PREMIUL GONCOURT 2014
Raftul Denisei
Lydie Salvayre
Să nu plângi
roman
book
HUMANITAS fiction

INSTITUT FRANÇAIS
ROUMANIE

Această carte a beneficiat de susţinerea
Programului de sprijin pentru publicare al
Institutului Francez

LYDIE SALVAYRE
PAS PLEURER
© Editions du Seuil, 2014
All rights reserved.
© le Castor Astral, 2008 pentru citatele din *grands Cimetières sous la lune* de Georges Bernanos reproduse în text.

© Humanitas Fiction, 2015, pentru prezenta versiune românească (ediţia print)
© Humanitas Fiction, 2015 (ediţia digitală)

ISBN: 978-973-689-976-8 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Lydie Salvayre

Să nu plângi

Traducere din franceză și note de
DORU MAREȘ

¿De qué temes, cobarde criatura? ¿De qué lloras, corazón de mantequillas?[1]

Cervantes (*Don Quijote*, II, 29)

1. „De ce ţi-e frică, laşă creatură? De ce plângi, inimă de unt?“, *Don Quijote de la Mancha*, (traducere de Sorin Mărculescu, Editura Paralela 45, Piteşti, 2004).

1

În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, monseniorul arhiepiscop de Palma le arată oamenilor legii, cu mâna venerabilă pe care sclipeşte inelul pastoral, pieptul săracilor celor păcătoşi. O spune Georges Bernanos. O spune un catolic înfocat.

Suntem în Spania, în anul 1936. Războiul civil stă să izbucnească, iar mama e o săracă păcătoasă. O săracă păcătoasă e o săracă din cele care fac gât. Pe 18 iulie 1936, mama protestează pentru prima dată în viaţa ei. Are cincisprezece ani. Locuieşte într-un sat pierdut din nordul Cataloniei, unde, de secole, marii proprietari de pământ ţin familiile precum a mamei în cea mai neagră sărăcie.

În aceeaşi vreme, fiul lui Georges Bernanos se pregăteşte de bătălie în tranşeele din Madrid, în uniforma albastră a Falangei Spaniole. De-a lungul a câteva săptămâni, Bernanos crede că angajamentul fiului său de partea naţionaliştilor este fondat şi legitim. Se cunosc ideile sale în acest sens. A militat pentru Acţiunea Franceză. Îl admiră pe Drumont[2]. Se declară monarhist, catolic, moştenitor al vechilor tradiţii franceze, mai apropiat în spirit de aristocraţia muncitorească decât de burghezia cu bani, de care are oroare. Prezent în Spania în momentul în care generalii s-au ridicat împotriva Republicii, nu-şi dă uşor seama de amploarea dezastrului. Foarte repede însă, nu mai poate întoarce spatele evidenţei. Îi vede pe naţionalişti dedându-se unei epurări sistematice a suspecţilor, în timp ce, între două omoruri, înalţii prelaţi catolici le dau iertarea în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh.

Biserica spaniolă a devenit Târfa soldaţilor epuratori.

Scârbit, Bernanos asistă neputincios la această complicitate infamă. Apoi, într-un efort care îi pune la încercare luciditatea şi care îl obligă s-o rupă cu vechile simpatii, se hotărăşte să scrie despre lucrurile cărora le este martor sfâşiat.

Este unul dintre puţinii din tabăra lui care au curajul s-o facă.

A mis soledades voy
De mis soledades vengo.[3]

Pe 18 iulie 1936, mama, însoţită de bunica mea, se prezintă în faţa los señores Burgos, care caută să angajeze o nouă servitoare, cea dinainte fiind dată afară fiindcă mirosea a ceapă. În momentul verdictului, don Jaime Burgos Obregón a întors către nevastă o faţă satisfăcută şi, după ce o măsurase pe mama din cap până-n picioare, a declarat pe un ton ce suna a promisiune fermă, pe care mama nu l-a uitat: Pare foarte modestă. Bunica i-a mulţumit, ca şi cum acesta ar fi felicitat-o, dar pe mine, mi-a zis mama, m-au apucat furiile, am interpretat-o ca pe jignire, ca una patada al culo[4], draga mea, una patada al culo care m-a făcut să fac un salto de zece metri în mine însămi, care mi-a trezit creierul dormitând de mai bine de cincisprezece ani şi mi-a dat posibilitatea să înţeleg sensul palabres[5] pe care fratele meu, José, le aducea de la Lerima. Ajunsă din nou în stradă, am început să grit (eu: să strig), să strig Pare foarte modestă, înţelegi ce vrea să spună asta? Mai încet, pentru numele lui Dumnezeu, mă imploră mama, care este o femeie care nu vrea să iasă cu nimic în evidenţă. Asta înseamnă, fierbeam, scumpa mea, fierbeam, asta înseamnă că aveam să fiu o servitoare de-a dreptul proastă şi foarte ascultătoare! Asta înseamnă că mă voi supune tuturor ordinelor venite de la doña Sol fără să protestez şi că-i voi şterge căcatul fără să

crâcnesc! Asta înseamnă că voi oferi garanţii complete că voi fi o idioată perfectă, că nu voi crâcni niciodată împotriva a nimic, că nu voi cauza nici o moleste[6] de nici un fel! Asta înseamnă că don Jaime mă va plăti în, cum le spui tu?, chiştoace, şi că, în plus, va mai trebui să-i şi spun muchísimas gracias[7] cu acel aer de modestie care îmi vine atât de bine. Doamne Isuse, murmură mama cu mirade[8] alarmată, vorbeşte mai încet, o să te-audă. Eu grit încă şi mai tare: nu-mi pasă c-o să m-audă, nu vreau să fiu o pârlită de servitoare la Burgoşi, mai degrabă mă fac curvă la oraş! Pentru Dumnezeu, mă imploră mama, nu mai spune asemenea prostii. Nici măcar nu ne-au invitat să stăm jos, îi spun revoltată, nici măcar nu ne-au strâns mâna, îmi raccorde (eu: îmi amintesc), brusc îmi aduc aminte că sufăr de un panadis la degetul mare şi că e bandajat, panariţiu dacă vrei, dar dacă stau să mă corectez la fiecare cuvânt nu mai termin niciodată. Atunci mama, ca să mă mai liniştească, îmi aduce aminte, cu voce şoptindă, de beneficiile considerabile care mă aşteaptă dacă sunt angajată: voi fi cazată, hrănită, curată, voi avea liber în fiecare duminică ca să merg să dansez sardana[9] în Piaţa Bisericii, voi încasa un mic salariu şi o mică primă anuală cu ajutorul cărora îmi voi putea face un mic trusou şi chiar pune ceva deoparte. La care cuvinte, strig în gura mare: Mai bine morir! Dios mío, suspină mama, aruncând mirades înspăimântate spre cele două prostituate care aşteptau într-o margine a uliţei. Iar eu o rup la fugă cât mă ţin picioarele spre hambarul nostru. Din fericire, chiar de-a doua zi izbucneşte războiul, ceea ce face să nu mai fie nevoie niciodată să merg să fac pe servitoarea nici la Burgoşi, nici în altă parte. Războiul, scumpa mea, a picat la ţanc.

În această seară, mama se uită la televizor unde imaginea întâmplătoare a unui bărbat interpelându-l pe preşedintele Republicii îi aminteşte dintr-odată

de entuziasmul fratelui ei, José, întors de la Lerima, tinereţea-i nerăbdătoare şi fervoarea care îl făceau să fie atât de frumos. Brusc, gândul o poartă înapoi în timp, la cele câteva cuvinte ale lui don Jaime Burgos Obregón, la entuziasmul din iulie ’36, la descoperirea euforică a oraşului şi la chipul celui pe care l-a iubit la nebunie şi pe care sora mea şi cu mine îl numim încă din copilărie André Malraux.

Pe mama o cheamă Montserrat Monclus Arjona, un nume pe care sunt bucuroasă să-l fac să trăiască, schimbându-i pentru o vreme traiectoria dinspre neantul căruia îi era destinat. În lucrarea de faţă nu vreau să introduc deocamdată nici un personaj inventat. Mama mea este mama mea, Bernanos, scriitorul admirat al *Marilor cimitire sub lună* şi Biserica Catolică, infama instituţie care a fost în ’36.

FUENTE ES MI VIDA

EN QUE MIS OBRAS BEBEN[10]

Mama s-a născut pe 14 martie 1921. Apropiaţii îi spun Montse sau Montsita. Are nouăzeci de ani în momentul în care îmi povesteşte tinereţea ei catalană în această limbă amestecată şi trans-pirineeană care a devenit a ei de când întâmplarea a aruncat-o, acum mai bine de şaptezeci de ani, într-un sat din sud-vestul Franţei.

Mama a fost o femeie frumoasă. Mi s-a spus că avea cândva prestanţa specială pe care le-o conferea femeilor spaniole purtarea acelui cantaro[11] pe cap şi pe care nu o mai găsim astăzi decât la balerine. Mi s-a povestit că înainta ca o navă, extrem de dreaptă şi de suplă, ca o pânză de corabie. Mi s-a mai spus că avea un corp de star de cinema şi că *purta în ochi bunătatea sufletului său.*

Astăzi este bătrână, ridată şi neputincioasă, cu umblet rătăcit, nesigur, dar cu o tinereţe în privire pe care evocarea Spaniei lui ’36 o umple de o lumină pe care nu i-am mai văzut-o vreodată. E

senilă şi a uitat pentru totdeauna toate evenimentele pe care le-a trăit, din timpul războiului şi până astăzi. Însă îşi aminteşte perfect momentele acelei veri din 1936 în care s-a produs inimaginabilul, acea vară a lui 1936 în timpul căreia, spune ea, a descoperit ce înseamnă viaţa şi care a fost, fără îndoială, singura aventură a existenţei sale. Se poate spune oare că ceea ce mama a considerat a fi realitatea, de-a lungul celor şaptezeci şi cinci de ani care au urmat, nu a însemnat pentru ea o existenţă reală? Aşa îmi vine să cred.

În seara asta o ascult răscolind prin cenuşa tinereţii pierdute şi îi văd chipul însufleţindu-se, ca şi cum întreaga-i bucurie de a trăi s-a concentrat în acele câteva zile ale verii lui ’36, din marele oraş spaniol, ca şi cum, pentru ea, scurgerea timpului pare să se fi oprit în calle[12] San Martín, pe 13 august 1936, la ora opt dimineaţa. O ascult povestindu-mi acele amintiri pe care lectura paralelă pe care o fac din *Marile cimitire sub lună* a lui Bernanos le umbreşte, dar le şi completează. Încerc să descifrez motivele tulburării pe care aceste două poveşti le nasc în mine, tulburare care mă tem să nu mă poarte unde nu-mi doresc să mă aventurez. Ca să fiu mai exactă, aflându-le, simt cum se strecoară în mine, prin nişte ecluze neluate în seamă, sentimente contradictorii şi, ca să spun drept, destul de confuze. În timp ce istorisirile mamei despre experienţa anarhistă a lui 1936 îmi produc în suflet un soi de adâncă uimire, un fel de bucurie copilăroasă, poveştile atrocităţilor descrise de Bernanos, dând piept cu tenebrele oamenilor, cu urile şi turbările acestora, mă fac să simt o teamă nedesluşită când ştiu câţiva ticăloşi, în ziua de azi, care reînnoadă legăturile cu acele idei infecte, pe care le credeam de mult adormite. În momentul în care mama, în vârstă de cincisprezece ani, se prezintă, însoţită de bunica mea, pentru postul de

servitoare, doña Pura, sora sus-numitului don Jaime Burgos Obregón, parcă înţepenită pe vecie pe marginea unui scaun cu spătar înalt, din piele, citeşte cu exaltare editorialul de pe prima pagină a ziarului său preferat, *Acción Española*: „Un tânăr general a decis să preia conducerea Marii Spanii aflate pe punctul de a se nărui în democraţie şi socialism, pentru a se pune stavilă invaziei bolşevice. La chemarea sa, alţi generali s-au reunit fără ezitare în jurul acestui extraordinar conducător, iar ligile naţionale s-au trezit şi ele din adormire. Dar oare spiritul, inteligenţa, devotamentul faţă de patrie şi eroismul vor fi ele capabile să pună capăt dorinţelor şi instinctelor bestiale ridicate la rang de lege de către guvernul de la Moscova, care speră să otrăvească astfel întreaga Europă mediteraneeană?“ Întrebarea care încheie articolul îi provoacă doñei Pura o asemenea spaimă, încât imediat o şi apucă palpitaţiile. Căci doña Pura e predispusă la palpitaţii. Şi, deşi medicul i-a prescris să evite supărările care îi declanşează palpitaţiile cardiace, sentimentele patriotice îi dictează să citească ziarele naţionaliste. E o datorie, doctore, spune ea cu voce tot mai sfârşită.

Începând din zilele următoare, doña Pura trăieşte cu spaima de a-şi vedea casa prădată, pământurile furate şi averea distrusă de José, fratele lui Montse, şi banda lui de hoţi. Cu atât mai mult cu cât Maruca, proprietara băcăniei, i-a destăinuit, în şoaptă, că anarhiştii, în haimanalâcul lor, se dedau la hold-upuri sângeroase, spintecă burţile călugăriţelor după ce le violează, după care le necinstesc mănăstirile prin îngrozitoare profanări. Din acel moment, doña Pura şi-i imaginează dând năvală în cameră, smulgând crucifixul de fildeş ce stă înclinat deasupra patului alb, furându-i cutia cu bijuterii incrustată cu email şi dedându-se, Doamne Isuse, la fapte incalificabile. Cu toate astea continuă să îi salute,

atunci când îi întâlneşte pe stradă, pe părinţii acestor capete încinse. Trebuie să fie generoasă!

Dar, odată venită seara, îngenuncheată pe scăunelul de rugăciune, imploră Cerul să-i apere pe ai săi de aceşti sălbatici care nu au nimic sfânt.

Crăpar-ar!

Abia pronunţată expresia, doña Pura roşeşte de ruşine că a putut emite o asemenea urare. Bunul Dumnezeu, posedând, pe câte se spune, un auz suprasensibil, i-o fi auzit cuvintele? Chiar mâine i se va confesa lui don Miguel (parohul satului, care n-a şters-o încă), care, pentru iertarea păcatelor, îi va prescrie trei Ave şi un Pater, acestea având asupra conştiinţei ei efectul vindecător cvasi-instantaneu al unei pastile de aspirină. Este de notorietate faptul că, în vremurile acestea, oricare ar fi crimele pe care catolicii le comit împotriva roşiilor, cu armă albă, cu armă de foc, cu lovituri de măciucă sau răngi de fier, sunt instantaneu scoşi basma curată şi iertaţi, atâta timp cât autorul lor spune rugăciunea de pocăinţă înainte de rugăciunea de seară, micile aranjamente cu Cerurile spaniole dovedindu-se pur şi simplu magice.

Doña Pura îşi reia invocarea şi o roagă acum pe Preasfânta Fecioară Maria să pună capăt uneltirilor acestor neruşinaţi care aduc ofensă de moarte bunului ei Dumnezeu. Căci doña Pura consideră că a atenta cineva la averile ei înseamnă a aduce ofensă de moarte bunului ei Dumnezeu. Căci doña Pura ştie mai bine decât oricine ce anume îi aduce ofensă de moarte bunului ei Dumnezeu. Căci doña Pura face parte dintre acele persoane cărora, printr-o prescurtare grăitoare, li se spune, în sat, fachas[13].

Fachas este un cuvânt care, pronunţat cu un *tcheu* spaniol, iese din gură asemenea unui scuipat.

În sat sunt doar câţiva fachas care au în comun convingerea că:

UN ROŞU BUN

E UN ROŞU MORT

José, unchiul meu, fratele lui Montse, este roşu, sau mai degrabă roşu şi negru. De când sora lui i-a povestit vizita la Burgoşi, nu-şi mai linişteşte mânia. În ’36, roşiii nu se mai calmau nicicum. Şi încă şi mai puţin roşiii şi negrii.

José consideră că surorii sale i s-a adus o ofensă. Spania lui 1936 dă pe-afară de ofensaţi.

Pare foarte modestă! Pare foarte modestă! Cine se crede acest cabrón[14]! O să regrete această sinvergüenza[15]! O să-l fac să-şi înghită căcatul de frază scârboasă! O să-i închid gura acestui burgués[16]!

De la întoarcerea de la Lerima, José nu mai e la fel. Are în privire reflectarea unor imagini extraordinare, inefabile, şi pe buze cuvinte dintr-o altă lume, care îi fac mama să spună Mi-au schimbat băiatul.

În fiecare an, între culesul migdalelor din luna mai şi cel al alunelor din septembrie, José merge, ca sezonier, să cosească fânul de pe o întinsă proprietate din jurul Lerimei, o muncă istovitoare pentru un salariu de mizerie, dar pe care este mândru că-l poate oferi părinţilor.

Încă de la vârsta de paisprezece ani, zilele i se scurg muncind pământul din zori şi până-n seară. Aşa îi e reglată viaţa. Şi nu visează nici măcar o clipă să îşi pună condiţia sub semnul întrebării, şi nu visează nici un moment măcar că ar fi posibil să trăiască şi altfel.

Dar în acel an, ajungând la Lerima, întovărăşit de Juan, descoperă un oraş dat peste cap până la pierderea echilibrului, respingând orice morală, cu pământurile puse la comun, biserici transformate în cooperative, cafenele zumzăind de lozinci, iar pe toate chipurile oamenilor o bucurie expansivă, o fervoare, un entuziasm pe care nu le va uita niciodată.

Cuvintele pe care le descoperă, atât de noi şi de îndrăzneţe, îi preschimbă sufletul de tânăr bărbat. Cuvinte atât de mari, cuvinte sforăitoare, arzătoare, sublime, vorbele unei lumi pe cale de-a începe: revoluţie, libertate, fraternitate, comunitate, cuvinte care, accentuate în spaniolă pe ultima silabă, te lovesc imediat cu pumnul în plină figură.

Se minunează ca un copil.

Îi vin în minte lucruri pe care nu le-a gândit niciodată.

Peste măsură.

Învaţă acum să ridice pumnul şi să cânte în cor *Hijos del Pueblo*[17].

Strigă împreună cu alţii Jos asuprirea, Trăiască libertatea.

Strigă La moarte cu moartea.

Simte că există. Se simte mai bun. Se simte modern, iar sufletul îi prinde aripi. Subit înţelege ce înseamnă să fii tânăr. Habar n-avea până acum. Îşi spune că ar fi putut muri fără să aibă habar. În acelaşi timp, cântăreşte cât de posomorâtă i-a fost viaţa de până azi şi cât de insignifiante aspiraţiile.

În acel uriaş suflu negru sesizează ceva căruia îi spune – negăsind alt cuvânt – poezie.

Se întoarce în sat cu gura plină de vorbe mari şi cu o eşarfă roşu cu negru legată la gât.

Cuprins de o înfierbântată elocvenţă, declară auditoriului său (care se limitează pentru moment la mama şi sora lui) că la Lerima un splendid revărsat de zori îşi croieşte drum (are o aplecare naturală către lirism), că Spania a devenit în sfârşit spaniolă şi el spaniol până în măduva oaselor. Cutremurându-se, spune că trebuie lichidată vechea ordine care perpetuează servitutea şi umilirea oamenilor, că revoluţia inimilor şi a spiritelor a început şi că mâine va cuprinde întreaga ţară şi apoi, pas cu pas, întregul univers. Zice că de-acum încolo banul nu va mai putea

hotărî totul, că nu va mai face diferenţa între fiinţele umane şi că în curând

Marea va avea gust de lichior de anason, spune, agasată, mamă-sa.

şi că în curând se va sfârşi cu nedreptăţile, cu ierarhiile, cu exploatarea, cu mizeria, că oamenii vor putea împăr

Împărtăşi vacanţa cu papa, completează mama, din ce în ce mai scoasă din răbdări.

împărţi între ei bogăţiile, şi cei care îşi ţin gura încă de când au venit pe lume, cei care îşi închiriază pământurile acestui cabrón de don Jaime, care le are pe toate, cei care spală căcatul neveste-sii şi lustruiesc vese

Iar începe! exclamă mama căreia i-a ajuns până peste cap.

se vor ridica, se vor bate, se vor elibera de orice dominaţie şi vor dev

Mi se rupe mie de dominaţii, izbucneşte mamă-sa. E ora şapte, ai face mai bine să mergi la găini. Ţi-am pregătit găleata.

Însă José este inepuizabil, aşa că găinile, opace la ideile lui Bakunin, vor mai avea de aşteptat mâncarea.

De la întoarcerea de la Lerima, José este inepuizabil, alternând fără încetare momentele în care explodează, turbează de furie, în care foloseşte tot mai multe coño[18], joder[19], puñeta[20], me cago en Dios[21] cu acelea în care se înflăcărează admirabil.

Dimineaţa tună împotriva nenorociţilor de bogătaşi, pleonasm zice el (cuvântul l-a descoperit în ziarul *Tierra y Liberdad*) pentru că nu există decât bogătaşi nenorociţi, ia zi, care e averea aia care nu e de furat? Îi drăcuieşte pe profitori şi pe prietenii preotului don Miguel, care va simţi trecându-i pe sub sutană vântul îngheţat al revoluţiei (asta îi provoacă râsul), împotriva acelui ladrón[22] de don Jaime Burgos Obregón şi a altor

înfometători, şi mai ales împotriva şefului bandei naţionale care s-a autoproclamat şef al rebeliunii: generalul Francisco Franco Bahamonde, pe care-l înjură când într-un idiom înflorat, pe care unii l-ar putea califica drept vulgar, fără a-l scoate din stârpitură care-i fute-n cur pe popi, gunoi, puroi, pui de curvă, asasin pe care-o să-l spânzure el d-alea două, când la modul bakunino-logico-politic, desemnându-l drept aliatul obiectiv al capitalismului şi duşmanul de clasă al proletariatului, acesta din urmă victimă în acelaşi timp a neîncrederii guvernului republican şi a represiunii franchiste.

Dacă dimineaţa sufletul său e un butoi cu praf de puşcă, seara visează departe, la lucruri măreţe, fabuloase şi-i promite surorii lui, Montse, o lume în care nimeni nu va mai fi niciodată nici servitor, nici proprietatea unei alte fiinţe, în care nimeni nu va mai pierde în favoarea altei fiinţe partea de suveranitate care îi revine (frază împrumutată din ziarul *Solidaridad Obrera*), o lume dreaptă şi frumoasă, un paraíso, râde de fericire, un paradis împlinit în care iubirea şi munca se vor face de bunăvoie, cu bucurie, şi în care

Eu nu prea văd cum, îl opreşte Montse abia abţinându-se să nu izbucnească în râs, cum aş putea, în miez de ianuarie, să culeg măslinele de bunăvoie, cu bucurie, când degetele îmi îngheaţă şi spinarea mi-e ruptă de oboseală. Visezi, îi spune de la înălţimea înţelepciunii celor cincisprezece ani ai ei.

Remarca lui Montse întrerupe pentru o clipă firul promisiunilor mirifice pe care José şi le-a trecut în programul personal, dar imediat reia, continuând să le înşire cu aceeaşi ardoare şi cu aceeaşi înflăcărare. În sinea ei, Montse este fericită să-şi audă fratele imaginând un viitor al omenirii în care nimeni nu va mai scuipa pe nimeni, când nici umbră de frică sau de ruşine nu se va mai citi în ochii nimănui, în care femeile vor fi egale cu

Egale în răutate? îl întreabă, maliţioasă, Montse.

Egale în răutate, ca şi în toate celelalte, spune José.

Montse surâde şi întreaga-i fiinţă aprobă în secret vorbele cu care José ştie să dea fiinţă lucrurilor nerostite şi care îi arată o lume necunoscută şi vastă cât un oraş.

Îl stârneşte din nou pe José, într-atât de tare îi place să-l asculte. Iată-l acum filozofând (şi acesta este José pe care-l preferă) şi alcătuind fraze înţelepte despre arta deposedării. Montse: arta a ce? José: a deposedării. Montse: ce vrea să însemne asta? José: asta vrea să însemne că a poseda un obiect, o casă, o bijuterie, un ceas de mână, mobile din acaju, qué sé yo[23], înseamnă a deveni sclavul lor, înseamnă să vrei să le păstrezi cu orice preţ, înseamnă să adaugi o nouă robie celor cărora nu li te poţi sustrage. Pe când, în comunele libere pe care le vom pune pe picioare, totul va fi al nostru şi nimic nu va fi al nostru, comprendes[24]? pământul va fi al nostru cum ne sunt lumina şi aerul, dar el nu va fi al nimănui anume. E extrem de fericit. Iar casele nu vor mai avea zăvoare sau lacăte, îţi vine să crezi? Montse îi soarbe cuvintele pe care le înţelege pe sfert, dar care îi fac atât de bine fără să ştie de ce.

Exasperată, plictisită, mama lor speră că aceste fabulaţii specifice tinereţii nu vor ţine prea mult şi că José îşi va regăsi repede ceea ce ea numeşte: simţul realităţii, ceea ce pentru ea înseamnă: simţul renunţărilor. Asta este dorinţa ei tainică. Asta este dorinţa tainică a tuturor mamelor din sat. Mamele sunt nişte monştri.

Vom face revoluţie şi-i vom strivi pe naţionalişti, se înflăcărează José, Fuera los nacionales! Fuera! Fuera![25]

La Palma de Mallorca, unde s-a stabilit Bernanos, naţionaliştii au început deja vânătoarea împotriva roşiilor, care, pe această insulă foarte

liniştită, sunt afiliaţi doar unor partide moderate şi nu au luat parte niciodată la masacrarea preoţilor.

De când s-a declarat Santa Guerra[26], de când avioanele fasciste sunt binecuvântate de arhiepiscopul de Palma în robă de ceremonie, de când brutăreasa îl întâmpină cu salutul mussolinian, de când cafegiul, roşu de indignare, îi spune că e necesar să fie puşi la punct (cu un glonţ în cap) muncitorii agricoli care îndrăznesc să declare că a munci cincisprezece ore pe zi merită un salariu mai bun, Bernanos simte cum îl cuprinde o angoasă crescândă.

Revista catolică franţuzească *Sept*, condusă de dominicani, a acceptat să-i publice cu regularitate mărturiile privind evenimentele din Spania. E vorba de cronici care, mai târziu, vor constitui materialul pentru *Marile cimitire sub lună*.

Uneori, plimbându-se pe câmpurile din Palma, i se întâmplă să se împiedice, la câte un colţ de stradă, de vreun cadavru colcăind de muşte şi cu capul însângerat, faţa sfâşiată, pupilele tumefiate groaznic şi gura deschisă spre un hău întunecat.

La început consideră că aceste execuţii sumare nu sunt decât abuzuri sau acte de răzbunare dezaprobate de cei mai mulţi.

Crede c-ar fi vorba mai degrabă de un pârjol.

Dar pârjolul se prelungeşte, iar temerea lui creşte.

Un foc de o altă natură cuprinde spiritul lui José, care toată ziua tună şi fulgeră şi se înflăcărează. Dar din momentul în care tatăl vine de la câmp, José se închide în muţenie.

Tatăl lui este proprietarul unui teren de opt sute de ari, moştenit din generaţie în generaţie de cine mai ştie câţi luştri, pe care l-a mărit cu câteva pogoane cumpărate de la don Jaime pe credit. Acest pământ uscat pe care nu cresc decât măslini aspri şi o iarbă cu firul ţepos, bună doar pentru capre, constituie singurul său patrimoniu şi bunul

său cel mai de preţ, fără îndoială mai valoros decât nevasta pe care totuşi şi-a luat-o cu aceeaşi grijă cu care şi-a ales catârul.

José e conştient că nu serveşte la nimic să încerce să-şi convingă tatăl de justeţea proiectului său de a împărţi echitabil terenurile cultivabile. Tatăl, care nu a ieşit niciodată din văgăuna lui, care nu ştie nici să scrie, nici să citească, şi care are, zice José, o mentalitate învechită, respinge violent ideile fiului, nu va accepta niciodată niciodată niciodată acest principiu.

Zice Cât trăiesc eu, nimeni nu-mi va mânca mie pâinea.

Cum să-l faci să înţeleagă că ideile novatoare sunt pe punctul de a transforma lumea, pentru a o face mai bună?

Tatăl nu vrea să ştie nimic despre asta. Zice Nu mă convingeţi voi pe mine. Nici chiar aşa prost nu sunt. Nu m-am născut ieri. În rest, estimează că poziţia sa, dictată de o veche înţelepciune ţărănească, şi viziunea clară a celor care nu se lasă duşi cu preşul de baliverne este singura care contează şi singura durabilă. Ar vrea să-şi modeleze fiul după chipul şi asemănarea sa! Ar vrea să îl constrângă să se supună unei sorţi identice celei care îl încovoiază pe el! José are un singur cuvânt pentru a denumi o asemenea atitudine: DESPOTICĂ!

DESPOTIC este un termen pe care José l-a adus cu sine de la Lerima (împreună cu o întreagă colecţie de cuvinte care se termină în -ic sau -ism), pentru care vădeşte o adevărată predilecţie.

Despotic tatăl său, despotică religia, despotic Stalin, despotic Franco, despotice femeile, despotici biştarii.

Cuvântul îi place şi lui Montse, care arde să-l folosească. Astfel că atunci când prietena ei Rosita a venit să o ia pentru a merge să danseze sardana în piaţa Bisericii, aşa cum fac în fiecare duminică,

i-a răspuns că nu se va preta la un obicei atât de DESPOTIC.

Quizás[27], i-o întoarce Rosita care aflase vag despre sensul termenului, dar este singura ocazie pentru a-l întâlni pe al tău novio[28].

Care novio?

Nu mai face pe proasta, ştie toată lumea.

Toată lumea în afară de mine.

Păi Diego e nebun după tine.

Nu mai spune asta, zice Montse, astupându-şi urechile.

Mama mea, care acum îşi duce zilele într-un scaun cu rotile, aşezat la fereastră, de unde priveşte copiii jucându-se în curtea şcolii, asta fiind una dintre ultimele bucurii care i-au mai rămas, mama, căreia îi dau să mănânce ca unui copil, pe care o spăl şi o îmbrac ca pe un copil, pe care o duc la plimbare ca pe un copil, pentru că nu mai poate să meargă decât agăţată de braţul meu, mama se revede, aşadar, pregătindu-se să suie, în pas alert, calle del Sepulcro care urcă spre piaţa Bisericii, unde cobla[29], pompompom pompompom, cântă *La Moreneta*. Mereu aceeaşi melodie, îmi spune ea, şi chipu-i ridat i se aprinde de o răutate copilărească. Diego e acolo şi mă priveşte ţintă, mă mănâncă din ochi, mă doreşte cum spuneai tu, iar dacă mă uit drept în ochii lui îşi întoarce privirea asemenea cuiva prins cu mâna-n geantă.

Manevra se repetă în fiecare duminică, la fel, în fiecare duminică pompompom pompompom, sub ochii spionând ai mamei lui, care a înţeles perfect manevra cu privirea, care nu este nimic altceva decât manevra inimii pompompom pompompom.

Toate mamele din sat formează un cerc de control în piaţa Bisericii şi-şi supraveghează cu stricteţe progeniturile, luând în calcul posibilităţi matrimoniale care par a se creiona pompompom pompompom. Fără a slăbi o clipă supravegherea poliţienească, cele mai ambiţioase dintre ele

visează să-şi mărite fetele cu băiatul familiei Fabregat: au şi de ce. Însă cele mai multe dintre ele se limitează la a-şi dori ca fata să aibă un cuibuşor moale şi o vieţişoară liniştită în micul cerc trasat în jurul axei masculine, dar ce spun eu, în jurul pivotului, stâlpului, pilonului, pilastrului, propileei masculine bine înfipte în pământul satului, după cum, mai târziu, se va implânta în pământul mişcător al misterului feminin, cât de frumos, cât de frumos.

Montse nu pare nicidecum mişcată de interesul tăcut pe care i-l poartă pivotul numit Diego.

Roşeaţa lui îi repugnă.

Insistenţa lui o stânjeneşte.

Are sentimentul că, privind-o, o ia la ţintă. Iar ei inima nu-i dă ghes să răspundă văpăii tânărului. Îi vine mai degrabă să-i domolească focul.

Pentru că, deşi îşi pregăteşte trusoul, ca mai toate fetele de aceeaşi vârstă, brodând cei doi M înlănţuiţi ai numelui ei pe cearşafurile din pânză de in şi pe prosoape, Montse nu împărtăşeşte obsesia prietenelor ei de a-şi găsi un soţ înainte de a fi trimisă să slujească pe la señores, altfel spus cât mai repede posibil (găsirea unui soţ: subiectul numărul unu al conversaţiilor purtate urcând şi coborând Gran Calle, apoi urcând şi coborând din nou, după care rereurcând şi rerecoborând, conversaţii presărate cu comentarii despre Cutare care m-a privit cu interes prefăcându-se că nu-i pasă, şi care a trecut de trei ori prin faţa porţii, am pulsul o sută douăzeci, despre un altul care poartă şosete desperecheate şi dacă îşi închipuie că aşa, sau despre Emilio care se vede că ştie să se poarte, eu mă-ndoiesc îl prefer pe Enrique cu el mergi la sigur, şi alte ciripituri sporovăieli şi gângureli din aceeaşi gamă).

Dacă Montse rămâne uimitor de indiferentă în faţa interesului pasionat pe care i-l arată Diego, în schimb fratele ei, José, nu îl vede cu ochi buni pentru că şi-o revendică pe soră-sa mai mică. Nu-i

mai suportă măruntul joc. În ochii lui, Diego nu e decât un señorito[30] cu burta plină, un copil răsfăţat, îmbuibat, un băiatu' lu' tata şi, cel mai rău dintre toate, un revoluţionar de salon care aşa va şi rămâne pentru totdeauna, că vrea sau că nu vrea, un burgués. Aceste motive îi sunt suficiente ca să-l deteste.

De la întoarcerea de la Lerima, José vede lumea cu simplitate.

Cât despre mama lui Montse, urmăreşte nu fără o anumită satisfacţie cum fiul lui Burgos îi dă târcoale fiică-sii. Tânărul arată bine, are educaţie, iar averea rudelor lui constituie un antidot excelent împotriva înfiorătoare-i roşeţi a părului şi a neîncrederii ascunse pe care o trezeşte printre săteni.

Fiindcă, deşi cei din urmă nu o mărturisesc niciodată deschis, rămân totuşi circumspecţi în ceea ce îl priveşte pe acest Diego, fiu adoptiv al lui don Jaime Burgos Obregón şi al doñei Sol, nevasta lui, un copil despre care nimeni nu ştie nici unde şi nici de către cine a fost conceput, cei doi părinţi păstrând tăcerea asupra circumstanţelor apariţiei lui, de parcă le-ar fi ruşine, sau poate pur şi simplu pentru că nimeni nu îndrăzneşte să-i întrebe despre asta.

În satul în care se poate spune fără umbră de tăgadă ce va ajunge fiecare, în funcţie de viţa din care se trage (origine controlată şi trasabilitate pentru toţi), misterul naşterii lui suscită suspiciune generală, amestecată uneori cu ostilitate.

Zvonurile cele mai extravagante privitoare la eventualii părinţi circulă în mod constant, zvonuri care îi leagă naşterea de ceva tenebros, dureros şi adesea infamator. Dacă e să se dea crezare celui mai proaspăt zvon, Diego s-ar fi născut în urma legăturii, ţineţi-vă bine, a lui don Jaime cu Filo, o debilă mintal care trăieşte împreună cu bătrâna ei

mamă, căreia i se spune Bruja[31], într-o colibă de la marginea satului.

Cum reuşesc să-şi ducă zilele cele două femei? Nimeni nu ştie.

Poate cu ajutorul unei mici retribuţii din partea lui don Jaime, insinuează Macario, cizmarul, la urechea Clarei.

Vrei să spui că, face Clara, indignată.

M-ai înţeles exact, şuşoteşte cizmarul, cu aer şiret.

Cu?

Exact!

Bunule Isus! Şi eu care ziceam că le-am văzut pe toate!…

Îl lasă baltă pe cizmar pentru a merge să răspândească instantaneu vestea, spunându-i-o lui Consol, care, în următoarele cinci minute, i-o pasează lui Carmen, care etc.

Evident, toţi ştiu că e o minciună, inclusiv cei care o răspândesc. Cu toţii ştiu că fata Brujei nu a fost niciodată însărcinată, s-ar fi văzut, într-un sătuc ca acesta un asemenea eveniment nu poate trece neobservat. Totuşi versiunea extravagantă continuă să circule, găsindu-şi un public, şi toţi sătenii se hrănesc din ea deşi n-o cred, însă îi adaugă aditivi savuroşi şi fantezişti, sordizi cât încape. Trebuie să înţelegi că la vremea aceea, îmi spune mama, bârfele ţineau loc de televizor şi că sătenii, din poftă romantică pentru nenorociri şi drame, găseau în aceste cancanuri material cât să viseze şi să se aprindă.

Însă odată cu evenimentele din iulie ’36 zvonul începe, uşor-uşor, să se evapore, de-acum intrând în joc lucruri mai importante, de o altă factură. Ceea ce interesează în prezent, ceea ce interesează până la nebunie, până la furie, este împărţirea oamenilor în buni şi răi, după etichetarea politică. Dar ceea ce interesează mai presus de toate este de ştiut cine este adept al FAI[32], cine al POUM[33], cine al PSUC[34] şi cine al Falangei[35]; aceste apartenenţe

primează, de acum, asupra tuturor celorlalte lucruri şi distruge, pentru adepţi, orice nuanţă şi orice contradicţie.

În Spania aflată în războiul din 1936, la gunoi cu subtilităţile!

Ceea ce contează, aşadar, este faptul că în urmă cu câteva luni Diego s-a înscris în partidul comunist. Spre stupoarea tuturor!

S-au comentat îndelung motivele acestei aderări şi s-a râs pe săturate imaginându-se mutra pe care trebuie să o fi făcut doña Pura aflând că nepotul ei se aliase cu monştrii moscoviţi. S-au pierdut în presupuneri (zice mama mea) potrivit acelei psihologii de doi bani, cum spuneai tu, la care sunt reduşi oamenii când sunt lipsiţi de distracţiile elementare.

S-a pus întrebarea dacă Diego s-a înscris în partid cu intenţia de a-şi sfida tatăl sau ca să-şi vadă de propriile interese. S-a pus întrebarea dacă gestul voia să însemne o încercare de evadare din sfera Burgoşilor sau grija drăgăstoasă de a-i feri de eventualele represalii. S-a pus întrebarea dacă adevăratul motiv al gestului său nu se găsea, de fapt, în concurenţa pe care i-o făcea tatălui său, pe care ţinea să îl detroneze protejându-l totodată. S-a pus întrebarea dacă nu găsise astfel o formă de compensare a unei copilării care nu a interesat pe nimeni, dar care trebuie să fi fost dezastruoasă. S-a pus întrebarea dacă nu cumva această înrolare a fost făcută pentru şansa mult visată de a câştiga prestanţă şi de a fi în sfârşit acceptat de către locuitorii din sat. S-a pus întrebarea dacă el însuşi ştia motivele înregimentării şi dacă tonul hotărât pe care vorbea nu ascundea, de fapt, exact o formă de oscilaţie interioară. S-a pus întrebarea dacă nu cumva teama că sinceritatea aderării ar putea suferi din cauza originilor burgheze ale tatălui său îl făcea să-şi afirme ideile cu o asemenea duritate implacabilă.

Asta pentru că din acel moment Diego, care dintotdeauna s-a arătat retras şi taciturn, ia cuvântul la cafenea şi prin alte părţi, pe un ton autoritar şi cu un soi de violenţă reţinută care au surprins pe toată lumea. Îşi dă aere. E înfumurat. Se simte bine să le explice, cu aplomb de Robespierre, situaţia actuală, în lumina articolelor apărute în *Mundo Obrero*. Şi-a însuşit pe nerăsuflate frazele bombastice din ziar. Le-a testat efectul în camera lui, în faţa oglinzii. Respectivele formule i s-au părut potrivite şi frumoase. Iar aspiraţiile confuze care-i bântuie sufletul şi-au găsit astfel, prin ele, cea mai bună expresie.

Atât de bună, încât don Jaime nu-şi mai recunoaşte fiul. Şi din cauza asta suferă. În noua îndoctrinare a lui Diego şi în cultul idolatru pe care îl are faţă de acest Stalin nu vede decât semnul dureros al prăbuşirii întregului său efort dus întru educarea lui spirituală.

De altfel, încă de când a intrat în familie, Diego nu părea că-şi doreşte decât să-i pedepsească şi să le provoace tristeţe. Copil posomorât, încruntat, refuza cu sălbăticie orice gest de tandreţe, ca şi cum o forţă îngrozitoare i le-ar fi interzis.

Ca adolescent, era mânat de o ură arţăgoasă şi de neînţeles, un soi de furie tăcută, de animozitate reţinută împotriva lucrurilor şi a fiinţelor, care te face să te gândeşti că poate un eveniment ireparabil s-a produs în viaţa lui înainte ca el să conştientizeze furtunile din vieţile adulţilor.

Spune cuvinte care rănesc. Le cunoaşte deja puterea. E precoce.

Dar, cum nu îndrăzneşte să-şi exprime violenţa la adresa tatălui, se întoarce împotriva mamei vitrege, în ai cărei ochi a ghicit imediat slăbiciunea, ceva şubred. Este de ajuns ca ea să deschidă gura, ca el să se arunce cu furie în a susţine contrariul.

Nu eşti mama mea, i-o trânteşte el, cu ochi nemiloşi, la cea mai mică remarcă.

Nu ai nici un drept asupra mea, îi spune, cu voce răutăcioasă, dacă ea îl întreabă, de exemplu, de vreun multiplu al gramului sau despre conjugarea verbului a fi.

Obligat să suporte săruturile de noapte bună, se şterge apoi ostentativ pe obraji, iar doña Sol îşi muşcă buzele ca să nu izbucnească în plâns.

O să se termine prost, a prezis de multe ori Justina (servitoarea pe care doña Pura a dat-o afară pe motiv că mirosea a ceapă, adevăratele cauze ale concedierii rămânând necunoscute până în ziua de azi).

Doña Sol nu îndrăzneşte să i se plângă soţului de comportamentul copilului, de teamă să nu sporească resentimentele acestuia faţă de tatăl adoptiv. Dar, printr-o evoluţie implacabilă, micul Diego ajunge să o subjuge din ce în ce mai tare. Până acolo încât a ajuns să-i zică Gura!, sau Ia mai taci!, sau Mai du-te-n pizda mă-tii, cu acea cruzime de care sunt capabili copiii.

Ce ai, puiule? îl întreabă doña Sol cu ochi rugători.

Să nu-mi spui mie puiule! urlă Diego.

Iar doña Sol, cu aer învins şi buzele tremurând, amuţeşte, abia reţinându-şi hohotele de plâns.

Don Jaime nu vede sau se face că nu vede animozitatea fiului faţă de nevastă-sa. Ceea ce îl îngrijorează însă sunt rezultatele şcolare mediocre ale acestuia, dar se consolează cu ideea că, nu peste multă vreme, Diego îi va călca pe urme.

Numai că Diego îi anunţase deja de mic că nu-i place la ţară. Urăşte această fundătură pierdută de lume, care deţine recordul de a fi cel mai retrograd sat din întreaga Spanie, le-o spune chiar cu un soi de răutate în glas. Nu are de gând să mucegăiască precum baligile astea, pe care nu le interesează decât preţul kilogramului de măsline, ravagiile produse de grindină sau recolta întârziată de cartofi. Nu vrea să fie asemenea vechilului care duminica îşi dă cu kilele de apă de colonie pentru a

acoperi mirosul de bălegar, şi încă şi mai puţin asemenea puştilor care se stropesc cu briantină pentru a străluci măcar la păr dacă la altceva nu sunt în stare. De altfel, nu-i poate suferi pe ţăranii ăştia care îl privesc ca pe un señorito ce pute de-atâta noroc, el, care refuză cu sălbăticie să fie băiatu' lu' tata, el, care ar vrea să uite de taică-său, să uite că s-a născut, el, care ţine să uite de marea familie a Burgoşilor şi să-şi făurească un destin a cărui istorie să înceapă numai cu el.

Reticenţele sale în a-şi asuma un patrimoniu la care aproape toată lumea, în visurile cele mai nebuneşti, aspiră îi jignesc de moarte pe ţăranii din sat, care nu au de nici unele. Să fie atât de odios cu maică-sa vitregă şi de un caracter atât de închis, mai treacă-meargă, te poţi aştepta la orice din partea unui copil venit de nu se ştie unde, poate chiar din afara Spaniei; să aibă părul roşu ca un indian din Dakota, şi asta se poate admite; dar că refuză să se ocupe de pământurile tatălui său, care, din vremuri îndepărtate, aduc cele mai mari venituri, asta nu! nu! şi nu! Ţăranii sunt toţi de aceeaşi părere,

Prea se dă zelos Diego. Prea e mândru.

Cine se crede?

De unde i s-o fi trăgând?

Bună întrebare.

Se pare că stă în pat până la nouă să-şi cureţe unghiile şi să citească operele lui Karl Marx!

Ale cui?

Un profet rus care vrea să-i spânzure pe toţi chiaburii ca taică-său, sau poate vrei să-ţi desenez.

În loc să-şi mişte curu'.

Mă rog, asta nu e treaba noastră.

Câţi ani să aibă acum?

E trecut de douăzeci.

Ar fi totuşi timpul să tragă nişte învăţăminte.

Mie mi se pare că viermele e deja-n fruct, şi când viermele e-n

Se vede după

Bietu' tac-su!

Chiar poţi să zici c-o să-i facă greutăţi!

Aşa!

Însă Diego nu e dispus să le ierte copilăria sa catastrofală celor pe care îi consideră a nu fi adevăraţii părinţi şi a căror dispoziţie testamentară constituie pentru el un cadou nemeritat, o moştenire pe care nu i-o datorează şi care-l striveşte, însemnând înscrierea într-o istorie în care se simte dintotdeauna un intrus.

Vrea să ajungă cineva, ser alguien, dar nu oricum, ci din proprie voinţă şi doar prin merite personale. Nu se mai gândeşte decât cum să scape de privilegiile pe care i le conferă descendenţa. Şi, deşi cutuma şi legea ţin ca el să se consacre proprietăţii paterne, căruia îi este unic legatar, şi deşi mătuşa lui, doña Pura, nu încetează să-i repete cu o satisfacţie şi cu o îngâmfare pe care le găseşte obscene că e un Burgos – vasăzică e vorba de o castă, de un apanaj şi de o elită, o sumedenie de titluri pe care nici o republică nu le-ar putea acorda, fiind obligatoriu să continue tradiţia –, el refuză cu violenţă ideea de a le fi moştenitor. Iar don Jaime, care a nutrit, pentru Diego, visul că acesta îl va urma, e foarte nefericit de tot ce se întâmplă.

În rest, în 1936 aproape toţi taţii din sat sunt nefericiţi, pentru că fiii lor s-au săturat de Sfânta Spanie. S-au săturat să suporte greutatea cenzurii cu care parohul don Miguel îi striveşte şi de care încearcă să se uşureze pişându-se pe muşcatele din grădina acestuia sau bătându-şi joc, printre râsete înfundate, de Padre Nuestre, în timpul slujbei: *Puto Nuestro que estás en el cielo, Cornudo sea tu nombre, Venga a nosotros tu follón, Danos nuestra puta cada día, y déjanos caer en tentación*…[36] S-au săturat de călugăriţele cu tenul gălbejit ca lumânarea, care le învaţă pe fetele cărora le predau că un diavol dezmăţat li se aciuează între picioare.

S-au săturat să tot muncească pământul, care le aduce abia cât să plătească două copitas[37] sau, mai degrabă, trebuie spus adevărul, şase sau şapte, mă rog să zicem opt sau zece, la cafeneaua ţinută de Bendición şi de grasul de bărbatu-său, duminica, spre sfârşitul după-amiezii, înainte de supă. Aceşti băieţi, ale căror dorinţe nu-şi găsesc nicidecum locul în universul muribund al taţilor lor, îi blestemă pe aceştia din urmă, le renegă valorile şi, cu voce zeflemitoare, le aruncă în faţă lucruri formidabile, de neconceput. Istoria, draga mea, e făcută din tipul acesta de confruntări, cele mai crude dintre toate şi cele mai nenorocite, de care nici un tată din sat nu e ferit, în orice caz nu mai mult tatăl lui Diego decât cel al lui José, justiţia imanentă nesupunându-se legilor justiţiei oamenilor (îmi spune mama într-o franceză pe cât de sofisticată, pe atât de enigmatică).

Tatăl lui José este şi mai îndurerat de când vecinul lui, Enrique, l-a anunţat că José îşi dă în petic cu sindicaliştii, o bandă de capete înfierbântate care îşi spun rebeli, plimbându-se prin sat cu o eşarfă roşu cu negru la gât, ca să facă pe grozavii! Ce ruşine!

O să-i bag eu minţile-n cap mucosului. O să vadă el ce e aia durere! exclamă tatăl. A văzut plecând la Lerima un fiu muncitor, respectuos, cuminte, cu picioarele pe pământ şi cu capul sus. Şi pe cine a găsit la întoarcere? un smucit, un indócil medio loco con la cabeza llena de tonterías[38].

Că numai la Lerima, se enervează tatăl, i-au băgat în cap tâmpeniile astea. Mi ţi-l fac eu pe mocoso[39], ascultă aici la mine, să-i treacă de porcăriile astea.

Ai face bine, îi spune vecinul. Înainte ca

Că numai la Lerima, repetă tatăl, i-au băgat pe gât verzi şi uscate: desfiinţarea banilor, colectivizarea pământurilor, împărţirea pâinii şi toate aiurelile astea. Ai crede că l-au drogat.

Cel mai rău, îi spune vecinul, e că fiul tău şi prietenii lui spun tuturor celor care stau să-i asculte că vor face revoluţie în sat.

Ce imbecil! ţipă tatăl. Am să-i trag o mamă de bătaie!

Şi, ca să pună capac, vecinul îi mai spune că parohul din D., târguşorul din apropiere, a fost găsit într-o livadă de măslini cu capul spart de o lovitură de cazma, că ţârcovnicul din M. a fost descoperit cu corpul făcut terci şi cu un crucifix îndesat în cur. Cine a făcut toate astea? Secăturile din CNT[40]!

Ce ruşine! spune tatăl. Las' că mi ţi-l altoiesc eu de!…

Se simte atât de copleşit de toate cele câte le aflase, încât se duce direct la cafeneaua ţinută de Bendición şi de grasul de bărbatu-său. Va juca o partidă de domino şi se va cinsti cu un lichior de anason, sau două, sau trei, sau patru, sau zece dacă trebuie, simţind o blestemată nevoie de a se întrema, iar cafeneaua lui Bendición este, în sat, singurul loc de refacere demn de acest nume. După asociaţia vânătorilor.

E ora zece seara când tatăl se întoarce acasă, puternic refăcut.

Urcă cu greu scările, împleticindu-se, ajunge la masă şi se prăbuşeşte pe scaun, unde sfârşeşte prin a se stabiliza.

Acesta este semnalul pe care nevasta şi copiii îl aşteaptă pentru a se aşeza şi ei.

Mama aduce supa. Tatăl este servit primul, José al doilea, Montse a treia, iar mama la coadă, conform unei reguli care nu se schimbă niciodată.

Tatăl pute a alcool.

E pradă beţiei.

Beţiile sunt singurele momente în care îşi găseşte cuvintele.

Iar în această seară cuvintele, deşi greoaie, domoale, prost articulate, concatenate parcă, sunt teribil de solemne.

După ce a făcut semnul crucii, cu cuţitul, pe spatele pâinii, se ridică, încercând să se ţină drept, fără a privi pe nimeni, şi le aduce la cunoştinţă că nu va permite nimănui să compromită onoarea numelui său prin idei iresponsabile venind din partea (o clipă încearcă să găsească, venind din puţul memoriei, denumirea periculoasă) CNT. Aviz amatorilor, adaugă regretând imediat figura de stil, care nu se potriveşte în contextul tragic al scenei.

Apoi, cu privirea grea, fixată asupra supierei, făcând un efort vizibil pentru a se concentra, îi previne că nu va lăsa pe nimeni din lumea asta să-i ia şi puţinul pământ pe care îl are, pentru a fi dat trântorilor şi inapţilor. Bate cu pumnul în masă, Y aquí mando yo[41]!

Mama îşi ia faţa dramatică.

Montse nici nu mai respiră.

Cât despre José, făcându-se dintr-odată alb ca varul, cu bărbia tremurându-i uşor, articulează cu lentoare ceea ce Montse nu va uita niciodată: Nu v-am tratat niciodată fără respect (José şi Montse le vorbeau părinţilor cu dumneavoastră), dar astăzi eu vă cer să-mi dovediţi acelaşi respect. Este pentru prima dată în viaţă când José îşi înfruntă tatăl, prima dată când îi desfide autoritatea. Santísimo Jesús[42], şopteşte mama, cu chipul îngrozit. dintr-odată, Montse e cuprinsă de o bucurie irepresibilă, pe care nu ştie cum să o ascundă.

Descumpănit pentru o clipă, tatăl mai spune o dată cu voce puternică Aquí mando yo! Apoi, făcând semn spre uşă, Y a quien no le guste, fuera[43]!

Pentru a nu-şi pune şi mai mult în pericol echilibrul, se aşază din nou, cu violenţă, adăugând cu măreţie: Yo la revolución me la pongo en el culo[44].

Apoi amuţeşte, creierul învăluit în ceaţă refuzând să-i mai sufle şi alte cuvinte potrivite

împrejurării de faţă.

José se ridică, împingând furios scaunul.

Tatăl rămâne ca lipit cu scotch de masă, întrucât beţia îl împiedică să o părăsească, şi-şi pune în mişcare lingura plină cu supă, care, după primejdioase oscilaţii, îşi atinge scopul.

Montse şi mama ei termină de mâncat, cu inima bătând mai să le sară din piept şi fără a scoate un cuvânt.

Îl urăsc pe facha ăsta, îi spune José lui Montse, imediat ce rămân singuri în bucătărie.

Montse izbucneşte în râs. Furiile care l-au cuprins pe José în ultimele zile o fac să se simtă atât de bine, însă nu ar putea spune de ce.

Dacă s-ar putea să crape, spune el.

Nu vorbi aşa, face Montse.

O să mă car de-aici, zice el, plec din gaura asta de şobolani.

Dacă pleci, tata o să te omoare, spune Montse.

Nazistul, face José.

Montse izbucneşte din nou în râs.

A doua zi dimineaţă, José, care şi-a regăsit buna dispoziţie,

Mamă, dumneata îl iubeşti pe Isus?

Ce întrebare! (Mama e ocupată cu frământatul pâinii.)

Vi s-a spus la catehism că era anarhist? (Îi face o plăcere nebună s-o tachineze.)

Stai cum trebuie, altfel o să rupi scaunul, îi ordonă ea.

Că a zis, de pildă, Nu-l puteţi sluji şi pe Dumnezeu, şi banul?

Scaunul! repetă mama.

E o lozincă tipic anarhistă.

O să mi-l rupi!

Vi s-a spus că Isus era partizanul ideii punerii la comun a averilor şi a corectei împărţiri a acestora?

Sfântă Fecioară! strigă mama, nu mai spune tâmpenii!

Montse izbucneşte într-un râs tineresc.

Mama îi priveşte când pe unul, când pe altul, pentru a le cere socoteală despre cuvintele şi comportamentul lor atât de scandaloase.

Acuma te-a apucat şi pe tine! strigă, cuprinsă de indignare, mama, privind spre Montse. Cu ce l-oi fi supărat eu pe bunul Dumnezeu?

Pentru a-şi convinge mama, José se duce să caute Biblia cu cotor verde, de culoarea verzei, din camera părinţilor. Citeşte cu voce tare: *Faptele Sfinţilor Apostoli, capitolul 3. Viaţa celei dintâi comunităţi creştine. 44 – Iar toţi cei ce credeau erau laolaltă şi aveau toate de obşte. 45 – Şi îşi vindeau bunurile şi averile şi le împărţeau tuturor, după cum avea nevoie fiecare.*

José triumfând,

Deci?

Mama, tulburată,

Prostii.

Dar scrie clar, negru pe alb, în Biblie! strigă José. E scris, coño[45], citeşte.

Prostii, o ţine mama pe-a ei, cu privire impenetrabilă.

E vorba despre Istoria sfântă şi dumneata spui că sunt prostii!

José! strigă mama pe un ton exasperat, nemaiputând suporta cuvintele hulitoare.

Uite aşa sunt catolicii! zice José radiind, întorcându-se spre Montse. Noi vom fi însă mai catolici decât toţi catolicii, vom face o comună liberă care va prelua controlul asupra fostelor proprietăţi burgheze, simt aici voinţa divină, spune el, simulând mina inspirată a Sfintei Tereza a Pruncului Isus.

Dumnezeul nostru, suspină mama, ce mi-e dat să aud!

Asta se numeşte revoluţie, răspunde José, bucuros.

Mă înnebuneşti, spune mama.

Dă-i pace, îi sare în apărare Montse, nu vezi că o sperii?

Dacă te aude cineva, o să ajungi la închisoare, se tânguie mama, care nu înţelege nimic din ideile astea care tocmai se nasc şi care îi bulversează fiul, şi pentru care acronime precum CNT nu sunt decât nişte lucruri abstracte şi periculoase, aducându-i în stare pe oameni să se bată între ei, y nada más[46].

José izbucneşte în râs.

Montse râde şi ea.

Montse n-ar şti să spună de ce, însă lucrurile pe care le spune fratele ei de când s-a întors de la Lerima, lucruri care îl supără pe tată şi o nelinişteşte pe mamă, pe ea o înveselesc.

Ca şi fratele ei, Montse nu a aflat, în momentul acela, despre crimele cărora Bernanos le este, la Palma, martor înspăimântat. Fiindcă Bernanos nu se mai poate face că nu vede ceea ce se întâmplă. Iar simpatia pe care i-o purta vechii Falange (aceea a lui Primo de Rivera[47], despre care spune că nu e aceeaşi cu Falanga din ’36, cea care s-a lăsat manipulată de câţiva generali „propagatori ai violărilor legii“), această veche Falangă care manifesta, înainte de război, acelaşi dispreţ împotriva armatei trădătoare de rege, ca şi împotriva clerului „expert în tocmeli şi geambaşlâcuri“, la care fiul său, Yves, a aderat cu entuziasm, simpatia, zic, nu îi mai permite să se eschiveze în faţa acestei constatări: epurarea întreprinsă de către naţionalişti cu binecuvântarea mârşavă a clerului este orbească, sistematică, ţine de Teroare.

Încă are reţineri în a o spune.

Încă nu poate face pasul.

Ştie că, odată făcut, va trebui să meargă până la capăt, cu orice preţ. Iar tot acest plan îi istoveşte sufletul. Însă aşa stau lucrurile: înainte de pronunciamiento[48], puteai număra mai puţin de cinci sute de falangişti la Palma, în prezent sunt

„cincisprezece mii graţie recrutării fără ruşine, organizată de militarişti“, sub comanda unui aventurier italian pe numele lui Rossi, cel care a făcut din Falangă „poliţia auxiliară a armatei însărcinată cu treburile murdare“.

Această nouă Falangă din ’36 terorizează poporul din Palma. Exemplu. La câteva zile după lovitura de stat, două sute de locuitori ai orăşelului Manacor sunt declaraţi suspecţi, „luaţi din pat în plină noapte, duşi în serii la cimitir, culcaţi la pământ cu un glonţ în cap şi arşi la grămadă, ceva mai departe“. Episcopul-arhiepiscop de Palma l-a delegat şi l-a trimis acolo pe unul dintre preoţii lui în fustă care, împotmolindu-şi încălţările mari în sânge, împarte iertarea între două rafale, după care, cu uleiul sfinţit, face pe frunţile celor morţi semnul crucii care le va deschide porţile Raiului. Bernanos notează: „Constat că această masacrare a unor sărmani lipsiţi de apărare nu va atrage nici un cuvânt de condamnare, nici măcar cea mai inofensivă rezervă din partea autorităţilor ecleziastice, care se mulţumesc să organizeze procesiuni pentru obţinerea iertării divine“.

Pe 23 iulie 1936, José se duce să participe la adunarea generală care are loc la Ayuntamiento. Atacul pluteşte în aer. Este Ziua Z a revoluţiei. Lucrurile sunt serioase.

Mersese mai întâi să-l ia pe prietenul lui Juan, care locuieşte sus, pe calle del Sepulcro, o stradă care urcă-n coastă, uite-aşa, spune mama înclinând mâna, în pantă zic eu, acum inventezi şi cuvinte? răspunde mama, pe care acest cuvânt o amuză.

José şi Juan s-au împrietenit la Lerima, unde, de la vârsta de paisprezece ani, lucrează în fiecare vară ca zilieri, muncind cot la cot cu adulţii. Acolo, pe imensa proprietate a lui don Tenorio, au descoperit ideile libertare şi au luat parte, cu o fervoare de nedescris, la formarea unei comune agricole.

Amândoi au optsprezece ani.

Amândoi s-au născut într-un sat în care lucrurile se petrec la nesfârşit aidoma, bogaţii în huzur, săracii sub povară; un sat autarhic şi închis, în care autoritatea bătrânilor e la fel de intangibilă precum averea Burgoşilor, în care soarta fiecăruia îi este ca scrisă în frunte încă de la naştere şi unde nimic nu vine niciodată să aducă un pic de speranţă, un pic de avânt, o boare de viaţă.

Amândoi au crescut într-un loc rupt de lume, străbătut doar de măgari melancolici şi de singurele două autovehicule din sat: camioneta delabrată a tatălui lui Juan, care merge să vândă legume la oraş, şi Hispano-Suiza lui don Jaime; o văgăună pierdută, în care nici televiziunea, nici tractorul, nici motocicleta nu şi-au făcut încă apariţia, care nu are nici măcar un oficiu poştal, unde cel mai apropiat doctor se află la treizeci de kilometri şi unde arsurile sunt vindecate cu ceva bolboroseli, iar toate celelalte afecţiuni, cu ulei de ricin sau bicarbonat de sodiu.

Amândoi au muncit într-o lume înceată, înceată, înceată ca pasul de catâr, o lume în care măslinele sunt culese cu mâna, în care plugul este pus în mişcare prin forţa braţelor şi unde ulciorul se umple de la fântână.

Amândoi s-au lovit de autoritatea taţilor lor, severi prin tradiţie, adepţi, prin tradiţie, ai educaţiei filiale bazate pe lovituri de curea, convinşi, prin tradiţie, că lucrurile trebuie să rămână pentru totdeauna aşa cum sunt, şi închişi, prin tradiţie, dialogului tată–fiu, cuvintele paterne operând după logica implacabilă a lui „aşa e cum spun eu, şi nu altfel“, unica pe care o ştiu şi pe care o consideră corectă.

La Lerima, amândoi descoperă dintr-odată teorii care se opun vehement acestei viziuni de neclintit, pe care o credeau singura ce se poate concepe.

Învaţă că lucrurile se pot răsturna, că pot fi înfrânte, aruncate în aer. Că poţi refuza discursurile tradiţionale, fără ca lumea să se

prăbuşească. Că li se poate spune nu pedanţilor, preţioşilor, aroganţilor, tiranilor, slugarnicilor şi plângăcioşilor. Că se poate mătura, futu-i, se poate mătura totul, se poate mătura toată această mizerie pe care o detestă.

Şi întreaga lor forţă vitală firească este atrasă de acest val furtunos care dă de pământ cu toate şi face ca aspiraţiile să li se însufleţească.

Se lasă purtaţi de acest val.

Visează la acte de răzvrătire, la grandioase dovezi de insolenţă, la lucruri măreţe şi necunoscute, care se vor desfăşura şi dincolo de vieţile lor şi care vor marca Istoria. Cred într-o revoluţie completă a spiritelor şi a inimilor.

Cred în această minune.

Spun că de-acum ştiu încotro să-şi îndrepte curajul.

Spun că nu vor mai admite să-şi lase dorinţele la uşa propriei fiinţe, como un paraguas en un pasillo[49]. Că taţilor lor ar trebui să le intre bine în cap lucrul ăsta! Gata cu fricile şi cu renunţările!

¡QUEREMOS VIVIR![50]

E foarte multă lume în marea sală din Ayuntamiento, mai multă chiar decât la sărbătoarea Santa Montserrat. Aproape toţi bărbaţii din sat au plecat mai devreme de la câmp, iar unii dintre ei, pentru a cinsti această primă zi a revoluţiei, s-au îmbrăcat în hainele de duminică. Printre ţăranii prezenţi, unii sunt, asemenea tatălui lui José, proprietari de mici parcele de pământ, însă cei mai mulţi le-au dat în arendă lui don Jaime Burgos, iar cei mai săraci le lucrează ca zilieri.

José şi Juan îşi fac loc cu hotărâre prin mulţime, dând din coate şi spunând Con permiso[51] şi reuşesc să se cocoaţe pe estradă.

José ia cuvântul.

O face pentru prima dată în viaţă.

Rosteşte bombasticele fraze biblice pe care le-a auzit la Lerima şi pe care le-a citit în ziarul

Solidaridad obrera. Spune Să fim ca fraţii, să împărţim între noi pâinea, să ne unim forţele, să facem o comună.

Şi toţi muşcă momeala.

Este teatral. Romantic pân' la Dumnezeu. Un ángel moreno caído del ceilo[52].

Spune nu mai vrem căcănăriile stăpânitorilor, care ne fac viaţa de mizerie şi îşi umplu buzunarele cu banii sudorii noastre. Suntem o forţă pe care ei nici nu o pot bănui. A venit momentul să ne mobilizăm. Începând de astăzi vrem să trăim altfel. Da, este cu putinţă. A ajuns să fie cu putinţă. Vrem să trăim astfel încât nimeni să nu mai calce în picioare pe nimeni, nimeni să nu mai scuipe pe nimeni, nimeni să nu mai spună cuiva Îmi pari tare modest, cu intenţia de a-l umili şi a-l înşela (mama: mi se făcuse pielea de găină). Şi nu ne vom mulţumi cu câte un oscior şi-o mângâiere. Se acabó la miseria. La Revolución no dejará nada como antes. Nuestra sensibilidad se mudará también. Vamos a dejar de ser niños. Y de creer a ciegas todo lo que se nos manda.[53]

Furtună de aplauze.

La Lerima, unde am plecat în luna mai, pentru a munci pentru cabrones, cabrones au simţit trecându-le pe la nas vântul schimbării (râsete). Totul a fost aruncat în aer, să-i ia dracu' pe exploatatori, şi a fost fondată o comună liberă. Putem să facem şi aici acelaşi lucru. Cine ne împiedică?

Sătenii sunt euforici.

José devine şi mai ofensiv. Vi se ia ceea ce vă aparţine de drept, datorită muncii voastre. Este nedrept. Toată lumea ştie că e nedrept.

Ovaţii.

Ţine oare de demnitate ca un om să muncească ca un animal pentru câţiva pesetas? Oare nu ne putem făuri o altă viaţă? Nu putem lăsa deoparte acest mod de gândire care face să ne dorim ca

măslinele noastre să fie mai mari decât ale vecinului?

Râsete generale.

La vremuri măreţe, metode măreţe! strigă, după cum a auzit spunându-se la Lerima: să ne luăm înapoi pământurile care ne-au fost furate, să le colectivizăm şi să le împărţim din nou.

Propunerea e aclamată în delir.

Un ţăran ridică degetul şi întreabă cu o credulitate prefăcută:

Dar despre colectivizarea femeilor…?

Mulţimea izbucneşte iarăşi în râs.

În aer pluteşte bucuria.

Doar micul grup format din tatăl lui José, înconjurat de câţiva prieteni, mici proprietari de pământuri, şi cel alcătuit din Diego şi cei doi tovarăşi comunişti nu par să împărtăşească euforia generală. Diego are surâsul maliţios al celor care întrevăd înaintea altora eşecul care va să vie.

Se hotărăşte să ia cuvântul.

Ţine să sublinieze că vorbeşte în numele celor care trăiesc cu picioarele pe pământ, y no en las nubes, şi nu cu capul în nori.

Spune că decizia de a colectiviza pământurile este încă prematură, iar consecinţele care ar decurge de aici s-ar putea dovedi grave.

Spune Domol, spune Prudenţă, spune Ordine Publică, spune Realism, spune Să Aşteptăm, spune

Însă roşeaţa părului, tenul alb, umerii fragili şi răceala cuvintelor sale nu reuşesc nicidecum să seducă auditoriul, astfel că aproape nimeni, în acest moment, nu-l mai ascultă.

Înainte să-şi fi putut expune argumentele, da' ce se bagă tâmpitul ăsta?, José ia din nou cuvântul, cu vehemenţă. Propune nu doar să li se confişte pământurile bogătaşilor, dar şi să fie arse toate registrele cadastrale şi toate titlurile de proprietate, să se facă un mare foc, cine este pentru?

O pădure de braţe se ridică în aer.

Moţiune acceptată.

Titlurile de proprietate vor fi arse pe 27, în piaţa Bisericii.

Se aplaudă. E o bucurie generală. Toată lumea felicită pe toată lumea. Până şi cei mai taciturni se aprind. Cei care nu aderă neapărat la ideile lui José, dar care au simţit imediat de unde bate vântul, se convertesc pe loc şi se apucă să vorbească mai tare şi cu mai multă căldură decât ceilalţi.

Chestiunea care mai rămâne de discutat e următoarea, conchide José, de îndată ce calmul s-a reinstaurat: Oare pământurile trebuie împărţite în loturi egale sau în funcţie de numărul gurilor de hrănit?

O următoare reuniune este prevăzută peste şase zile pentru a se tranşa chestiunea.

A doua zi, tot satul e în fierbere. La ferestre se agaţă steaguri roşu cu negru, unii sforăie lozinci, lumea se înfierbântă, rămâne cu gura căscată, strigă, gesticulează, se aruncă asupra puţinelor exemplare din *Solidaridad obrera* care ajung în sat, cu toţii se adapă cu fraze de un lirism impetuos, *La gran epopeya del proletariado ibérico, La marcha triunfal de los milicianos del pueblo, La palpitación histórica que resuena en todos los pechos y la magnífica unión de los camaradas de lucha tan sublime y esperanzadora*[54].

Două zile mai târziu, entuziasmul începe, uşor-uşor, să scadă. Spiritele se liniştesc. Lumea cumpăneşte. La o partidă de domino, se revine asupra entuziasmărilor pripite de ieri şi asupra bucuriei copilăreşti care a pus stăpânire pe toate minţile. Pe scurt, îşi vin în fire. Şi, deşi nimeni nu îndrăzneşte să-şi declare deschis ostilitatea faţă de măsurile propuse de José, o rezistenţă tăcută ori abia mărturisită începe să iasă la iveală.

Cel mai recalcitrant dintre toţi, Macario, cizmarul, regretă acum, la un şase-şase, că

deciziile fuseseră votate la repezeală: demasiado adelantadas[55]!

Băiatul lui don Jaime, Diego, care stă aşezat cu coatele pe tejgheaua barului, se declară de aceeaşi părere.

Ca să vezi, roşcovanul vorbeşte? Are limbă? Alta acu'! Da' ce zice acolo băiatul Burgos? Frizerul face cu ochiul fără a se adresa cuiva anume.

Păi zice că, începe Diego, care a primit remarcile pe seama lui cu un surâs, zice că trebuie să ne păstrăm mintea limpede, zice că a impune colectivizarea e o tâmpenie fără seamăn şi că a o face pe eroii anarhişti de genul hai s-aruncăm totu-n aer şi să vă ia toţi dracii înseamnă să renunţi de bunăvoie la sprijinul Europei, care se cacă pe ea de frică la ideea unei revoluţii.

Adică tu crezi că Europa o să ne ajute doar pentru ochii noştri frumoşi? întreabă Manuel (un CNT-ist din gaşca lui José), crezi că, adică, e atât de proastă Europa, încât să-şi lase gâtul luat numai pen' c-avem noi făţău' dat în mă-sa?

Spun doar, răspunde Diego cu răceală, că nu trebuie speriată şi mai tare cu bakuninezării tâmpite. Nu merită deranjul.

Nu le zice rău ăsta micu'. Îl duce mintea pe mucea. Pentru vârsta lui…

Trei zile mai târziu, complet dezmeticiţi şi supăraţi că îi învinsese propria beţie, ţăranii lasă să li se decanteze îndoielile şi neliniştile în creştere. La cafeneaua lui Bendición, dialectica se aprinde în aşa măsură, încât oamenilor, deşi aflaţi în faţa şirurilor de piese de domino, nu le mai stă mintea la joc. Declamaţii, controverse, merg şi eu tura asta, reproşuri, obscenităţi, ipoteze năuce, eu zic pas, dezvoltări socratice, avânturi cervanteşti, patru-patru, tirade pasionate împotriva exploatatorilor, consideraţii atenuante, e rândul tău, ironii sceptice, joci sau ce faci, propuneri şi

contrapropuneri se succedă sau se întrepătrund, însoţite de coño aruncate la fiecare două fraze şi, pentru a-şi întări cuvintele, câte un Me cago en Dios sau Me cago en tu puta madre[56], adesea reduse, pentru mai multă eficacitate, la un simplu Me cago en[57], pe scurt.

Două constatări se desprind din aceste dezbateri tumultuoase:

1 – chiar şi aceia care au votat înfierbântaţi hotărârea îşi fac acum griji, înfierbântaţi, în privinţa consecinţelor,

2 – numărul adversarilor colectivizării, în continuă creştere, a ajuns într-o singură zi de la zece la treizeci.

Patru zile mai târziu, şi limbile cele mai domoale, însufleţite de atmosfera electrizantă, scuipă cuvinte grele.

Toţi sătenii, sau aproape toţi, cer acum ordine, disciplină şi o mână de fier, pentru numele lui Dumnezeu.

Sunt, bineînţeles, pentru revoluţie, se îndoia cineva?, dar se arată neîncrezători în instigatorii la dezordine care şi-au însuşit ideile dubioase închipuite de câţiva orientali perverşi.

Spun că secăturile care colcăie prin oraşe au pus primele botul.

Spun că José, la Lerima, şi-a făcut loc printre ei, no me extraña[58].

Spre disperarea bietului tată.

Că e un original.

Un iluminat.

Care crede în fericirea universală.

Ce oroare!

Că e convins că în acele faimoase comune, oamenii vor deveni buni, loiali, oneşti, generoşi, sclipitori, inteligenţi, recunoscători, curajoşi, liniştiţi, binev

Şi câte altele! (râsete)

Că toate conflictele vor dispărea ca prin farmec.

Que aburrimiento![59] (râsete)

Că nu vom mai munci nimic, că va fi duminică în fiecare zi!

A, nu! Fie-vă milă! Să te plictiseşti de moarte şapte zile din şapte, aşteptând să crăpi!

Că vor învia morţii (râsete) şi mii de alte astfel de miracole (râsete).

Că José şi clica lui sunt adepţii divorţului.

Madre mía!

Şi ai poligamiei!

Ai poli-ce?

Ai dreptului de a ţi-o trage cu zece curve deodată.

Nada menos.[60]

Că aceste comune încântătoare, în care va domni amorul liber între fiinţe curate ca roua dimineţii, nu sunt în realitate decât delirul unor obsedaţi sexual în călduri şi nimic altceva (se revine adesea la lucruri legate de sex, chestiunea tulbură extrem de tare).

Că, de altfel, chestie tot de pus curul la bătaie, José este un tío especial[61]: nu se ştie să aibă vreo novia[62], e ciudat, nu cumva e homo?

Pe scurt, pot fi citate o sută de motive, de la cele cu aparenţă de adevăr până la cele mai absurde, puse pe tapet doar pentru a se dezice de el. Apoi este scos la iveală argumentul forte: Cine e atât de prost încât să creadă că se poate trece peste un şef coios, fără riscul ca oamenii să se omoare unul pe altul? Cine oare? Şi mai e şi fără bani şi fără capacitatea de a face distincţia între ce e important şi ce nu.

Toate aceste rezerve faţă de ideile lui José, spuse deschis, îi unesc acum aşa cum îi unise, cu câteva zile mai devreme, ideea revoluţiei.

Patru zile mai târziu, rezervele spuse cu jumătate de gură sunt strigate acum în gura mare.

În a cincea zi, toţi, sau aproape toţi, au renunţat.

În cea de-a şasea, ziua celei de-a doua reuniuni, sala este plină ochi, pentru că e vorba să se confirme retragerea.

Pentru prima dată şi spre stupoarea unora, femeile s-au invitat şi ele la petrecere, unele amenințătoare, altele ademenite de posibilele certuri, majoritatea temându-se ca soţii să nu li se entuziasmeze pentru cine ştie ce himere, cele mai sărace, cele mai năpăstuite de soartă, cele mai nefericite vrând să aibă un cuvânt de spus în toată această chestiune, iar acest cuvânt este: Gata! Opriţi-vă!

Primul care încearcă să-şi exprime dezacordul faţă de hotărârile luate cu o săptămână mai-nainte este chiar tatăl lui José şi Montse, cu riscul, spune el râzând, de a fi împuşcat de propriul fiu (râsete în sală).

Spune că a muncit pe brânci toată viaţa pentru a-şi face pământul să rodească, că ţine la el ca la ochii din cap şi că mai cuminte ar fi să se aştepte până când războiul va fi câştigat, înainte de a se lua în considerare măsuri mai, să spunem mai puţin, în fine mai puţin extreme (şoapte aprobatoare).

E rândul lui Diego să ia cuvântul.

Are un ton aspru, sever şi un aer serios, de ministru. Vrea să demonstreze că e om de caracter. Vrea să arate că este un hombre con huevos[63]: cuvinte tăioase, stăpânire de sine şi vorbe măsurate pentru a arăta diferenţa dintre el şi agitaţii în roşu şi negru.

Nu este de acord cu planurile demagogice şi cu folclorul revoluţionar. Întreg acest blabla romantico-adolescentin (expresie pe care a citit-o în *El Mundo Obrero*, revista care îi inspiră ideile), cuvintele mari, pompoase care nu sunt decât capcane libertare (expresie citită în *El Mundo Obrero*), fabulaţii confuze care încearcă să-i ducă de nas pe naivi, momindu-i cu minciuni sclipicioase (expresie citită în *El Mundo Obrero*),

promisiuni mirobolante mereu amânate de vânzătorii de iluzii, ei bine, de toate astea se teme ca de ciumă.

Toate aceste trăncăneli fără legătură cu realitatea riscă să ducă întreg satul într-o desmadre (cuvântul, de netradus, are un puternic efect asupra sătenilor). Trebuie restabilită ordinea. Nu sunt decât proiecte aventuroase care, pentru moment, ne fac să nădăjduim, dar care se sfârşesc cu un dezastru.

Por un provecho mil daños, pentru una bună o mie de rele, îi asigură el cu acel aer grav care reuşeşte să-i impresioneze, cu un entuziasm reţinut.

Uite şi ceva înţelept.

Sătenii dau din cap.

Înţelege să iasă în întâmpinarea nevoilor poporului (mi se pare că aud noastre, aş spune. Sunt toţi nişte secături, zice mama). Pentru asta trebuie să rămânem cu picioarele pe pământ, să fim realişti (cuvântul realist face, de asemenea, o puternică impresie), să răcorim mâncărimea idealistă, să dăm dovadă de maturitate politică, por Dios[64]. Întreaga retorică a laşităţii, şopteşte José, tremurând de furie.

Diego şi-a dat seama că de câteva zile în sat domnea o regretabilă confuzie, mai precis o mascaradă, numai că el, în loc s-o sporească, cum fac alţii (imbecilul, o să-i rup gura, murmură José), prevede că o va limpezi. Ordine. Rigoare. Şi disciplină. Fără astea nimic nu e posibil.

Aplauze cu duiumul.

José, furios şi descumpănit, se hotărăşte în acel moment să se facă auzit. Străduindu-se să îşi ascundă confuzia şi să îşi potolească bătăile inimii, aruncă marile cuvinte magice precum Comună, Dreptate, Libertate, cuvintele mari care tulbură şi vrăjesc inimile în primele zile ale unei revolte, dar care se tocesc repede de îndată ce se face abuz de ele. Şi asta se şi întâmplă. Cuvintele şi-au pierdut

strălucirea şi nu mai au darul de a stârni înflăcărarea de la început. Zilele trecute, José i-a uluit prin puterea cuvintelor sale magnifice, dar astăzi Diego e cel care impresionează prin bun simţ, pe care puţini i-l bănuiau (el tiempo hace y deshace, un tal gusta un día y disgusta otro día, hay que acostumbrarse[65], comentează mama care vorbeşte uneori ca dintr-o reclamă).

Diego place cu atât mai mult cu cât tocmai a enunţat acest lucru admirabil de raţional: cei care doresc colectivizarea să se colectivizeze şi cei care preferă să meargă mai departe ca înainte să meargă mai departe ca înainte. Asta ar trebui să mulţumească pe toată lumea. Ceea ce se numeşte simţ politic. O colectivizare totală, spune el, e prematură, aşadar periculoasă. Cât despre a da foc actelor de proprietate, ar fi înţelept ca decizia să fie amânată.

Dar pentru ce să mai aşteptăm? se înfurie José care arde de nerăbdare.

Diego afirmă pe un ton autoritar că trebuie câştigat războiul înainte de a face revoluţia. Orice altă decizie, spune el, ar fi iresponsabilă şi ar pune în pericol pacea tuturor.

Uite ce-nseamnă să ştii să vorbeşti!

Sătenii îl aprobă aproape în unanimitate.

Reuniunea se încheie cu această decizie validată în majoritate: Diego este cel care va concepe, de acum înainte, dispoziţiile necesare pentru ca deciziile adoptate în cadrul reuniunii să fie puse în aplicare şi respectate. Îşi va instala cartierul general la primărie, care, în momentele grele, va fi garantul siguranţei cetăţenilor. Va asigura stricta menţinere a ordinii după agitaţia din zilele trecute şi reprimarea tuturor actelor ireverenţioase la adresa hotărârilor adoptate de majoritate.

Pentru Diego, ăsta e momentul vieţii lui. Revanşa. În sfârşit îşi vede împlinite planurile secrete la care a visat, de luni şi ani de zile: să le dea o lecţie mai întâi lui José şi prietenilor

acestuia, apoi gâştelor ălora care-şi dau coate pufnind când îl văd şi, în fine, bădăranilor care l-au ţinut la distanţă timp de doisprezece ani şi care, vreme de doisprezece ani, au şuşotit pe la colţuri că era zorro[66], astuto como un zorro, malo como un zorro y falso como un zorro[67].

José, dezumflat şi într-o oarecare măsură rănit în orgoliu, îşi spune E ŞI MÂINE O ZI.

La aceeaşi dată la care José se întoarce acasă, descumpănit de turnura pe care au luat-o evenimentele la el în sat, Bernanos vede trecând pe Rambla de Palma un camion plin cu prizonieri cu feţe întunecate, iar această imagine a nenorocirii pe care trecătorii par să nu o perceapă, care nu le provoacă nici revoltă, nici intenţia de a face ceva, nici cel mai mic gest de milă, această imagine a nenorocirii îl face să se înăbuşe.

Nu mai poate să nu ia în seamă ceea ce onoarea lui de catolic îl făcea până acum să refuze, lucruri care însă se arată acum la lumina zilei. Căci ceea ce îi văd ochii astăzi înclină balanţa: nişte oameni sunt curăţaţi în fiecare seară în cătunele izolate, la vremea întoarcerii de la câmp. Oameni care nu au omorât şi nici nu au rănit pe nimeni, spune Bernanos. Oameni pe care îi vede murind cu o demnitate şi un curaj pe care le admiră. Ţărani honrados[68], ca aceia pe care i-am cunoscut în copilărie. Ţărani care şi-au dobândit în mod legal republica şi pentru care sunt fericiţi, asta le e crima.

Începe să se lase seara. Pe drumul ce merge spre sat aerul este mai răcoros. Un sătean se întoarce acasă, cu desaga pe umăr, în care se găsesc plosca şi un coltuc de pâine. E obosit. Îi e foame. Îşi doreşte să ajungă mai repede acasă şi să se aşeze să se odihnească. A bătut ziua-ntreagă migdalii lui don Fernando, un mare proprietar de pământuri, care l-a angajat ca sezonier. Nevasta a întins străchinile pe masă şi, în mijloc: pâinea, vinul şi supa caldă. Aprinde lampa cu ulei şi se aşază

aşteptându-şi bărbatul a cărui prezenţă, la apropierea nopţii, o face să nu se mai teamă de umbrele negre care se întind încet pe pământ. Îi aude pasul atât de familiar, că l-ar recunoaşte dintr-o mie. Dar, chiar înainte ca bărbatul să fi avut timp să se aşeze la masă, o echipă de epuratori, dintre care unii nu au nici şaisprezece ani, dă buzna în casă şi îl urcă într-un camion. E ultima călătorie. Ultima paseo (ultima plimbare, aşa i-au spus).

Uneori echipele de epurare acţionează în plină noapte. Nişte bărbaţi bat în uşa suspectului cu patul puştii, sau pătrund în casă cu chei potrivite. Se năpustesc în sufrageria cufundată în beznă, scotocesc cu gesturi isterice prin sertarele comodei, apoi, cu o lovitură de picior, pătrund în dormitorul conjugal şi-i aduc la cunoştinţă bărbatului trezit brusc ordinul de a-i urma pentru o verificare. Omul, care încearcă, de bine, de rău, să pună ceva pe el, este împins spre ieşire, cu bretelele atârnând de sub cămaşă, smuls din braţele nevestei care plânge, Să le spui copiilor că eu. Cu o lovitură pe spinare, dată cu patul puştii, îl fac să urce în spatele unui camion în care şi alţi bărbaţi, tăcuţi, stau aşezaţi, cu capetele în piept şi cu mâinile frecându-se de pantalonii de doc. Camionul se urneşte din loc. Câteva clipe de speranţă. Ca mai apoi vehiculul să părăsească şoseaua şi să o ia pe un drum de pământ. Oamenii sunt coborâţi din camion. Sunt aliniaţi. Sunt împuşcaţi.

De luni bune, scrie Bernanos, „echipe de asasini, transportaţi din sat în sat cu camioane rechiziţionate în acest scop, ucid cu sânge rece mii de indivizi etichetaţi drept suspecţi“. Iar preanemernicul arhiepiscop de Palma, care este informat, ca toată lumea, despre ceea ce se întâmplă, nu se arată mai puţin – de câte ori are ocazia şi ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat – „de partea acestor executori dintre care unii au în mod

notoriu mâinile mânjite de scurta agonie a unei sute de oameni“.

Şi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, preoţii împart enoriaşilor poze cu Sfânta Cruce înconjurată de tunuri (mama mai păstrează una în cutia cu fotografii).

Şi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, recruţii carlişti, purtând cusut pe cămaşă ecusonul cu Sfânta Inimă a lui Isus, mitraliază în numele lui Christos Împărat oameni pe care un simplu cuvânt i-a declarat suspecţi.

Şi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, episcopatul spaniol, vândut asasinilor, proslăveşte teroarea pe care au adus-o aceste ultime zile *in nomine Domini*.

Şi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, întreaga Europă catolică tace chitic.

În faţa acestei ipocrizii infame, Bernanos e dezgustat.

Şi eu la fel, ani mai târziu.

José a ieşit năuc de la ultima adunare din sat şi, deocamdată, nu poate reacţiona.

Foarte repede însă, coborând îngusta calle del Sepulcro alături de Juan, începe să-şi revină.

A crezut, ce prost sunt!, a crezut că ideile lui frumoase nu pot decât să aibă câştig de cauză. A crezut că reticenţele pe care acestea le trezesc vor putea fi pur şi simplu măturate cu dosul palmei. Şi-a imaginat, regele proştilor, asta sunt!, că a fi însemna mai mult decât a avea (a descoperit într-un articol din ziar noţiunile de a fi şi a avea care l-au entuziasmat). Nu a înţeles în ce măsură, asta-mi distruge moralul, în ce măsură, pentru băşinoşii ăştia, frica de a-şi pierde caprele lor căcăcioase şi casa puchinoasă Uiţi un lucru foarte important, concesiunea la cimitir (Juan)

era mai puternică decât dorinţa de a respira parfumul trandafirilor roşii ai revoluţiei (rânjet batjocoritor şi trist).

Sunt primele învăţăminte pe care le trage. Şi care îl rănesc.

E obligat să constate că toate aceste perspective care puteau să le destupe mintea şi să le lărgească orizontul li se par acum o prăpastie. Ceea ce sătenii îşi doresc e ceva searbăd, cenuşiu, imuabil. Şi asta îl deprimă.

Atunci Juan, cu aer niţeluş didactic, se lansează într-o explicaţie a acestui imobilism pe care José, pradă decepţiei sale, o ascultă complet neatent. Îmi pare rău să-ţi aduc la cunoştinţă, dragul meu, nu doar că sătenii de aici s-au deprins cu imuabilul, dar îl şi îndrăgesc peste măsură, îl îndrăgesc cum îndrăgesc întoarcerea imuabilă a anotimpurilor, cum îndrăgesc măslinele lor imuabile de pe dealurile lor imuabile, legăturile lor imuabile, care-i ţin strâns de familia Burgos, în faţa cărora imuabil se pleacă,

Cum îşi îndrăgesc, asta-i cel mai rău, prejudecăţile lor imuabile, spune José,

orice noutate, continuă Juan, de obicei prea puţin vorbăreţ, dar acum simţind că a compune fraze îi dă o stare de linişte, orice noutate, cât de favorabilă le-ar fi, tot li se va părea un păcat şi o încălcare a acestei ordini imobile care le conduce viaţa (simulând seriozitatea unui profesor) şi o abatere gravă de la legea conservării energiei, care postulează că energia unui sistem nu variază de-a lungul timpului.

Păi dacă pui problema din punct de vedere ştiinţific, face José, pe jumătate consternat, pe jumătate zâmbind.

Aşa că zac în mizerie şi îşi spun înţelepţi, dar sunt înglodaţi în vechile obiceiuri, încorsetaţi în câteva locuri comune şi patru-cinci proverbe de o prostie solemnă.

Să nu dai vrabia din mână pe cioara de pe gard, bodogăneşte José cu voce năroadă.

Te-ntrebi, bătrâne, de ce revolta din Asturias, din 1934, nu a declanşat schimbările pe care le-a

produs în alte părţi? Asta deoarece, fac o presupoziţie, deoarece entuziasmul general cu care a fost primită proclamarea Republicii s-a transformat, pentru ei, în convingerea că acest nou regim nu le va schimba absolut deloc viaţa. În rest, îşi spun că bunăstarea americană, se şterg cu ea la

Dar nu asta li se propune! se indignează José, care începe dintr-odată să grăbească pasul pe măsură ce furia îi aprinde sufletul.

Trec prin faţa casei mari a Burgoşilor, iar indignarea lui José se îndreaptă acum către Diego, acest fiu de burjui care le-a sucit minţile tuturor.

Roşcovanul ăsta o să strice tot. Simt că o să strice totul bulangiu' ăsta.

Ai văzut cum i-a păcălit cu Să fim atenţi, Să ne liniştim, Mollo[69], Nu pierdem nimic dacă mai aşteptăm, cu tot căcatul ăla de falsă înţelepciune! Ce gunoi!

Aşa le trebuie proştilor ăstora!

Au căzut în capcană, gata fripţi.

Ce boi!

Por favor[70], nu-i mai vorbi de rău pe dobitocii noştri!

Nu ştiu decât de ciomag, în politică şi în toate celelalte.

Cu roşcovanul, o să fie serviţi!

Que le den por culo[71]!

Mi se face silă.

Ducă-se dracului, că mari idioţi mai sunt.

Ar trebui să ne cărăm din văgăuna asta.

Acesta este momentul precis în care lui José îi încolţeşte în minte planul de a pleca din sat pentru totdeauna.

Îi înfăţişează prietenului său ideea care i-a venit în doar câteva secunde: vor pleca la oraş în camioneta tatălui lui Juan, vor locui pentru câteva zile în apartamentul familiei Oviedo, unde sora lui, Francisca, lucrează ca servitoare, apoi se vor înrola

în coloana luptătorilor lui Durruti[72] pentru a lua înapoi Zaragoza de la jegoşii de naţionalişti.

În ultima scrisoare, citită de Montse părinţilor ei (care nu ştiau să citească), sora lui Juan, Francisca, le explica, nu fără mândrie, cum că dueños[73] ai ei au şters-o din oraş, lăsându-i, iată câtă încredere aveau în ea, cheile apartamentului. Dueños ai ei erau foarte bogaţi. Domnul era patron al unei fabrici de biscuiţi, iar Doamna, al cărei titlu nobiliar era compus din mai multe nume, se trăgea dintr-o ramură de casă mare. Revoluţia i-a înspăimântat atât de tare, încât, după ce şi-au ascuns bijuteriile de familie sub lamele parchetului şi au făcut ceva transferuri bancare în Elveţia, s-au pus pe fugă, cu degetele pline de inele din aur şi ceasuri de aur la mâini, refugiindu-se la familia Doamnei, la Burgos, oraş ajuns în mâinile franchiştilor.

Viitorul avea să îndreptăţească încrederea acordată Franciscăi pentru că, în primele zile ale rebeliunii, pe când miliţienii şi-au intensificat descinderile în apartamentele burghezilor, aruncând pe fereastră toate obiectele de preţ, sub ochiul impasibil al guardia civil[74], stăpânirea de sine a Franciscăi a făcut ca jaful să fie evitat.

Francisca, postată în pragul uşii, declarase, cu capul sus şi mâinile în şold, că va trebui mai degrabă să se treacă peste cadavrul ei decât să o silească să înşele încrederea stăpânilor ei, care erau buni cu ea şi nu erau atât de fascişti pe cât păreau. Hotărârea de care a dat dovadă i-a impresionat atât de tare pe cei patru miliţieni, încât nu au mai forţat uşa, în ciuda dorinţei lor de a face o razzia[75], ocazie numai bună să-şi descarce toată ura într-un mod extrem de plăcut şi să se răzbune la fel de plăcut. Ia căraţi-vă de-aici! le-a strigat, pe când aceştia coborau scările.

Ce zici de asta?

Extraordinar!

Pe 29 iulie, José o anunţă pe Montse că a luat decizia fermă de a pleca de-acasă. Cu aceeaşi candoare care l-a făcut să spere că satul ar putea deveni într-o zi o comună liberă, speră acum că, în oraşul industrializat, oameni mai educaţi, mai luminaţi pe plan politic, care pot privi cu o oarecare detaşare deciziile colective se vor arăta mai sensibili la tezele anarhiste care i-au aprins spiritul.

Ajuns aici se sufocă parcă.

Prea multe resentimente, prea multă gelozie şi frică intră în joc sub acoperirea politicii.

Îşi doreşte să întâlnească şi altfel de oameni decât cărpănoşii ăştia, cu caprele lor cu tot. Să dea de femei adevărate, ce mama dracului! Să urce pe baricade! Să meargă la oraş, acolo unde se fac jocurile! De altfel, satul îl scârbeşte, habotnicia mamă-sii cu şiragul ei de mătănii înfăşurat la mână îl scârbeşte, găinile care ciugulesc tot ce au găinăţat îl scârbesc, despotismul şi încăpăţânarea de aragonez ale tatălui îl scârbesc, părinţii care fac speculaţii în privinţa măritişului fetelor lor de îndată ce un bărbat le-a atins fie şi în treacăt cu privirea îl scârbesc, şi toate tâmpitele astea care vor cu orice preţ să rămână virgine, de-au ajuns bărbaţii să le dea la măgari să sugă pula (Montse, neîncrezătoare şi surâzătoare: ce! la măgari! ce scârbos!), toate tâmpitele astea îl scârbesc.

Ideea de a rămâne o viaţă întreagă înţepenit în acelaşi loc, de a face acelaşi gesturi ca şi tatăl lui, de a bate aceiaşi migdali cu aceeaşi prăjină, de a culege aceleaşi măsline din aceiaşi măslini, de a trage aceeaşi beţie, în fiecare duminică, la aceeaşi Bendición şi de a se fute (strigă) cu aceeaşi femeie până la moarte, chestia asta îl deprimă.

Dar unde o să trăieşti?

La Francisca.

Şi cu ce bani?

Mă voi înrola în miliţie şi voi merge pe frontul de la Zaragoza, cu Durruti. Vrei să vii şi tu?

Propunerea lui José o umple de mândrie pe Montse, care se simte pe loc ridicată la rangul de revoluţionar cu acte în regulă.

Trebuie să ştii, scumpa mea, că într-o singură săptămână mi-am îmbogăţit patrimoniul de cuvinte: despotism, dominaţie, trădări capitaliste, ipocrizie burgheză, cauza proletariatului, popor supt de sânge, exploatarea omului de către om şi altele asemenea, am aflat de numele lui Bakunin şi al lui Proudhon, cuvintele lui *Hijos del Pueblo* şi sensul acestor CNT, FAI, POUM, PSUC, ce aduc a text de Gainsbourg. Aşadar, eu, care nu eram decât o vâsculiţă, de ce râzi?, eu, care nu ştiam chiar de nici unele, eu care nu intrasem niciodată în cafeneaua lui Bendición pentru că tata îmi interzisese, eu, care încă mai credeam că bebeluşii se nasc prin cur, eu, care nu ştiam nici măcar cum e să te săruţi, nevăzând pe nimeni făcând-o şi neavând televizor de unde să pot învăţa, eu, care ştiam încă şi mai puţine despre cum se practică Actul (mama spune Actul referindu-se la actul sexual), ori cum se face un 69, ori cum se suge pula, nimic-nimicuţa vasăzică, am ajuns într-o săptămână o anarhistă gata să-şi abandoneze familia fără nici cea mai mică remuşcare şi să calce în picioare fără milă le corazón de mi mamá[76].

Montse acceptă cu uşurinţă propunerea fratelui ei.

Însă nu fără o umbră de ezitare,

Tatăl şi-a dat consimţământul?

Fratele ei izbucneşte în râs.

Începând din această zi, nici o fiinţă nu va mai depinde de voinţa alteia, nici de-a tăticilor, nici de-a mămicilor, nici de-a nadie[77]!

Montse ţine totuşi să-şi anunţe mama care începe numaidecât să se văicărească, Dios mío!, să ai de-a face cu sălbaticii! Ce nenorocire! Da' ce-am greşit bunului Dumnezeu? etc. José mormăie printre dinţi că dintre toate asupririle care există,

cea a mamelor e cea mai rea. Universal valabilă. Cea mai perfidă. Cea mai eficientă. Cea mai despotică. Şi cea care ne pregăteşte, încet, dar sigur, ca să le încasăm pe toate celelalte.

Tu să taci! îi ordonă mama.

José se supune, luând un aer stoic. Căci José este de fapt foarte ascultător cu mama lui.

Într-o dimineaţă blândă de iulie, mai exact pe 31, Montse se urcă în spatele camionetei, alături de Rosita, logodnica lui Juan, în timp ce José şi Juan se aşază în faţă.

José pleacă fără arepentiment[78] (spune mama). Nu a avut niciodată intenţia de a prender conducerea satului, nu aleargă în galop după coada puterii, iar bătrânii satului vorbesc cam în doi peri când vine vorba despre cum i-au dat ei ocazia să-şi arate muşchii. Spre deosebire de Diego, care are, aşa cum spuneai tu, colţi ascuţiţi, şi ale cărui palabres şi fapte par să servească un scop ascuns, José are o inimă mare, da, există aşa ceva scumpa mea, nu râde, José este un caballero[79], îndrăznesc să spun că îi face plăcere să regaleze, există a regala în franceză? S-a consacrat cu totul visului său, cu toată juventud[80] şi candoarea, aruncându-se ca un cal apucat de streche într-un proiect care nu voia nimic altceva decât o lume frumoasă. Nu râde, erau mulţi ca el la acea vreme, împrejurările o permiteau fără îndoială, iar el şi-a apărat planul cu credinţă şi fără gânduri ascunse, pot s-o spun fără umbră de îndoială.

În momentul despărţirii, mama lor, îmbrăcată toată în negru, cum poartă de la moartea tatălui ei, de-acum şaptesprezece ani, îi îmbrăţişează ca şi cum nu o să-i mai vadă niciodată. Dumnezeu să vă aibă în sfânta lui pază!

Mai înainte încercase să-i strecoare la gât lui José un lănţişor de aur cu un medalion întruchipând-o pe Sfânta Fecioară, dar José, jenându-se de Juan, a împins-o cu un gest brutal.

Tot ea i-a spus lui Montse Fii atentă cum treci strada! iar lui José Ai mare grijă de sora ta! Rositei Nu faceţi pe nebunele. După care a rămas proţăpită în poartă, făcându-le semn cu mâna până când camioneta s-a făcut nevăzută dincolo de ultima vâlcea, ca şi cum s-ar fi prăbuşit în râpă. Iar, în momentul în care camioneta a dispărut, mama a izbucnit în hohote de plâns şi a alergat să se ascundă în bucătărie.

Montse i-a promis mamei sale că îi va scrie de îndată ce vor ajunge. E împăcată cu sine. Fericită şi împăcată cu sine. Parc-ar pleca, fericită şi împăcată cu sine, în vacanţă, în pofida faptului că războiului e în mintea tuturor. Însă, văzând silueta neagră a mamei tot micşorându-se în depărtare până când a devenit minusculă, o năpădeşte un gând care, preţ de o clipă, o întristează: îşi spune că tatăl o s-o acuze că i-a lăsat să plece şi că o va ţine fără încetare sub teroare, cu reproşuri şi poate ceva scatoalce (extrem de obişnuite în vremea aceea, scumpa mea), căci chinuind-o îşi mai linişteşte tulburarea şi îşi mai destinde trupul rupt de oboseală; îşi zice că mama se va găsi singură în faţa tatălui de care îi este frică (lucru, de asemenea, extrem de obişnuit în timpul acela, draga mea), şi nici ea, nici José nu vor fi acolo pentru a se aşeza între ei şi a încasa loviturile de curea pe care tatăl le hărăzeşte nevestei şi copiilor, şi, dincolo de ei, tuturor celor care îl sărăcesc şi-l asupresc, şi de care mai uită un pic atunci când loveşte.

Camioneta coboară, hurducăindu-se, pe drumul care duce spre marele oraş şi prin toate satele pe care le traversează întâlnesc pumni ridicaţi, sunt primiţi cu strigăte de bucurie şi cu Viva la Republica! Viva la Revolución!, Viva la Anarquía! sau Viva la Liberdad!

După-amiază, mama lui Montse se întâlneşte pe drum cu doña Pura, care o anunţă teribila veste: parohul don Miguel a şters-o în plină noapte ca să

nu ajungă să fie spintecat de bolşevicii însetaţi de sânge.

Sfântă Fecioară! Mama lui Montse îşi face semnul crucii. Ce se va întâmpla cu noi, Doamne Dumnezeule?

E un dezastru, murmură doña Pura, suspinând. Frica teribilă care a cuprins-o e atât de mare, încât i-a declanşat dureri înţepătoare în piept, aici (arată un loc de sub inimă), ca nişte împunsături, ca nişte puncte de foc care îi pătrund în coşul pieptului.

Ca nişte ace? întreabă mama lui Montse, aşa, ca să zică şi ea ceva (încă de dimineaţă e prea adâncită în gânduri ca să mai găsească şi cuvinte potrivite, prea ocupată să-şi potolească necazul şi să-şi înăbuşe lacrimile).

Ca nişte puli, comentează mama mea, izbucnind în râs.

Acest comentariu al mamei cere câteva lămuriri. De când suferă de tulburări de memorie, îi place să pronunţe cuvinte grosolane, pe care s-a abţinut să le folosească timp de mai bine de şaptezeci de ani, manifestare frecvent întâlnită la acest tip de pacienţi, a explicat medicul ei, cu precădere la persoanele care au primit în tinereţe o educaţie extrem de strictă şi cărora boala le-a permis să-şi deschidă porţile blindate ale cenzurii. Nu ştiu dacă interpretarea medicului este exactă, cert este că mamei îi face o plăcere nebună să-şi facă băcanul prost, fiicele (Lunita şi cu mine) constipate, kinetoterapeuta boarfă şi să rostească pizdă coaie curvă şi căcat de câte ori se iveşte ocazia. Ea, care s-a străduit din răsputeri, de la venirea în Franţa, să-şi corecteze accentul spaniol, să vorbească o limbă corectă şi să-şi îngrijească ţinuta, pentru a fi mereu mai ceva decât conformă cu ceea ce considera a fi modelul franţuzesc (ieşind în evidenţă din tocmai acest motiv, al prea strictei conformităţi, ca străină), respinge acum violent micile-i reguli de limbaj şi nu numai, trimiţându-le înapoi, în timpuri demult apuse. Exact invers decât

doña Pura, sora mai mare a lui don Jaime şi mătuşa lui Diego, care, pe măsură ce îmbătrâneşte, nu face decât să şi le dovedească şi mai stricte în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh.

HAGIOGRAFIE A DOÑEI PURA
SUPRANUMITĂ SANTA PURA

Rămasă necăsătorită la cincizeci de ani, doña Pura şi-a transferat dorinţele arzătoare provocate de pulsiunile care-i chinuiau carnea asupra diferitelor organe ale unui corp ireproşabil de cast, aşa că durerilor nu li se mai poate ţine şirul. Într-o zi o sâcâia stomacul (ridichile de la prânz îi rămăseseră în stomac), în ziua următoare capul îi era greu (ideile lugubre despre ravagiile bolşevice), în a treia junghiuri în regiunea perineală sau o balonare dintre cele mai inestetice (se impunea o clismă cu apă sărată, ca să iasă afară).

Trupul i se revolta împotriva cenzurărilor violente, aplicate de către suflet, proteste care se exprimau cu atât mai vehement cu cât se loveau, trebuie spus, de cea mai egoistă, cea mai crudă şi unanimă indiferenţă familială.

De fapt, cel mai revoltător pentru ea era faptul că propriul frate, don Jaime, îi interzisese, ca să spunem aşa, să se mai plângă zi de zi de dureri, pe care îndrăznise să i le califice drept imaginare, deşi nu erau decât fructul unei sensibilităţi exterioare, epidermice (a pielii curului, iartă-mi umorul, spune mama mea, izbucnind în râs). Cât despre nepotul ei, Diego, acesta pretinsese, cu acea lipsă de indulgenţă specifică tinerilor, că nenumăratele ei afecţiuni nu erau decât un mijloc de a scoate lumea din sărite şi a otrăvi ambianţa familială ya bastante podrida[81].

Doña Pura îndura cu stoicism judecăţile atât de nedrepte şi de puţin milostive la adresa durerilor ei devastatoare. Îşi găsea însă alinarea în convingerea ascunsă că va primi o recompensă pentru toate

aceste suferinţe, într-o viaţă viitoare, alături de Isus Christos şi de regimentul lui de îngeri rozalii. Căci doña Pura, crescută între o mamă devotată şi călugăriţele de la şcoala Sacré-Cœur, se îmbibase, din fragedă copilărie, de religia catolică. Principiile religioase, care o plictisiseră profund pe când era copil, aveau să capete, odată cu evenimentele din iulie[82], un caracter cu adevărat frenetic.

Cu o furie întru totul euharistică, Doña Pura s-a apucat să sară în apărarea Santa Guerra pornit de Franco, al ei Caudillo[83] venerat, Geniul absolut, Mântuitorul ei trimis de Ceruri, Artizanul preascump al Noii Spanii şi apărătorul cauzelor măreţe în cel mai înalt grad, printre care figurau la loc de cinste: 1. Lupta împotriva necredincioşilor, 2. Exterminarea cangrenei democratice, aflată în cârdăşie cu doi asasini notorii (a căror simplă menţionare îi provoca dureri de cap ce aveau nevoie pe loc de o şedinţă de fumigaţie): Banikun Bakinun Bakunin, un diavol rus care proslăvea violarea proprietăţii şi a persoanelor, şi un bolnav mintal numit Stalin, şi unul, şi celălalt venind să calce în picioare, în mod sălbatic, valorile Hispanidad[84] lăsate moştenire de strămoşii ei şi a căror depozitară legitimă şi curată era, valori nepieritoare al căror piedestal, s-o reamintim, se compunea din:

1 – mila creştinească,

2 – dragostea pentru patrie,

3 – foarte spaniolisimul şi de-a pururi în vigoare machism, sau sindromul bărbii aspre şi al pulii groase (spune mama mea), sindrom care se manifesta în funcţie de mediu şi de ambianţă prin pumni şi labe peste bot, lucruri pe care doña Pura uita să le menţioneze, vrednică de plâns cum era, căci adunase deja în suflet destule motive de zbucium.

Celor două personaje infame mai sus citate doña Pura i-a adăugat pe banditul anarhist Durruti, al

cărui loc nu era altundeva decât la temniţă, şi pe preşedintele Azaña[85], a cărui urâţenie fizică purta stigmatele depravării spiritului (numai văzându-i fotografia în ziar că o şi apucau crizele de sufocare), un om slab, indecis, docil, care voia să instaureze oroarea egalitară ridicată în slăvi de soviete, altfel spus josnica decădere a fiinţelor superioare la nivelul mediocrilor, şi nefericirea tuturor. De parcă a-mpărţi, mă-nţelegi, ar fi putut reduce cât de cât sărăcia oamenilor!

Recitând, în timpul slujbei de duminică, ce infirma în mod sistematic prin fapte (iubirea de aproape şi alte lucruri înălţătoare), Dar cine nu e aşa? spun eu, Eu! zice, inocentă, mama mea, doña Pura tremura de ură în faţa adunăturii de hoţi şi de depravaţi constituită din tinerii din CNT din sat, între care José era fruntea. Ai înţeles, scumpa mea, îmi spune mama, că doña Pura, în rigiditatea şi pizma ei de catolică ofensată, era o Femeie Sfântă, sârguincioasă la toate slujbele, a cărei inimă sângera să vadă căzută în materialism o parte a Europei, ea care îşi consacra întregul efort întru desăvârşirea sufletului prin aplastementul[86] tuturor plăcerilor şi voluptăţilor terestre. Spui că e o caricatură? Păi, ce pot eu să fac dacă era într-adevăr o caricatură!

Doña Pura era o Femeie Sfântă cu aer permanent ofensat, chiar şi când era liniştită, dar, aşa Sfântă cum era, nu acorda christica-i mizericordie decât câtorva suflete merituoase şi de un catolicism patentat:

– în primul şi-n primul rând: parohului don Miguel, confirmat de toată lumea a fi corespunzător şi izbăvitor cu jurământul depus, căruia îi încredinţa, până în acea zi fatală (când şi-a luat tălpăşiţa), întreg balotul de dureri fizice şi morale, în schimbul unui plic doldora (mama: de banii altora), creditul ei spiritual într-un fel, un plic destinat cheltuielilor cultului, pe care plic îl strecura o dată pe lună în mâinile durdulii ale

parohului, care, cu ochii plecaţi, murmura cu voce mieroasă Dumnezeu vi-i va da înapoi, fără a preciza, în această formă confuză specifică formulelor religioase, cum i-i va înapoia,

– şi în al doilea rând: câtorva depănătoare de mătănii prea slabe pentru a se putea apăra (de milostenia ei), printre care şi mama lui Montse, care era tare de plâns, la ce băiat are!, şi altor vreo zece credincioase pentru care colecta, ca recompensă a evlaviei lor (de care nu a fost niciodată convinsă pe deplin, oamenii sunt atât de perfizi), donaţii în natură, sub formă de boarfe uzate (Montse ştia ea ceva, întrucât beneficia împotriva voinţei sale de rochii decolorate pe care i le dăruia doña Pura).

Asta pentru că doñei Pura îi făcea plăcere să scoată săracii din mizerie, activitate care constituia o excelentă distragere, aş spune chiar un leac puternic pentru perfidele şi nenumăratele indispoziţii, fără de număr atât ca forme de manifestare, cât şi în ce priveşte natura organelor afectate, cu o evidentă preponderenţă a celor situate în sfera genito-urinară.

Fără soţ, copil sau meserie, se consacra, cu scopul de a le combate (indispoziţiile), unor adevărate cruciade de ordin domestic care erau dotate cu o adevărată funcţie purgativă: controlul drastic al modului de aranjare a cratiţelor şi a capacelor aferente conform unei reguli precise, inspectarea meticuloasă a argintăriei şi a modului de curăţare a acesteia, cu oţet alb, discuţii aprinse cu fratele ei privind alegerea culorii tapetului pentru vestibul, pe care ea îl voia sângeriu şi auriu, culorile steagului naţional atât de frumos, de simbolic, de spaniol şi de împodobit pe întreaga suprafaţă cu fascii şi cu portretul în mărime naturală al lui Mussolini, adăuga ironic fratele ei, provocând ridicări din umeri indignate ale surorii, tot atâtea misiuni care-i serveau drept emonctoriu

al putregaiurilor intime şi avânturilor libidinale reprimate dureros.

Acestor nenumărate griji li se adăugase, de când cu declaraţia de război, tulburarea pricinuită de recenta convertire a nepotului ei, Diego, intoxicat de teoriile progresiste ale unui anume Karl Marx, de-ţi ajunge doar numele să i-l auzi! I-a cerut iertare Domnului pentru această apostazie şi, din precauţie, a aprins, pe ascuns, în camera lui, câteva lumânări, rugându-se să-i fie împlinită dorinţa ca acest biet micuţ, în care îşi pusese atâtea speranţe, să fie adus înapoi din tenebrele comuniste în care se rătăcise şi redat sfintei lumini catolice, rătăcire întru totul scuzabilă, Dumnezeule Atotputernic, pentru un tânăr care a fost părăsit în fragedă pruncie şi crescut apoi de inşi fără inimă şi foarte probabil comunişti.

Nutrea credinţa ascunsă că dezonoranta alianţă a nepotului ei cu Moscova şi cu pleava republicană nu se va dovedi decât o toană de adolescent pornit prosteşte pe un drum blestemat, care va dispărea odată cu trecerea timpului şi cu însurătoarea, aceasta din urmă fiind, după preasfintele spuse ale Sfântului Părinte, cel mai bun leac pentru venirea în simţiri, fie şi a celor mai deviante creaturi.

La drept vorbind, poznele nepotului par s-o bine-dispună, cum par s-o binedispună şi mârşăviile bolşevicilor care, în Franţa, aruncaseră în aer Grota din Lourdes[87], ce oroare, ce oroare, e sfârşitul lumii! Baţi câmpii, i-a zis fratele ei. Da' am citit în ziar, i-a întors-o ea. Atunci ia şi tu alt ziar, a fost sfatul fratelui, care îi atrăgea atenţia cu regularitate că ar fi cazul să se dovedească mai precaută şi cu ceea ce detestă, şi cu ceea ce admiră peste măsură. Din fericire, apariţia avioanelor nemţeşti pe cerul spaniol a mai adus alinare sufletului ei anxios. Avioane în care vedea semnul, de care, de altfel, nici nu mai era nevoie, că Dumnezeul ei cel Atotputernic veghea personal asupra Spaniei, eficient secondat de ajutorul său,

valorosul Francisco Franco Bahamonde, Caudillo de España por la Gracia de Dios[88].

Toţi cei din sat erau la curent şi cu duşmăniile, şi cu înclinaţiile ei. Însă un soi de tradiţie înveterată stipula că nu se cuvine să te atingi de familia lui don Jaime Burgos Obregón, cum nu se cuvine să te atingi de sardana sau de calendarul bisericesc. Această familie care, de secole, se bucura de reputaţia dreptăţii şi a onoarei, se cuvenea a fi respectată. Mai mult, sătenii ţineau la ea şi închideau ochii când venea vorba de sprijinul de neclintit pe care doña Pura îl arăta naţionaliştilor şi de dragostea, la fel de neclintită, pe care o vădea pentru Franco, singura abatere din cariera ei erotică, singura figură de pe pământ care a reuşit să o ducă în ispită şi a făcut să-i palpite cărnurile de-o sfântă voluptate. Închideau ochii pentru că, sigur, doña Pura era o facha sută la sută, se ştia precis că, închisă în camera ei, obişnuia să cânte cu voce vibrantă *Cara al so*[89], dar sărăcuţa de ea avea scuze bine întemeiate: nu se futuse niciodată y su chocho estaba sequito como una nuez[90].

Pregătindu-se să îşi scrie cartea şi să denunţe acţiunile detestabile ale acestei Biserici atât de adorate de doña Pura, Bernanos stă o clipă în cumpănă. Ce are de câştigat prin acest demers? Ce am eu însămi de câştigat, îmi spun, reluându-l? La ce bun să răscoleşti această mizerie care a îngreţoşat întreg universul? se întreba un alt scriitor pe care îl admir, Carlo Emilio Gadda, în primele pagini ale unei cărţi duse la bun sfârşit, despre ticăloşia mussoliniană.

Bernanos ştie perfect că nu e bine ca aceste adevăruri să fie spuse şi că i se vor reproşa cândva. Dar s-a hotărât să o facă, nu pentru a convinge, spune el, şi nici pentru a scandaliza, ci pentru a se putea privi în oglindă până la sfârşitul zilelor şi pentru a rămâne fidel copilului care a fost şi pe

care îl copleşea nedreptatea. S-a hotărât s-o scrie în momentul în care şi-a văzut propriul fiu sfâşiind, cu lacrimi în ochi, cămaşa albastră de falangist, după ce doi amărâţi, doi ţărani de ispravă din Palma fuseseră asasinaţi sub ochii lui. (Yves va părăsi repede Falanga şi va fugi departe de Spania.)

S-a hotărât s-o scrie pentru că scandalul unei biserici în cârdăşie cu militarii l-a rănit până în inima conştiinţei.

Şi pentru că, oricât l-ar costa s-o denunţe, l-ar costa şi mai mult să nu fie decât un martor tăcut. Imaginea acelor preoţi, cu poalele stiharului alb scăldate în sânge şi noroi, dând ultima împărtăşanie oiţelor rătăcite, ucise cu turma, îl cutremură.

Însufleţit de litera şi spiritul a ceea ce el numeşte „catehismul său elementar“, Bernanos nu se poate uita fără oroare la aceste omoruri săvârşite, în numele Sfintei Naţiuni şi al Sfintei Religii, de către un mic grup de nebuni fanatici închistaţi în nebunia fanatică a dogmelor lor.

Aşa că îşi adună forţele pentru a-şi pune de acord conştiinţa cu inima şi se hotărăşte să relateze lucrurile care îl fac să fiarbă de scârbă. Se decide să povestească despre sila de neînvins pe care i-o provoacă suspiciunea generalizată, despre delaţiunea pe care biserica o recompensează, despre ridicarea în plină noapte a acelora care nu gândesc cum se cuvine şi a ateilor ucişi fără nici un proces, pe scurt despre toată „furia religioasă consubstanţială, spune el, părţii celei mai obscure, celei mai veninoase a sufletului uman“.

Acestea sunt, zice el, fapte cu caracter public, confirmate, indiscutabile, pe care nici o negare din lume nu le va face să nu fi avut loc, şi care vor lăsa în Istorie o pată de sânge pe care nici o mare de apă sfinţită nu o va putea şterge.

Acestea sunt cele mai mari insulte aduse lui Christos.

Absoluta lui renegare.

O ruşine pentru conştiinţă.

Scrie. Are un curaj pe care foştii prieteni nu i-l vor ierta, văzând în el un anarhist periculos.

Nu se face a nu şti că astfel de crime sunt comise şi pe teren republican şi că nenumăraţi preoţi au fost asasinaţi de roşii la fel de atroce, plătind pentru toţi şi pentru toate, regula obligându-i pe cei mici să plătească întotdeauna pentru greşelile celor mari. Nu se face a nu şti că episcopii bolşevici, cum îi numeşte poetul César Vallejo, sunt la fel de cinici şi de barbari ca episcopii catolici.

Că roşiii din Spania masacraseră preoţi nu este decât un motiv în plus, spune Bernanos, un motiv determinant pentru a se lua deschis apărarea nevestelor şi copiilor lor nevinovaţi. În ochii săi de creştin însufleţit de spiritul Evangheliei şi al lui Isus, dacă există pe pământ un loc în care să te adăposteşti, un spaţiu al milosteniei şi al dragostei, acesta în sânul bisericii se găseşte.

Or, de-a lungul secolelor, episcopatul spaniol n-a încetat să trădeze, să pervertească şi să altereze mesajul christic, întorcându-le spatele săracilor în favoarea unei mâini de „canalii aurite“. Biserica spaniolă a devenit biserica celor bogaţi, celor puternici, o biserică a celor împopoţonaţi cu titluri de nobleţe. Această pervertire şi această trădare au atins apogeul în 1936, când preoţii spanioli, mână-n mână cu ucigaşii franchişti, le-au întins crucifixul sărmanilor care gândeau cum nu se cuvine pentru ca aceştia să-l poată săruta pentru ultima oară înainte de a fi trimişi *ad patres*. De pildă.

Bernanos denunţă acest dublu oprobriu. Şi declară Excelenţelor episcopale că înţelege foarte bine de ce săracii ajung comunişti.

Cu atât mai rău dacă cuvintele lui sunt lipsite de măsură.

Cu atât mai rău dacă sunt imprudente.

Căci vor însemna întotdeauna mai puţin decât negarea (se ştie din experienţă că răul negat ca existenţă îşi face din nou apariţia cu şi mai multă violenţă). Vor însemna întotdeauna mai puţin decât indiferenţa politicoasă care adoarme spiritul şi pecetluieşte limba. Şi, mai ales, vor fi întotdeauna mai puţin decât tăcerea (se ştie unde va duce tăcerea democraţiilor, după acordul de la München[91]).

În ochii lui Bernanos, biserica spaniolă, transformându-se în subcontractantul Terorii, şi-a pierdut definitiv onoarea.

Ai comprendi[92] cine erau naţionaliştii? mă întreabă mama pe neaşteptate, pe când o ajutam să se aşeze în confortabilul fotoliu tapiţat cu stofă verde, dus aproape de fereastră.

Mi se pare că încep să înţeleg. Mi se pare că încep să înţeleg de ce cuvântul naţionalist poartă în sine nenorocirea. Mi se pare că încep să înţeleg că, de fiecare dată când a fost fluturat în trecut, şi oricare ar fi fost cauza de apărat (Adunare naţională, Liga naţiunilor franceze, Revoluţie naţională, Adunare naţional populară, Partid naţional fascist…), a însoţit un lung şir de violenţe, în Franţa ca oriunde altundeva. În această chestiune, Istoria abundă de lecţii deplorabile. Ceea ce ştiu este că Schopenhauer declara, la vremea lui, că sifilisul şi naţionalismul au fost cele două chipuri esenţiale ale răului în secolul său, şi că, dacă primul fusese demult vindecat, al doilea rămânea incurabil. Nietzsche formula într-un mod mai subtil, scriind că industria şi comerţul, schimbul de cărţi şi de scrisori, comunitatea culturii de vârf, schimbarea rapidă de locuri şi de ţări, toate aceste lucruri atrag după sine, în mod necesar, o şubrezire a naţiunilor europene, în aşa fel încât va trebui să apară, printr-o suită de încrucişări continue, o rasă amestecată, aceea a omului european. Ar mai fi de adăugat că cei

câţiva naţionalişti care au supravieţuit nu au însemnat decât o mână de fanatici care încercau să îşi menţină credibilitatea întărâtând ura şi resentimentele. Bernanos a avut şi el rezerve faţă de folosirea în exces a cuvântului naţiune cu care se delectau foştii lui prieteni. „Nu sunt un naţionalist (zicea el) fiindcă vreau să ştiu exact ceea ce sunt, şi numai cuvântul naţionalist nu e în măsură să mă facă să aflu. […] Nu există destule cuvinte în vocabular cărora omul să le poată încredinţa ce are el mai preţios, pentru ca voi să faceţi doar din această vorbă un soi de cameră mobilată ori de cârciumă deschisă tuturor.“

În ce mă priveşte, înclin să cred că un anumit număr (pare-se că se poate să ai suflet şovin fără a fi neapărat fascist), că un anumit număr, ziceam, dintre cei care astăzi şi-au însuşit acest termen (nici rău, nici bun, în sine) şi îl flutură ca pe un stindard o fac cu singurul scop de a-şi ascunde planul unei delimitări nete între naţionalişti şi non-naţionalişti (altfel spus de a instaura un sistem care să diferenţieze şi să ierarhizeze oamenii: asta se cheamă, cred, naţional-rasism) şi de a-i discredita pe aceştia din urmă (non-naţionaliştii), ca mai apoi să-i marginalizeze şi să se debaraseze de cei din urmă ca de nişte paraziţi, naţiunea neputându-i hrăni în detrimentul propriilor copii, asta în pofida imensei şi maternei sale griji.

După umila mea părere, spune mama (căreia îi place genul acesta de formule expletive a căror folosire îi lasă impresia că stăpâneşte limba franceză; de asemenea, îi plac foarte mult expresiile îndrăznesc să spun şi Dacă nu greşesc, pe care le găseşte pline de distincţie şi care, într-un fel, vin să compenseze tendinţa ei de a folosi cuvinte vulgare), după umila mea părere, scumpa mea, naţionaliştii voiau pur şi simplu să cureţe Spania lui 1936 de toţi aceia asemenea fratelui meu. Y nada más.

Mi se pare că aici este momentul potrivit pentru a revedea o scurtă lecţie:

SCURTĂ LECŢIE DE EPURARE NAŢIONALĂ

I. DISCURSURILE CARE SUSŢIN PRACTICILE DE EPURARE NAŢIONALĂ

Vom da ca exemplu un extras dintr-o declaraţie pe care a făcut-o la radio generalul Queipo de Llano, marele curăţitor din Sevilia, în iulie 1936: „Acest război nu va cruţa pe nimeni. Trebuie luptat împotriva duşmanului până la exterminarea lui totală, şi cine nu îşi dă seama de asta nu este un bun slujitor al cauzei sfinte a Spaniei“.

Dar şi un scurt fragment din articolul de pe prima pagină a ziarului *Arriba España*, datând din aceeaşi lună: „*¡Camarada! Tienes obligación de perseguir al judaísmo, a la masonería, al marxismo y al separatismo. Destruye y quema sus periódicos, sus libros, sus revistas, sus propagandas. ¡Camarada! ¡Por Dios y por la Patria!*“[93]

Pentru a-şi atinge scopurile admirabile mai sus citate şi pentru a elibera naţiunea de elementele vătămătoare, au decis să se asigure de bunele servicii ale delatorilor.

II. DELATORII

prin gura cărora Dumnezeu îşi exprimă voinţa se recrutează de la toate nivelurile societăţii, printre aceştia găsindu-se, pe de o parte, într-un număr vrednic de luat în seamă, preoţi, doamne din înalta societate care-şi behăie dragostea de aproapele şi poartă-n sân iconiţa Inimii lui Isus din care se scurge un drăguţ firişor de sânge, neveste de gradaţi care se au foarte bine cu te miri ce spălător de conştiinţe, patroni de cafenele, brutari, căprari, argaţi, neghiobi uşor de îndoctrinat, păduchioşi care n-au nimic de făcut, inşi oarecare ce pot fi convinşi cu uşurinţă să se împopoţoneze cu un pistol la centură în numele naţiei în pericol,

mici escroci şi mari canalii care îşi împrospătează conştiinţa înţolindu-se în ţinuta albastră, care se presupune că le va reda onoarea pierdută, oameni de ispravă şi alţii mai antipatici, şi, pe de altă parte, un număr considerabil de oameni obişnuiţi, adică nici buni, nici răi, de o cinstită mediocritate, după cum le spunea scumpul meu Nietzsche, cu alte cuvinte ca voi şi ca mine, care merg în mod regulat la spovedanie pentru a se deşerta de păcate, care nu pierd niciodată nici slujba de duminică, nici meciul de fotbal de sâmbătă, care sunt prevăzuţi cu o nevastă şi cu trei copilaşi, care nu sunt nişte monştri, vreau să spun ceea ce numim noi monştri, destul de asemănători cu militanţii, ba nu, nu, fără comparaţii trase de păr, care nu sunt nişte monştri vasăzică, doar circumstanţele sunt monstruoase, zicea Bernanos, iar oamenii li se supun, sau mai degrabă le potrivesc cele câteva idei generale de care dispun.

Aceşti delatori patrioţi, instrumente ale voinţei divine, trebuie s-o repet, nu se încurcă în demersuri inutile, pentru că sunt oameni ai pumnului, care merg drept la ţintă, Dumnezeii şi grijania, care nu se împiedică de false pudori. Pe cale epistolară, îi denunţă pe toţi aceia care le trezesc bănuieli, încheindu-şi scrisorile prin suave linguşeli adresate autorităţilor, garnisite cu formule precum onoarea de a servi patria, sau cu mulţumiri emoţionate şi sentimente de afecţiune adresate señorei Cutare, care a avut bunătatea de a le trimite nişte pere delicioase (soţul ei, Cutare, este un franchist care nu glumeşte), de restul urmând a se ocupa Comitetul de epurare Naţională.

III. COMITETELE DE EPURARE NAŢIONALĂ

sunt compuse în cea mai mare parte din fanfaroni îmbătaţi de puterea de a îngrozi, pe care le-o conferă cămaşa albastră a falangiştilor sau bereta roşie a carliştilor. Excitaţi de ideea de a-şi putea dovedi direct pe oameni cruzimea, îşi suflecă

patriotic mânecile şi îşi ascut armele ca să elimine toate lepădăturile care nu gândesc cum trebuie şi ca să le inoculeze celor refractari, cu aceeaşi ocazie, măreţia spiritului naţional.

Observaţii:

Un minunat spirit de emulaţie domneşte în sânul acestor comitete. Sunt acordate dispense de către autorităţi pentru a trece cu vederea ce se află dincolo de a cincea poruncă a Bisericii.

IV. METODELE DE EPURARE NAŢIONALĂ

Epurarea naţională cere organizare şi metode riguroase.

Trebuie să se evite pierderea în subtilităţi superflue şi să nu se ia în seamă toate acele operaţiuni care le întârzie şi le complică punerea în aplicare, cum ar fi de exemplu distincţia dintre asasini şi nevinovaţi.

Şi ce-ai mai vrea?!

Echipele de epuratori, numite încă pedepsitorii lui Dumnezeu, operează de preferinţă noaptea, căci efectul-surpriză este astfel şi mai mare decât groaza pe care o inspiră.

Însă pot acţiona şi în plină zi, pe stradă sau pătrunzând cu forţa în casele celor suspecţi, care fuseseră denunţaţi de nişte suflete fără pată.

V. LISTA DE ELEMENTE CARE TREBUIE EPURATE DE CĂTRE FRANCHIŞTI PUTÂND SERVI DREPT MODEL PENTRU TOATE LISTELE DE ELEMENTE CARE TREBUIE EPURATE DE CĂTRE SALVATORII NAŢIUNII

1 – lista celor care scuipă pe cruce şi a necredincioşilor recunoscuţi,

2 – lista indivizilor neglijenţi faţă de practicile pioase,

3 – lista indivizilor vinovaţi de *desafección al movimiento salvador*[94],

4 – lista institutorilor educaţi în Institución Libre de Enseñanza[95] (laic şi gratuit), duşmani ai capitalului, pervertitori de conştiinţe şi generatori

de atei şi de anarhişti, care sunt o calamitate pentru ordinea morală a naţiunii,

5 – lista persoanelor înscrise în vreun partid sau în vreun sindicat, ostile naţiunii,

6 – lista celor despre care zvonurile spun că au fost văzuţi făcând salutul comunist,

7 – lista celor despre care zvonurile spun că protestează cu vehemenţă împotriva salariului de mizerie,

8 – lista celor despre care zvonurile spun că au aplaudat la trecerea avioanelor armatei republicane,

9 – lista prefăcuţilor care în faţă îl elogiază pe Franco şi pe ascuns îl detestă,

10 – lista de poeţi, scriitori şi artişti care încurajează, în mod iresponsabil, aplecarea către revoltă a populaţiei ignorante,

11 – alţii.

VI. CELE TREI MARI FAZE ALE EPURĂRII DE CĂTRE FRANCHIŞTI PUTÂND SERVI DREPT MODEL PENTRU TOATE TIPURILE DE EPURĂRI EFECTUATE DE SALVATORI AI NAŢIUNII

1 – Faza numită epurare la domiciliu: se bate la uşa suspectului, în plină noapte. Se smulge suspectul din pat. Nevasta înnebunită întreabă dacă bărbatul îi va fi dus la închisoare. Ucigaşul, care nu are nici douăzeci de ani, răspunde Desigur. Suspectul este urcat în camion, unde descoperă alţi trei tovarăşi cu feţe întunecate. Camionul se pune în mişcare, după care părăseşte şoseaua şi o ia pe un drum de pământ. Celor patru bărbaţi li se ordonă să coboare. Sunt doborâţi cu un foc de armă. După care cadavrele sunt întinse şi aranjate de-a lungul taluzului, unde groparul îi va găsi a doua zi, cu capul ţăndări. Primarul franchist, care nu e prost, va scrie în registru: Cutare, Cutare, Cutare şi Cutare, morţi de congestie cerebrală.

2 – Faza numită epurare în închisoare: prizonierii, în număr prea ridicat şi suferind de o

prea mare promiscuitate, sunt aduşi în grupuri în locuri puţin frecventate, sunt împuşcaţi pe grupuri şi aruncaţi pe grupuri în gropi.

Precizăm că acestei metode clasice, dar nu prea vizibile, i se preferă adesea metoda prescrisă în faza numită terminală.

3 – Faza terminală este organizată după cum urmează: prizonierii primesc dimineaţa, cu cea mai mare bucurie, vestea eliberării. Semnează în registru şi li se înapoiază obiectele confiscate, îndeplinesc toate formalităţile necesare în vederea scutirii administraţiei penitenciare de orice responsabilitate viitoare. Eliberaţi doi câte doi, sunt împuşcaţi imediat ce au ieşit pe poarta închisorii, iar cadavrele le sunt duse la cimitir.

VII. METODE RAFINATE ŞI DE PERFECŢIONARE

Cum contabilizarea acestora s-a dovedit interminabilă, le lăsăm la latitudinea imaginaţiei epuratorilor.

VIII. ADDENDUM

Cum se aplică metoda militară în vederea convertirii evanghelizatoare a spiritelor? simplu. Este suficient să te adresezi bătrânilor membri ai parohiei cerându-le să-şi îndeplinească datoria pascală, conform formularului de mai jos. Asta va avea asupra lor efectul unei arme de foc, dar fără neplăcutele consecinţe ulterioare, şi va permite încurajarea necredincioşilor şi celor care sunt încă recalcitranţi să o ia repejor pe calea credinţei catolice.

Pe recto:

Dl, Dna, Dra,

Domiciliată în… strada… nr. …

A participat la slujba de Paşte la biserica…

Şi pe verso:

Se recomandă îndeplinirea îndatoririlor pascale în parohia de care aparţineţi. Oricine o va face în

altă biserică va trebui să aducă o motivare din partea parohului de acolo.

O matcă detaşabilă va purta următoarea indicaţie:

Pentru bunul mers al lucrurilor din punct de vedere administrativ, trebuie să desfaceţi această matcă şi, bine îndoită, să o faceţi să ajungă la paroh. De asemenea, se poate depune în cutia destinată acestui scop.

O ascult pe mama povestind şi citesc *Marile cimitire sub lună*, în care figurează documentul de mai sus. De câteva zile, le consacru aproape tot timpul de care dispun.

Până în acest moment nu am avut niciodată dorinţa de a frământa (literar) în minte amintirile mamei despre războiul civil şi nici operele care i-au fost consacrate. Simt însă că a venit momentul să scot la lumină aceste evenimente care au avut loc în Spania, pe care le-am izgonit într-un ungher al minţii, cu siguranţă pentru a evita întrebările pe care riscau să le ridice. A venit momentul să le privesc în faţă. Pur şi simplu să le privesc. Niciodată, de când scriu, nu mi-a fost dat să simt o asemenea chemare. Să privesc această paranteză libertară care a constituit pentru mama o pură încântare, această paranteză libertară care nu cred să fi avut echivalent în Europa, şi pe care sunt cu atât mai fericită să o reînsufleţesc cu cât a rămas atât de mult timp necunoscută, mai mult decât necunoscută, ascunsă cu bună ştiinţă, ocultată, ocultată de comuniştii spanioli, ocultată de intelectualii francezi care, la vremea aceea, erau, aproape toţi, apropiaţi de Partidul Comunist, ocultată de preşedintele Azaña, care spera, negând-o, să găsească un sprijin din partea democraţiilor occidentale, ocultată şi de Franco, care redusese războiul civil la o înfruntare între Spania catolică şi comunismul ateu. Şi, în acelaşi timp, să privesc această porcărie a naţionaliştilor franchişti, pe care şi Bernanos, implacabil, a observat-o, această

mizerie a oamenilor prinşi în ghearele fanatismului care i-a făcut să turbeze în asemenea măsură încât au ajuns să se dedea celor mai odioase abjecţii.

Pentru a nu mă rătăci printre scrierile lui Bernanos şi istorisirile mamei, sinuoase şi lacunare, am mers să consult câteva cărţi de istorie. Am putut astfel reconstitui, cât mai exact cu putinţă, înlănţuirea faptelor care au condus la acest război pe care Bernanos şi mama aveau să îl trăiască, aşadar, simultan, unul îngrozit şi cu sufletul la gură, celălalt cu o bucurie solară, de neuitat, sub drapelele negre, fluturânde.

Iată faptele:

Dezamăgirea poporului spaniol faţă de măsurile amânate la nesfârşit de către tânăra Republică şi de şovăielnicele dorinţe ale preşedintelui ei,

denigrarea furibundă a acestei Republici de către o biserică sfruntat de atotputernică, dotată cu bănci şi afaceri sfruntat de puternice,

asocierea de tip mafiot a episcopatului cu militarii şi cu clasele avute, cu scopul de a-şi apăra mai bine interesele,

furia-i sfântă în faţa reformelor pripite ale guvernului, pentru instaurarea laicităţii şi a căsătoriei civile,

dorinţa-i fanatică de a răspunde acestor reforme cu un Război Sfânt în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh,

mânia buimacă a marii burghezii faţă de introducerea impozitului progresiv pe venit, dublată de ura marilor proprietari de pământuri în faţa eventualelor confiscări,

aversiunea lor feroce faţă de socialism şi de respingătorul lui egalitarism şi spaima lor la ideea că poporul s-ar putea revolta,

revoluţia dorită cu ardoare de facţiunile radicale de stânga, de când guvernul a trecut la represiunea violentă a grevelor din 1934, din Asturia, toate aceste elemente duc la divizarea Republicii, una şi

indivizibilă, în două tabere (fiecare apropriindu-şi Istoria pentru a o confisca în beneficiu propriu): pe de o parte, un front popular, alcătuit din mai multe mişcări de stânga care în curând se vor sfâşia reciproc, ajungând să se omoare între ele şi, pe de alta, un front zis naţional, format din mişcările de dreapta aliate, de la cele mai onorabile la cele extremiste, surde la strigătele poporului scos din răbdări de decenii de mizerie, care refuzau să se încline în faţa noii republici dobândite prin vot universal.

DACĂ VĂ E FOAME, MÂNCAŢI REPUBLICĂ.

Pe 31 martie 1934, monarhistul Antonio Goicoechea, carlistul Antonio Lizarza şi generalul de corp de armată Barrera semnaseră cu Mussolini, la Roma, un acord prin care Il Duce se angaja să le susţină mişcarea de răsturnare a republicii spaniole cu fonduri şi armament. Din ’34 până în ’36, numeroşi tineri au urmat stagii de pregătire militară în Italia. Datorită fondurilor italiene, s-au putut constitui stocuri de arme. În februarie 1936, între cele două Spanii atmosfera era atât de tensionată, încât puterea s-a decis să organizeze alegeri legislative.

Victoria o va obţine Frente Popular[96], care îl va numi la conducerea ţării pe republicanul progresist Manuel Azaña. Dar ura partizană, care e aidoma urii de clasă, neînţelegerile care nu duc la nici un rezultat, întreţinute de partide care pun paie pe foc, fanatismele venite din toate părţile şi orbirea de care dau dovadă, manevrele abile care duc la înşelarea opiniei publice, desconsiderarea politică faţă de Republică, neputinţa ei de a introduce reformele necesare, cu precădere cele agrare, supralicitarea pretenţiilor, scandalurile financiare care-i priveau pe toţi politicienii, de la un capăt la altul al spectrului politic, prinşi c-au băgat mâna-n sac până la cot (din stânga, Alejandro Lerroux, şeful unui guvern de coaliţie, din 1933 până în

1935, implicat în afaceri veroase, din dreapta, bancherul Juan March, îmbogăţit, în văzul tuturor, prin fraudă şi contrabandă, aruncat în închisoare de către Monarhie, ajuns, suspect de rapid, marele trezorier al franchismului), au condus la o situaţie explozivă.

Pe 17 iulie, garnizoanele stabilite în Maroc şi în Insulele Canare se vor ridica împotriva guvernului legitim. Pe 19 iulie, generalul Franco preia comanda insurgenţilor. Se gândea că, dând drumul câinilor, în trei zile va dispărea orice dorinţă de a opune rezistenţă. O socoteală proastă. Auzind despre lovitura de stat militară, sindicatele vor declanşa greva generală şi vor soma guvernul să le distribuie arme. În noaptea din 18 spre 19 iulie, guvernul va autoriza distribuirea de arme şi va scuti soldaţii de obligaţia de a asculta ordinele militarilor insurgenţi.

Lovitura de stat franchistă a dus, aşadar, la trezirea unui popor care îşi nesocotise până atunci propria putere. Şi a făcut să se întâmple ceea ce nici socialiştii, nici anarhiştii n-ar fi putut înfăptui de unii singuri: în numai câteva zile, jumătate din Spania şi cele şase oraşe principale ale ei vor trece în mâinile revoluţionarilor. În timp ce aveau loc confruntări armate între miliţiile populare şi forţele aşa-zis naţionaliste, în timp ce acestea din urmă instauraseră, în regiunile pe care le cuceriseră, ceea ce Bernanos nu a ezitat să califice drept Teroare, în timp ce o represiune violentă se abătea, în acelaşi moment, asupra preoţimii Bisericii ostile Republicii, care propovăduia supunerea faţă de vechea ordine a lucrurilor, mii de ţărani, fără să mai aştepte nici o lege, începuseră să îşi împartă domeniile agricole care aparţinuseră marilor proprietari.

Trebuie reamintit faptul că, în Europa de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, curentul anarhist a trăit momente atât de strălucite, încât a fost nevoie ca guvernele să pună

în aplicare metode foarte aspre pentru a le reprima. În Spania însă, patria iscusitului Don Quijote, cel care se străduia din răsputeri să-i ajute pe sărmani şi se năpustea fără preget asupra răufăcătorilor, tocmai în Spania, aşadar, acest curent îşi va găsi cea mai înaltă expresie, exact în Spania, şi într-o vară extrem de scurtă, se va materializa curentul libertar.

Într-adevăr, începând din iunie 1936, numeroase sate transformate în comune colective, libere şi autonome, au trăit în afara controlului puterii centrale, fără poliţie, fără tribunale, fără conducător, fără bani, fără biserică, fără birocraţie, fără impozite, într-o pace aproape desăvârşită. Probabil această experienţă unică încerca unchiul meu, José, împreună cu alţi câţiva, s-o aducă în satul natal, experienţă pe care mama mea, datorită întâmplărilor neaşteptate ale Istoriei, uneori tragice, alteori glorioase, cel mai adesea amândouă, a avut şansa extraordinară de a o trăi.

Montse, Rosita, José şi Juan ajung în seara de 1 august în marele oraş catalan, în care miliţiile anarhiste puseseră mâna pe putere. Trăiesc cea mai puternică emoţie din viaţa lor. Sunt ore inolvidables[97], deci mi le recordez[98], nimic niciodată nu-mi va putea smulge amintirea asta, nunca nunca nunca[99].

Pe străzi e euforie, bucurie, iar în aer pluteşte un soi de fericire pe care nu o cunoscuseră până atunci şi nici nu o vor mai cunoaşte vreodată. Cafenelele sunt înţesate de lume, magazinele sunt deschise, trecătorii ieşiţi la plimbare par cuprinşi de un fel de beţie, şi totul funcţionează extraordinar, ca pe timp de pace. Numai baricadele rămase încă acolo şi bisericile devastate, cu sfinţii lor din ipsos aruncaţi în faţa intrărilor, amintesc de faptul că bântuie războiul.

Ajung pe Rambla.[100]

O atmosferă imposibil de descris, îmi e cu neputinţă, scumpa mea, să-ţi relatez senzaţia puternică, vie, care-ţi făcea inima să tresalte. Cred că trebuie s-o fi trăit, pentru a putea înţelege cutremurul acela, şocul, el aturdimiento, la revelación que fue para nosotros el descubrimiento de esta ciudad en el mes de agosto ’36[101]. Corurile, fanfarele, trăsurile cu cai, steagurile de la ferestre, bucăţile mari de pânză întinse de la un balcon la altul, proclamând moarte fascismului, portretele gigantice ale celor trei profeţi ruşi, miliţienii înarmaţi care se împăunau cu câte-o fată la braţ, îmbrăcată în pantaloni, autobuzele cu etaj, decorate cu însemne roşu şi negru, camioane trecând în trombă, pline cu tineri fluturându-şi armele, pe care mulţimea îi aclama, o mulţime care pare luată pe sus de un curent de simpatie, de prietenie, de bunătate, pe care nimeni nu şi le-ar fi putut imagina, oratori înflăcăraţi, cocoţaţi pe scaune care se clatină, *¡Míralos camarada! ¡Van a la lucha, tremolando sobre sus cabezas el rojo pabellón! ¡Qué alegres van! Acaso la muerte les aguarda, pero ellos prosiguen suc amino, sin temer a nada o a nadie*[102], megafoane anunţând ultimele ştiri despre război şi, printre ele, intercalate strofe din *Internaţională*, reluate în cor de trecători, trecători care se salută cu amabilitate, care îşi vorbesc cu amabilitate şi se îmbrăţişează fără să se cunoască, de parcă ar fi înţeles că nimic bun nu se poate întâmpla decât având fiecare partea lui, ca şi cum toate lucrurile imbecile pe care oamenii le născocesc de obicei pentru a se chinui reciproc, puffff, se evaporaseră.

Mama îmi povesteşte toate acestea în limba ei, vreau să spun în această franceză încâlcită a ei, pe care o mutilează mai bine spus, şi pe care mă străduiesc din răsputeri, continuu, să i-o corectez.

Montse şi ceilalţi trei se îndreaptă acum spre cazarma ocupată de anarhişti, în faţa căreia staţionează câteva camioane, trei jeepuri şi două

vehicule blindate. Înăuntru, doi bărbaţi într-un nor de fum îşi aştern pe hârtie entuziasmul revoluţionar la o maşină de scris Remington, în timp ce un al treilea înfige steaguri negru cu alb pe o hartă a Spaniei, prinsă în piuneze pe perete. Prin încăpere se perindă fără încetare tot felul de tineri, unii pentru a afla veşti, alţii pentru a se înrola şi a primi arme, şi, în fine, alţii pentru simpla plăcere de a se bucura de progresul constant al revoluţiei care va schimba lumea de la A la Z, te lo digo[103].

Un bărbat cu părul dat cu briantină, cum îl purtau cântăreţii în vremea aceea, o ia pe Montse, care ţipă de plăcere, în braţe. Un miliţian cu pistol la brâu şi aer de cowboy îl întâmpină pe José cu o lovitură amicală de pumn şi îl întreabă de unde vine. Din F. Ce coincidenţă! El este din S. Îmbrăţişări frăţeşti. Două fete în pantaloni, cu unghiile date cu ojă roşie, le oferă cu aer mândru ţigări, iar Montse descoperă astfel, cu stupefacţie, că şi femeile care nu sunt curve pot fuma asemenea bărbaţilor, ce proastă am fost, dacă stau să mă gândesc.

Unul din cei doi miliţieni care băteau la maşină îi îndrumă către o cameră alăturată pe uşa căreia stă scris: ORGANIZAŢIA INDISCIPLINEI. Simpla inscripţie le provoacă lui José şi Juan o bucurie de copil.

Un bărbat stă aşezat în mijlocul unui morman de arme şi obiecte militare care fuseseră rechiziţionate dintr-o armurărie din centrul oraşului. Îi primeşte strigându-le triumfal că luarea Saragosei este doar o chestiune de ore. José şi Juan primesc câte o centură militară şi câte o cartuşieră din piele. Şi, deşi aceste accesorii nu le sunt de folos decât pentru a-şi împodobi şoldurile, şi unul, şi celălalt sunt încântaţi la culme, ca nişte copii.

Ies.

Noaptea e frumoasă.

Sunt bucuroşi.

Cred cu tărie că servesc o cauză fără cusur.

Li se pare că trăiesc ceva măreţ. Italianul care o ridicase în braţe pe Montse îi conduce într-un hotel de lux rechiziţionat de CNT şi transformat în cantină populară. Pe faţadă sunt agăţate pancarte pe care sunt scrise naive proclamaţii ale victoriei. Montse, care nu pusese niciodată piciorul într-un hotel destinat miliardarilor şi nici nu ar fi făcut-o dacă nu ar fi fost războiul, intră pe uşa rotativă, învârtindu-se în prealabil de trei ori (ce ţărancă puteam să fiu, dacă stau să mă gândesc!), rămânând cu gura căscată în faţa luxului pe care îl descoperă aici: candelabre de lux cu ornamente de cristal, oglinzi de lux uriaşe, cu margini aurite, mese din lemn de lux, sculptate cu ornamente florale, şi veselă de lux, din porţelan alb garnisit cu fir de aur, nu-mi mai reveneam, spune mama, eram luită, ul zic eu, cum ul?, uluită, eram uluită în faţa acelor bogăţii.

După ce au mâncat doradă proaspătă cu garnitură de orez, mama, care nu gustase în viaţa ei alţi peşti decât sardinele sărate şi uscate în butoiaşele de la Maruca, aşadar, după cina de neuitat din hotelul de cinci stele, mama pleacă împreună cu ceilalţi trei spre o cafenea de pe Rambla.

Ciupeşte-mă.

Spune-mi că nu visez.

Îmi ziceam: spune-mi că nu se va sfârşi niciodată, îmi povesteşte mama.

Intră în cafeneaua Estiu, care fusese trecută în proprietate colectivă ca toate celelalte din oraş. Mama încă ţine minte că pe un panou mare de deasupra tejghelei stătea scris că nu se accepta bacşiş.

Gata cu pomenile, nişte porcării.

Horacio, chelnerul care, în urma recentelor evenimente, renunţase la papion în semn de protest, dar nu şi la şorţul alb şi la şervetul de pe braţ, face slalom printre mese cu graţia unui toreador.

Pentru prima dată în viaţă Montse dă peste cap o copita[104] de Anís del Mono. Spune Arde. E bun. José şi Juan râd de strâmbăturile ei.

Ce gust bun are viaţa!

Pentru prima dată în viaţă Montse aude limbi străine, e o bucurie a sufletului. Se afla acolo o mulţime pestriţă, formată din tineri veniţi din toate colţurile lumii pentru a susţine armata republicană: americani de două ori mai înalţi decât fratele ei, englezi cu piele albicioasă şi cu buze trandafirii (muy feos – foarte urâţi), italieni cu părul strălucind, elveţieni, austrieci, francezi, nemţi, ruşi, unguri, suedezi. Se vorbeşte tare (nu se ştie de ce, spaniolii cred tot timpul că au de-a face cu surzii), se fumează, se râde, sunt beată, toţi se tutuiesc, deşi nimeni nu se ştie cu nimeni. În tot acest jaleo, în acest vacarm, ce cuvânt formidabil, scumpa mea!, în vacarmul discuţiilor, al hohotelor de râs, al acelor Me cago en Dios aruncate la fiecare cuvânt şi al cioc-cioc-ului de pahare ciocnite, se ridică dintr-odată un glas, o voce solemnă şi uşor palpitândă.

Lidia, dă-mi un lichior de anason, scumpa mea.

La ora asta?

Por favor hija mía.[105] O picătură. Un strop.

Cum eu ezit,

O să mor ca mâine şi tu nu vrei să mă laşi să beau un lichior?

Îi aduc mamei un păhărel cu lichior de anason şi mă aşez din nou alături de ea.

Dintr-odată, duce ea mai departe povestea cu fior retrospectiv (Ţine-mă de mână! Ţine-mă!), un tânăr, stând în picioare, foarte recto[106], începe să recite un poem. Un francez, scumpa mea. Îşi spune versos[107] care hable[108] despre mare. E frumos ca un zeu. Are mâini de fată şi haine cum poartă artiştii, îl văd de parcă ar fi fost ieri. Nimeni nu mai spune nimic. Toată lumea îl ascultă. La sfârşitul poemului, sala s-a rupt de aplauze. În timp ce

mama, în fotoliul ei de la fereastra care dă spre curtea şcolii, rămâne pentru o clipă visătoare, nu mă pot împiedica să mă gândesc la poetul ininteligibil, stâlp al colocviilor elevate din domeniul literaturii, pe care m-am dus să-l ascult ieri-seară din pură curiozitate, ca să mă-nvăţ minte, şi care, după ce ne-a trântit un poem interminabil în care repeta fără încetare că omului i s-a dat un înainte şi un înapoi (aaa… păi zi aşa! zi aşa!), a vrut să-şi dea aere, subliniind riscul major pe care şi-l asumase scriindu-l, vai-vai.

După toată acea tulburare, după acea tăcere imaculată, născută din frumuseţea unui gest, discuţiile se aprind din nou în cafeneaua unde Montse şi cei trei sunt încă aşezaţi la masă. Mai întâi se reiau subiectele înălţătoare, căci alcoolul înflăcărează sentimentele sublime, ca mai apoi, uşor-uşor, să se ajungă la teme din ce în ce mai fără perdea şi mai scabroase (mama începe să râdă numai amintindu-şi de ele).

Viaţa e plină de bucurie, îmi spuneam iubesc viaţa, îmi zice mama.

Se discută, pentru început, despre Durruti, despre magnetismul, eroismul, bunătatea, loialitate, generozitatea, integritatea lui, dar şi despre modestia care îl face să doarmă pe aceleaşi saltele de paie şi să mănânce acelaşi orez infect ca şi tovarăşii săi de arme, spre deosebire de cei care stau la adăpost şi îi trimit pe alţii la moarte, sorbindu-şi cu paiul whisky-ul cu cuburi de gheaţă,

– apoi despre cele mai recente comune create în regiune,

– apoi despre veştile îmbucurătoare de pe frontul de la Zaragoza,

– apoi despre amorul liber şi despre prostituţie,

– apoi despre diferitele mijloace contraceptive (pe scurt, trebuia ales între *coitus sodomiter*, *coitus onaniter* şi *coitus condomiter*),

– apoi despre reţeta de cocido, care, fiind un fel de mâncare patriotic, oare trebuie să fie servit cu

sau fără cârnat, părerile sunt împărţite,

– apoi despre garbanzos, boabele de năut în franceză (adică de ce boabe?), care e cea mai rafinată, cea mai plăcută şi mai cea mai spaniolă legumă de pe pământ, prinţesa Fabaceaelor, dătătoare de energie, fermecător de parfumată, cunoscută pentru că o scoală şi-i face pe bărbaţi să pârţâie mai mult decât pe femei, oare de ce? (glumă specifică bărbaţilor spanioli, comentează mama),

– despre scandaloasa absenţă a odelor închinate gloriei lor. Ce aşteaptă oare César Vallejo, Miguel Hernández, León Felipe sau Pablo Neruda (ce emfază, zice mama. De ce spui asta? O să-ţi explic mai târziu), ce mai aşteaptă aceşti trântori ca să-i preamărească?

– despre diferenţa de băşini, conform specificităţii de gen, feminin şi masculin, atât din punct de vedere al muzicalităţii, cât şi al miresmei, despre valoarea lor preventivă şi curativă şi despre capacitatea acestora de a pune duşmanul pe fugă,

– despre pârţofobi şi pârţofili, două categorii care rămân de neîmpăcat în conformitate cu diviziunea sexelor, situaţie deplorabilă pe care, cu siguranţă, revoluţia o va schimba radical, iar de-acum înainte fetele moderne se vor apuca să tragă pârţuri în mod revoluţionar (râsete),

– am putea aborda şi alte subiecte, ceva mai elevate, sugerează un tânăr filozof andaluz, care semăna cu prietenul tău, Dominique. Dacă e să cercetăm, spune el, vulgaritatea intrinsecă a poporului iberic, amator de năut şi, în consecinţă, subiect al flatulaţiilor intestinale, şi să o comparăm cu vulgaritatea ceva mai discretă şi mai temperată a poporului francez, amator de fasole albă, se vede clar că şi una, şi cealaltă sunt reflectate cu deosebire în literatura celor două popoare: cea spaniolă acordând o importanţă deosebită lucrurilor deocheate, e de ajuns să citeşti romanul lui Francisco Quevedo, *El Buscón*, pe lângă care

contemporanul său francez are o înfăţişare de prof de catehism, şi cea franceză (literatura), care, după înfiinţarea Academiei, în 1635, pune capăt glumelor deocheate pe care Rabelais le utiliza genial, asta pentru că Rabelais era spaniol, camaradas, spaniol în spirit, claro, hermano de Cervantes[109], claro, şi care, în plus, e liber-cugetător, ca să nu spun chiar anarhist, A la salud de Rabelais[110], zice el ridicând paharul, A la salud de Rabelais! reiau în cor cei din jur, care nu ştiu absolut nimic despre geniul în chestie (mama: cineva dinafară ne-ar fi luat drept duşi cu pluta).

După asta, discuţia revine asupra incompatibilităţii genetice dintre anarhişti şi comunişti, aşa că reapar disputele, într-un răsunător festin de coño, de joder şi de me cago en Dios.

Montse e numai ochi şi urechi la tot ce se vorbeşte.

Are senzaţia că viaţa îi merge înainte în goana cea mai mare şi că principiul evoluţiei, care face ca omul să treacă de la copilărie la vârsta adultă şi apoi să ajungă la bătrâneţe şi moarte, a pornit pentru ea la o viteză extraordinară.

De fapt, aveam impresia că abia de începea adevărata mea viaţă. Cam cum a fost când a murit tatăl tău. Când se întâmpla asta?

Acum cinci ani.

E increíble![111] Mi se părea că a fost acum un siglo[112].

Te mai gândeşti la el din când în când?

Nu, niciodată. De altfel, mă întreb cum de am putut, se spune putut?, cum de am putut să petrec atâtea zile, atâtea nopţi, atâtea cine, atâtea aniversări, atâtea Crăciunuri, atâtea seri în faţa televizorului şi câte alte toate, ani de-a rândul, fără să păstrez în memorie nici cel mai mic recuerdo[113].

Cei patru ies din cafenea.

Montse, care a prins aripi, strigă sus şi tare că viaţa e o încântare, un encanto.

În oraş plutea o atmosferă de uşurare, o bucurie care făcea ca timpul să se scurgă parcă mai repede, astfel că nu mai era loc şi de angoasă.

Ce-mi mai place să trăiesc! îmi ziceam în sinea mea, îmi spune mama.

Montse şi cei trei se îndreaptă, pe calle San Martín, spre apartamentul burghez al señores Oviedo, care îi lăsaseră cheia Franciscăi.

Lui Montse, care se născuse în cea mai neagră sărăcie, care nici nu putea bănui opulenţa în care trăiesc unii oameni, care nu cunoştea decât luxul abia întrezărit la familia Burgos, în acea zi de pomină în care don Jaime declarase Îmi pare foarte modestă, toate acestea îi produc o încântare uluită.

Într-o singură seară descoperă (în acest moment al povestirii, faţa ridată a mamei se luminează de o bucurie pe care mi-o transmite şi mie) existenţa apei curente, caldă şi rece, căzile de baie cu picioare de tigru, W.C.-ul unde poţi să tragi apa, având capac rabatabil, becurile electrice în fiecare cameră, frigiderele, pendulele, termometrele de perete, aparatele telefonice din ebonită, pe scurt, extraordinara, feerica, incomparabila frumuseţe a confortului modern. Se minunează de covoarele groase din lână, de suportul argintat pentru pâine prăjită, de voluptuoasele canapele din piele şi de portretele înrămate ale unor mumii mustăcioase. Însă ceea ce i se pare culmea absolută a distincţiei este o lingură din argint, prevăzută cu mâner în unghi drept, cu ajutorul căreia se poate lua zahărul pudră.

Toate aceste dovezi de mână largă o farmecă.

O inundă fericirea numai la gândul de a face o baie în cadă.

Nu se mai satură să deschidă frigiderul prevăzut cu o tăviţă pentru cuburi de gheaţă şi să bea apă rece din pahare de cristal.

Masa verde din melamină, din bucătărie, îi smulge strigăte de admiraţie (ca toţi cei săraci, preferă lucrurile noi vechilor bufete de ţară, ca acelea care se găsesc prin casele din satul ei). Pentru prima dată mănâncă ont la micul dejun (se spune ont sau unt, scumpa mea? mă întreabă mama, care confundă cele două sunete, nu ştiu niciodată cum se zice) şi nu slănină, ca de obicei.

Un deliciu.

Rămâne cu gura căscată în faţa garderobei stăpânei casei, care ocupă un şifonier lung de, zi de cât? Nu ştiu cât să fi fost, trei metri? Lung de şase metri, scumpa mea!

Bogăţia e raiul pe pământ, o binecuvântare, o mângâiere, o încântare, îşi tot spune Montse când José nu e prin preajmă s-o audă (el găsind că acest dezmăţ al luxului e dezgustător şi contrarevoluţionar).

Nimic nu o pregătise pe Montse pentru a această experienţă. Nimic din ceea ce o învăţaseră călugăriţele ori îi spuseseră mama ei şi mătuşa Aparición (zisă Pari) nu i-ar fi îngăduit să-şi imagineze că va fi atât de tulburată.

Şi asta pentru că Montse nu ieşise, ca să spun aşa, nu scosese, ca să spun aşa, niciodată nasul în lume. Nu citise niciodată romanele de dragoste care-i învaţă pe adolescenţi chestiuni legate de sex şi alte lucruri. A crescut într-o familie puritană, de la ţară, în care nu se ştia nimic despre lumea largă, convinsă că toate nevestele sunt obligate, prin lege, să-şi ţină gura, convinsă că toţi taţii de familie erau îndreptăţiţi, prin lege, să-şi cotonogească muierea şi copiii, crescută în frica lui Dumnezeu şi a diavolului, care apare sub o sumedenie de chipuri amăgitoare, fata mea, şi excelent dresată să asculte şi să se supună.

Astfel încât tot ce i se întâmplă pe parcursul şederii la oraş are pentru ea caracterul neaşteptat şi forţa unui cutremur.

Montse se strecoară totuşi în această lume cu totul nouă şi plină de lucruri nebănuite cu o plăcere şi cu o dezinvoltură bine stăpânite. De parcă acolo s-ar fi născut.

Nicicând atmosfera nu i s-a părut mai blândă, iar lanţurile mai uşor de purtat.

Tot ce trăieşte, toate întâmplările mărunte care urzesc banalul păienjeniş al vieţii, apa caldă care curge de la robinet, faptul de a bea o bere rece la terasa unei cafenele, devin imediat tot atâtea miracole.

Aveam impresia că viaţa începea să devină ceva de-adevăratelea, cum să-ţi explic?

În *Munci şi zile*, Hesiod scrisese: „Zeii ascuns-au de oameni tainele vieţii uşoare“[114].

La cincisprezece ani, Montse are sentimentul că descoperă viaţa care îi fusese ascunsă. Şi se aruncă în vâltoarea ei. Se tăvăleşte prin ea. E fericire pură. Ceea ce o face să spună, şaptezeci şi cinci de ani mai târziu, cu emfază specific iberică: dacă războiul armelor a fost pierdut de ai ei, celălalt (război) a fost câştigat pentru totdeauna, escúchame[115]!

Te ascult, mamă, te ascult.

Ştii, dacă mi s-ar fi cerut să aleg între vara lui ’36 şi cei şaptezeci de ani pe care i-am trăit de la naşterea surorii tale şi până în prezent, nu sunt convinsă că aş fi optat pentru a doua variantă.

Mulţumesc! îi spun un pic ofensată.

La începutul acelei noi perioade, de teamă să nu se rătăcească pe străzile oraşului, Montse nu se prea aventurează pe-afară din casă. În curând însă descoperă plăcerea de a hoinări şi de a căsca gura la vitrinele magazinelor de lenjerie (tolerate de către revoluţionari, deşi nu contribuiau la emanciparea femeilor), la sutienele-balconet, la portjartierele cu dantelă şi la combinezoanele trandafirii din nailon, care au darul de a o invita la

visare, stârnind cele mai nebuneşti năzuinţe de iubire.

Ajunge să descopere marea.

Îi e frică să intre în apă.

Până la urmă îşi înmoaie totuşi picioarele, ţipând de plăcere.

Se plimbă cu Rosita şi Francisca prin parcul oraşului, unde oratori anarhişti, cocoţaţi pe lăzi din lemn, ţin discursuri înflăcărate, aplaudate de sute de gură-cască. Privesc bărbaţii în ochi. Visează la dragoste. O invocă, o cheamă cu tremurătoare nădejde şi cu tot felul de exclamaţii. Altfel, sunt îndrăgostite. Doar că le lipseşte obiectul asupra căruia să-şi îndrepte această iubire.

Montse îşi aminteşte că într-o zi, pe când hoinărea fără griji cu Rosita, de-a lungul unui bulevard, îi atrage atenţia o îmbulzeală neobişnuită, din faţa băncii Espírito Santo. Cele două se apropie de mulţimea de curioşi, iar ceea ce văd le miră peste măsură: patru bărbaţi stau în jurul unui foc în care un al cincilea aruncă teancuri de bancnote, şi nimeni nu sare să-i oprească ori să pună mâna pe această mană cerească, nimeni nu se revoltă văzând paguba care se săvârşeşte astfel, cu atâta calm şi în văzul tuturor. Cât despre Montse şi Rosita, acestea nu îndrăznesc să-şi manifeste uluirea, care le-ar fi făcut să treacă, în ochii orăşenilor, drept nişte fete de la ţară. Ele, care au fost crescute cu permanenta grijă a economisirii oricărui firfiric, cu grija de a nu risipi nici o firimitură de pâine şi de a-şi purta hainele până când se tocesc de tot, ele, care trăiseră până în acel moment o viaţă parcimonioasă, ca să nu spun de zgârcenie, cărora mamele le insuflaseră din fragedă pruncie sentimentul de economie (căci a face economie înseamnă pentru mamele lor mai mult decât o grijă sau o prioritate, e o pornire, chiar una bine definită, o predispoziţie violentă, o pasiune chiar), au considerat atunci acea întâmplare, oricât de stupefiantă părea, în firea

lucrurilor, ca, de altfel, tot ce s-a petrecut în acea vară a lui ’36, în care toate principiile au fost răsturnate, toate comportamentele au fost date peste cap, toate sentimentele, întoarse pe dos, făcând ca inimile să se întoarcă spre înalturi, către cer, scumpa mea, asta aş fi vrut să înţelegi, lucrul acesta care nu poate fi înţeles.

Când mă gândesc la acea întâmplare, spune mama, îmi zic că ar fi fost bine dacă şterpeleam un teanc de bancnote, astăzi n-aş mai fi fost în rahatul ăsta.

Este adevărat că mama n-a avut câtuşi de puţin prilejul în viaţă să-şi aprindă ţigările cu flacăra de la bancnote. Pentru a ne hrăni şi a ne îmbrăca, a fost nevoită să se chivernisească la sânge şi, pentru a reuşi să ne crească, a trebuit să se supună regulilor stricte ale economiei casnice, pe care le învăţase. De la acea vreme în care văzuse arzând munţi de bani, neavând nici o încredere în bănci, a ascuns, din precauţie, sub covorul din camera ei, ca să aibă la bătrâneţe, un mic teanc de bancnote agonisite cu răbdare, dar care, cu timpul, s-au devalorizat.

Mama: E că i-am făcut?

Eu: Pe cine?

Mama: Pe bancheri, bineînţeles.

În dimineaţa asta o ascult pe mama povestindu-mi un episod despre care n-am citit în nici o carte de istorie şi care redă deodată unul dintre cele mai puternice atribute ale acelei perioade. O ascult pe mama şi mă întreb încă o dată, căci, de când a început să-mi povestească extraordinara ei vară, îmi vine în minte aceeaşi întrebare: ce i-a rămas din acele vremuri, de neconceput astăzi, în care bărbaţii puneau pe foc teancuri de bancnote pentru a-şi arăta dispreţul faţă de banul care te împinge să-ţi pierzi minţile? Doar amintirile, sau ceva mai mult de-atât? Visurile de-atunci să i se fi năruit? Să i se fi sedimentat undeva în adâncurile fiinţei, ca acele particule care se lasă la fundul paharului?

Sau poate focul, încă neastâmpărat, îi încălzeşte şi acum bătrâna ei inimă, aşa cum sper cu ardoare? Ceea ce ştiu sigur însă este că, de câţiva ani, mama îşi bate joc cât poate de puţinii bani de care dispune şi îi împarte în stânga şi-n dreapta, risipă pe care medicul o pune pe seama afecţiunii de care suferă, la fel ca tulburările de memorie ori frecventele, ca să nu spun neîncetatele, derapaje de limbaj.

Îmi place să cred că medicul se înşală şi că licăreşte încă în sufletul ei o scânteie, jăratecul încă arzând al acelui august 1936 în care banilor li s-au dat foc aşa cum dai foc gunoiului.

În timp ce Montse e căzută în admiraţie, uimită de frumuseţea lumii, José, care a hotărât să-şi ia câteva zile de vacanţă înainte de a semna foaia de angajament, îşi petrece timpul lenevind pe terasele cafenelelor şi discutând cu cei de-o seamă despre revoluţia care va schimba complet faţa universului.

Încetul cu încetul, e cuprins de îngrijorare. În spatele discursurilor nu poate să nu observe propovăduirile propagandei revoluţionare, aceleaşi care se găsesc pe toate zidurile din oraş şi care nu diferă cu nimic de catehismul lui don Miguel, parohul din copilărie, un catehism simplist, scolastic, fals-optimist, făcându-i pe adolescenţii visători să înghită umilinţe cu ajutorul unor fraze bombastice: *Inimile curajoase să facă zid împotriva ciumei fasciste. Marşul triumfător al luptătorilor care de bunăvoie răspândesc în cele patru zări sămânţa unei noi generaţii de muncitori care să slujească Idealului…* Un mare bluf cu bună ştiinţă neinteligibil.

Îşi dă seama că, la fel ca toţi ceilalţi, şi el reia continuu, până la a-şi pierde suflul, aceste clişee la modă şi aceste declamaţii vibrante, care se poartă acum cu mândrie în loc de cravată. Constatarea îl tulbură profund.

Însă ceea ce îl tulbură şi mai tare e senzaţia pe care nu are curajul s-o destăinuie nimănui, pe care

abia de are curajul să o recunoască faţă de sine însuşi, că angajarea în acele miliţii va fi în van.

Niciodată nu a fost stăpânit de o asemenea dorinţă de a se dărui şi niciodată nu s-a simţit atât de inutil şi atât de deprimant de convins că priceperea, forţa şi curajul unui ţăran ca el nu vor folosi la nimic acestui război, ci doar îl vor duce la o moarte sigură. Numai că el vrea să trăiască, futu-i, vrea să trăiască. Vrea să simtă şi de-acum încolo aroma cafelei de dimineaţă. Să privească şi de acum înainte cerul, femeile, fântânile, măslinii altivos[116], măgarii cenuşii din satul natal şi blândeţea lor resemnată. Şi nu înţelege de ce aceşti tineri, pe care îi vede plecând la război, cu pieptul înainte şi fundul cambrat, spanioleşte, merg cu o asemenea ardoare să fie masacraţi.

În numai câteva zile şi-a putut da seama că aceia care, în aşteptarea armelor care nu voi veni niciodată, s-au apucat să încropească acest război habar nu au de nimic, că sunt zdrobitor de incompetenţi în arta militară, incapabili, de pildă, să citească o hartă de stat-major, nepricepuţi la a face o strategie, şi, în consecinţă, nepregătiţi să îşi disciplineze trupele şi să acţioneze. I-a auzit consumându-şi energia, prin cafenele, în ironii la adresa milităriei, bătându-şi joc de şnururi, şireţele, medalii, epoleţi, mustăţi şi alte flecuşteţe cu care se împopoţonează subofiţerii, având oroare de tot ceea ce, direct sau indirect, le aminteşte mirosul de picioare murdare din cazarmă.

José nu-şi poate reprima gândul că acest dispreţ amuzat faţă de efectele militare, că această încredere prostească în morală şi în bun-simţ riscă să ducă la pieire miile de tineri plecaţi în cântec de fanfară pentru binele suprem al Patriei. José nu-şi poate reprima gândul că morala şi bunul lor simţ riscă să fie întâmpinate cu focuri de Mauser K98, iar idealismul conducătorului lor primit cu gloanţe de mitralieră, insensibile, după cât se pare, la predicile umaniste. Aceşti tineri don quijote, care

pleacă la luptă în nişte bieţi papuci de pânză şi în nişte amărâte de haine din bumbac, habar nu au ce înseamnă războiul, nebunia orbească, abjecţia, sălbăticia atroce ale acestuia. Neavând pic de experienţă, fluturându-şi înfierbântaţi puşcoacele pe care nu ştiu să le folosească, neştiind nici măcar cum să sprijine patul puştii de umăr pentru a trage, cum să ia linia de ochire prin cătare, să introducă gloanţele în încărcător, ducând la centură grenade artizanale care le pot exploda în plină figură la cea mai mică mişcare greşită, aceşti tineri voluntari de abia optsprezece ani merg la moarte sigură în faţa unei armate călite într-ale războiului şi puternice, aşa cum este cea a naţionaliştilor.

Odată ajunşi pe front, prost hrăniţi, prost înarmaţi, buimaci de somn, rebegiţi de frig şi într-o asemenea stare de oboseală încât moartea în masă, pe care, în alte circumstanţe, ar fi considerat-o abominabilă, li se pare acum mai suportabilă, lipsiţi de forţa de a pune cap la cap două idei, ocupaţi doar cu supravieţuirea şi să lupte fără a pune întrebări, făcând gesturi automate, fără a mai avea conştiinţa răului şi a binelui şi în absenţa oricărui sentiment, îşi vor descărca armele, la comandă, asupra altor tineri, cu alură marţială de data aceasta, în uniforme impecabile şi bocanci impecabili, dar la fel de îndoctrinaţi în exces de propaganda din tabăra lor, care, în mod mincinos, le ridică în slăvi lupta şi jurământul depus, în schimbul unei medalii postume sau, cel mai adesea, pentru nimic altceva decât recunoştinţa eternă a patriei, ce vorbeşti.

Fiind băiat de la ţară, deprins să biruiască pământul uscat, neroditor, cu fierul plugului, José ştie foarte bine că spiritul nu poate învinge materia, mai ales dacă aceasta ia forma unei puşti-mitralieră MG34, că nu se poate lupta cu ajutorul a trei pietre şi un ideal, chiar dacă sublim, împotriva unei armate extrem de bine antrenate, care are în dotare tunuri, tancuri, bombardiere, blindate, piese

de artilerie şi alte unelte de înaltă specializare în lichidarea aproapelui.

Cât despre străinii care vin să întregească armata republicană, devenită simbolul luptei împotriva fascismului, îi vede proţăpindu-se în faţa fotografilor, împăunându-şi armele săltate deasupra capului sau ridicând în aer pumnul revoltei, îi vede prăjindu-se la soare pe terasele cafenelelor, îmbătându-se cu vorbe mari şi cu emoţiile înălţătoare, sau făcând capul mare acelor guapas[117], murmurându-le piropos[118] la modă în ţările lor. Şi-şi spune, cu inima strânsă, că prezenţa lor e fără îndoială mai degrabă simbolică decât utilă (brusc îşi aminteşte că trebuie să stea cu ochii pe soră-sa, că primul venit dintre aceşti fuduli ar putea seduce şi lăsa borţoasă o fată, la modul cel mai concret).

José simte cum îl cuprinde o puternică stare de dezorientare. Cu toate acestea, mai speră, în acel moment, că e posibil să se ocupe în acelaşi timp şi de revoluţie, şi de război. Dar uşor-uşor speranţa începe să i se năruiască.

El, care a visat nebuneşte să fie entuziastul unei revolte care va da peste cap pentru totdeauna Istoria, se întreabă acum ce naiba caută acolo, privind cum trec camioanele încărcate cu carne de tun, auzindu-i pe agenţii ruşi cu arme cu lunetă cum îi previn pe străini asupra veninoaselor comploturi urzite de anarhişti şi îndurând prin cafenele interminabilele dispute dintre anarhişti şi comunişti, fiecare chinuindu-se să convingă că vinovaţii sunt cei din tabăra adversă, fiecare captiv al unei certitudini orbitoare pentru unul, mincinoasă pentru celălalt, disputele de dugheană pe care le cunoştea de-acasă, din satul natal, repetându-se aici în mod identic.

Însă poate că mai mult decât perplexitatea în faţa şanselor de victorie ale armatei republicane îl frământă gândul că l-a lăsat pe tatăl lui să se ocupe singur de muncile câmpului. Şi în acelaşi mod în

care, în iulie, a simţit o dorinţă de nestăvilit de a pleca de-acasă, îl încearcă acum aceeaşi dorinţă de a se întoarce la părinţii de care îl leagă nişte fire despre care n-ar şti să spună din ce sunt făcute.

Trebuie să se ducă acasă. Instinctul îi spune că trebuie să se întoarcă la ai lui. În următoarele două zile mai cântăreşte o dată argumentele pro şi contra. După care, o întâmplare îi va grăbi decizia.

Într-o seară, iese la aer pe terasa cafenelei Estiu de pe bulevardul Rambla. E singur. Bea un pahar de manzanilla[119]. Priveşte trecătorii. Ascultă distrat discuţiile care au loc în jur.

La o masă apropiată, doi bărbaţi dau pe gât dintr-o suflare mai multe pahare de rachiu. Vorbesc atât de tare, încât nu are cum să nu îi audă. Sunt bine dispuşi. Râgâie. Se felicită reciproc. Sunt extrem de mulţumiţi de sine şi se gratulează pentru eroismul de care au dat dovadă. Au dat o lovitură dată-n mă-sa! După ce au pus mâna pe doi preoţi morţi de frică, ascunşi într-o pivniţă, l-au omorât pe primul cu o lovitură de revolver pam în plină figură, iar celui de-al doilea, care se căcase pe el de spaimă, i-au spus să se care în graba cea mai mare, împuşcându-l pe la spate pam, pam pe când o luase la fugă. Doi popi puşi jos în aceeaşi zi! Şi ei care credeau că se vor întoarce fără nici o pradă! Nu-i rău! Să-i fi văzut pe preoţaşi cum se căcau pe ei de frică! A fost nemaipomenit!

Credeau că au haz.

Şi se mirau de faptul că José nu le împărtăşea veselia.

Era franchist, sau ce?

José îşi trece mâna peste frunte, ca o persoană care, dormind, se trezeşte dintr-un coşmar.

Simte că se prăbuşeşte, tot aşa cum se simte şi Bernanos, în acelaşi moment, la Palma, din aceleaşi motive.

Înlemneşte pe scaun, paralizat de groază, mai mult mort decât viu.

Se poate aşadar ca oamenii să fie ucişi, fără ca moartea lor să suscite nici cea mai mică mustrare de cuget, cea mai mică revoltă? Se poate deci ca oamenii să fie vânaţi ca şobolanii? Fără nici o remuşcare? Şi să te mai şi lauzi cu asta?

Oare în ce rătăcire, în ce delir trebuie că s-a căzut, pentru ca o „cauză dreaptă“ să justifice asemenea orori?

No os arrodilléis ante nadie. Os arrodilláis ante vosotros mismos.[120]

Ce ticăloşie îi va izbi în plină figură pe aceşti doi criminali dacă vor îngenunchea în faţa propriilor conştiinţe? José nu mai poate închide ochii în faţa adevărului pe care l-a ţinut cu grijă deoparte de sine, adevăr care, brusc, s-a pus să gesticuleze, să vocifereze şi să-l apostrofeze cu violenţă: în fiecare noapte, campanii de pedepsire ale miliţiilor asasinează preoţi şi suspecţi despre care se zice că ar fi fascişti. Poate mai puţini decât la Mallorca, deşi nu am făcut o contabilizare a crimelor, dar evident că nu despre număr se pune problema aici. José, la fel ca Bernanos la Palma, descoperă că un val de ură îi macină propria tabără, o ură legitimă, plină de curaj, decomplexată, cum s-ar spune astăzi, care se afişează cu mândrie şi mulţumire de sine.

José nu-şi mai doreşte decât să se întoarcă acasă cât mai repede cu putinţă. Hotărârea e luată. Nu se va duce la război. Probabil se va zice despre el că s-a învârtit cumva, dar i se fâlfâie. Se va întoarce în sat cu Juan şi Rosita. Montse, care refuză să plece, va rămâne cu Francisca. Şi-aşa se va maturiza.

Haida-de, vezi să nu!

A doua zi, era 8 august, îşi aminteşte mama mea fără nici cea mai mică ezitare (eu: ţii minte data exactă? mama: se zice că aş fi cu capul în nori, mă rog, tâmpitul ăla de doctor o spune, dar vezi şi tu că nu-i aşa!), consiliul de miniştri al guvernului

francez decide să nu intervină în Spania, condamnând profund profund profund războiul înspăimântător care devastează această frumoasă ţară.

Españoles,

Españoles que vivís el momento más trágico denuestra historia¡

Está solos!

¡Solos![121]

Pledoariile scriitorului José Bergamín (catolic, dar republican, ataşat cultural al ambasadei Spaniei la Paris) în vederea obţinerii unui sprijin financiar şi moral nu au servit la nimic.

Toate asociaţiile foştilor combatanţi francezi au notificat guvernului francez că trebuia să rămână neutru cu privire la treburile interne ale Spaniei, iar Saint-John Perse, speriat, tot asta a susţinut şi el.

În timp ce Hitler şi Mussolini ajută trupele franchiste să treacă prin strâmtoarea Gibraltar, conducătorii sovietici rămân nehotărâţi.

Abia la începutul lui septembrie Stalin s-a decis să-i susţină pe republicani, primele vapoare încărcate cu material militar plecând atunci din Odessa.

Toate palabres sunt prea slabe, îmi spune mama, pentru a exprima desengaño, dezamăgirea mezclată[122] cu mânie pe care José o resimte aflând ultimele veşti. Dacă este să dau în gând lucrurile înapoi, scumpa mea, constat că din acele clipe, dacă nu greşesc, îşi trage rădăcinile acea melancolie a lui.

La Palma, lunile trec şi grozăvia se confirmă. Bernanos află despre cruciaţii din Mallorca, după cum îi numeşte pe naţionalişti, că execută într-o noapte toţi prizonierii strânşi de prin tranşee, îi duc „ca pe-o turmă de vite până pe plajă“ şi îi împuşcă „fără grabă, animal cu animal“. Odată munca dusă la bun sfârşit, cruciaţii pun „vitele grămadă –

turmă dezlegată de păcate peste turmă nedezlegată“, după care le stropesc cu benzină.

„E foarte posibil (scrie el) ca această purificare prin foc să fi căpătat atunci, datorită prezenţei preoţilor de serviciu, o semnificaţie liturgică. Din păcate, eu nu i-am văzut decât a treia zi pe aceşti oameni negri şi lucioşi, stâlciţi de flăcări, unii dintre ei luând, în moarte, poziţii obscene, care le pot întrista pe doamnele palmezane şi pe distinşii lor confesori.“

Moartea a devenit stăpână la Mallorca.

Moartea. Moartea. Moartea. Moartea, până la orizont. Cu toată spaima şi repulsia care au pus stăpânire pe el, Bernanos se străduieşte să rămână lucid. Cu orice preţ. „Pentru mine sunteţi un frate de o dezolantă luciditate“, îi scria Artaud în 1927, singurul sau aproape singurul dintre contemporanii lui căruia îi plăcuse *Impostura*.

Lucid în faţa laşităţii şi a tăcerii.

Lucid obligându-se să privească oroarea în faţă şi să mărturisească fără întârziere crimele pe care franchiştii le trec sub tăcere.

Căci, spre deosebire de republicanii care se fotografiază pentru posteritate în bisericile pe care le-au distrus sau în faţa cadavrelor călugăriţelor pe care le-au asasinat (fotografii care vor face înconjurul lumii), propaganda franchistă veghează să nu iasă la iveală nici o imagine mărturisind excesele săvârşite de el terror azul (teroarea albastră, de la culoarea uniformei falangiste).

Bernanos se hotărăşte să denunţe aceste excese.

E o chestiune de onoare, spune el, această onoare de modă veche, luată drept reacţionară, care îi vine încă din copilărie, spune el, tinerii de la oraş înţeleg foarte bine despre ce este vorba.

Bernanos se hotărăşte să spună lucrurilor pe nume, el nefiind o fire delicată (şi-i pare rău) care să scrie pentru cititori cu fire delicată (asta pentru că este, aşadar, dacă e să dau crezare gânditorului meu preferat, un mare scriitor).

Se hotărăşte să spună că lozinca Bisericii, repetată de mii de ori, SĂ ELIBERĂM MORMÂNTUL LUI CHRISTOS, nu înseamnă altceva decât exterminarea sistematică a elementelor suspecte.

Se hotărăşte să spună cum naţionaliştii fac să domnească un regim de Teroare, binecuvântaţi şi încurajaţi de către o Biserică ce anunţă cu voce tare şi cu sfinţenie *Accipe militem tuum, Christe, et benedice eum.*[123]

Un regim al Terorii, scrie el, este „un regim în care puterea consideră licit şi normal nu numai să umfle fără măsură caracterul unor delicte, cu scopul de a-i face pe delicvenţi să cadă sub incidenţa legii marţiale (gestul de a ridica pumnul strâns este pedepsit cu moartea), dar şi să-i extermine în mod preventiv pe indivizii periculoşi, vasăzică suspecţi să devină periculoşi".

Bernanos trage un semnal de alarmă: vorbim despre o naţiune care trebuie să fie salvată. Să nu aşteptăm ca naţionaliştii să ajungă s-o distrugă.

Se adresează direct episcopilor, folosindu-se de această ironie disperată care îi este proprie: „Nu, Excelenţele Voastre, eu nu-l incriminez pe venerabilul dumneavoastră confrate, arhiepiscopulde Palma! Ca de obicei, el a fost reprezentat la ceremonia religioasă de câţiva dintre preoţii săi", care, sub supravegherea militarilor, îşi ofereau serviciile bieţilor oameni care urmau să fie omorâţi, dăruindu-le iertarea de păcate.

Cu ocazia prezentului război, Biserica spaniolă şi-a arătat faţa ei înspăimântătoare.

Pentru Bernanos, ireparabilul deja se produsese.

Note

2. Édouard Drumont (1844-1917) – jurnalist, scriitor şi om politic francez, naţionalist şi antisemit.

3. Vin din singurătatea mea / Şi mă îndrept către singurătate.

4. şut în cur.

5. cuvintelor.

6. neplăcere.

7. mii de mulţumiri.

8. privirea.

9. Dans popular catalan.

10. Viaţa-mi e izvorul din care scrisul mi se-adapă.

11. ulcior.

12. strada.

13. fascist.

14. javră.

15. neruşinare, obrăznicie.

16. burghez.

17. Fii ai poporului.

18. căcat.

19. futu-i.

20. labagii.

21. Mă cac pe Dumnezeu.

22. hoţ, bandit.

23. mai ştiu eu ce.

24. înţelegi.

25. Afară cu naţionaliştii! Afară! Afară!

26. Războiul Sfânt.

27. O fi.

28. Iubit.

29. ansamblu instrumental catalan.

30. domnişor.

31. Vrăjitoarea.

32. Federación Anarquista Ibérica – Federaţia Anarhistă Iberică.

33. Partido Obrero de Unificación Marxista – Partidul Muncitoresc de Unificare Marxistă.

34. partido Socialista Unificat de Catalunya – Partidul Socialist Unificat din Catalonia.

35. Falange Española – ansamblul mişcărilor fasciste spaniole din anii 1930.

36. Bulangiul nostru care eşti în ceruri, Încornorat fie numele tău, Dă-ne nouă talmeş-balmeşul tău, Dă-ne nouă curva noastră cea de toate zilele, Şi du-ne pe noi în ispită…

37. păhărele.

38. un zurbagiu pe jumătate nebun, cu capul plin de tâmpenii.

39. mucos.

40. Confederación Nacional del Trabajo – Confederaţia Naţională a Muncii.

41. aici eu comand.

42. Sfinte Isuse.

43. Şi cui nu-i place, afară.

44. Io mă şterg cu ea la cur de revoluţie.

45. ce dracu'.

46. şi nimic altceva.

47. Miguel Primo de Rivera (1870-1930) – ofiţer şi om politic spaniol, prim-ministru între 1923 şi 1930 prin lovitură de stat şi guvernare dictatorială.

48. Echivalentul declaraţiei de iniţiere a loviturii militare prin care este răsturnat un guvern.

49. ca pe o umbrelă în holul de la intrare.

50. Vrem să trăim!

51. Permiteţi.

52. un înger brun căzut din cer.

53. S-a terminat cu mizeria. Revoluţia nu va lăsa nimic cum a fost înainte. Ne vom schimba modul de gândire. Să încetăm să ne mai purtăm ca nişte copii, ascultând orbeşte ce ni se spune.

54. Măreaţa epopee a proletariatului iberic, Marşul triumfal al miliţienilor poporului, Freamătul istoric ce înfioară toate piepturile şi magnifica unitate, atât de sublimă şi dătătoare de speranţă, a tovarăşilor de luptă.

55. Ne-am cam pripit!

56. Mă cac pe curva de mă-ta.

57. Mă cac.

58. nu mă miră.

59. Ce plictiseală.

60. nimic mai puţin.

61. tip aparte.

62. iubită.

63. bărbat cu coaie.

64. pentru Dumnezeu.

65. timpul face şi desface, ce-ţi place într-o zi nu-ţi mai place în alta, odată ce te-ai obişnuit.

66. vulpe.

67. viclean ca o vulpe, rău ca o vulpe şi prefăcut ca o vulpe.

68. onorabili.

69. domol.

70. te rog.

71. să şi-l bage-n cur.

72. Buenaventura Durruti (1896-1936) – lider anarhist spaniol care a murit împuşcat.

73. patroni.

74. gărzii civile.

75. Razie.

76. inima mamei.

77. nimănui.

78. *Arrepentimiento* – părere de rău, căinţă.

79. cavaler.

80. tinereţe.

81. şi aşa destul de infectă.

82. Tentativa de lovitură de stat din 17-18 iulie 1936, considerată drept începutul războiului civil.

83. Cap al unei armate în timpul Reconquistei, războiul de recucerire a teritoriilor iberice stăpânite de musulmani, care a durat din secolul al VIII-lea până în al XV-lea.

84. Hispanităţii.

85. Manuel Azaña (1880-1940) – al doilea preşedinte al Republicii Spaniole.

86. zdrobirea.

87. Locul în care Sfânta Bernadette Soubirous (1844-1879) – canonizată în 1933 de papa Pius al XI-lea, a susţinut că i-a apărut de optsprezece ori Fecioara Maria.

88. Caudillo al Spaniei prin graţia lui Dumnezeu.

89. Imnul naţionaliştilor în timpul războiului civil.

90. şi i se uscase fofoloanca de tot.

91. Semnat de Germania, Franţa, Marea Britanie şi Italia la 29 septembrie 1938, acesta va permite invadarea Cehoslovaciei.

92. înţeles.

93. Camarade! Este de datoria ta să prigoneşti iudaismul, masoneria, marxismul şi separatismul. Distruge-le şi pune-le pe foc ziarele, cărţile, revistele, materialele de propagandă. Camarade! Pentru Dumnezeu şi pentru Patrie!

94. lipsa de dragoste faţă de mişcarea salvatoare.

95. Institutul Liber de Învăţământ.

96. Frontul Popular.

97. de neuitat.

98. *Recordar* – a-şi aminti.

99. niciodată, niciodată, niciodată.

100. Cel mai faimos bulevard din Barcelona.

101. starea de şoc, revelaţia care a fost pentru noi descoperirea acelui oraş în august 1936.

102. Priveşte-i, tovarăşe! merg la luptă, fluturând stindardele roşii! Ce veseli sunt! Ştiu că poate vor muri, dar nu şovăie, nu le e teamă de nimeni şi nimic!

103. Îţi spun eu.

104. păhărel.

105. Te rog, fata mea.

106. drept.

107. versurile.

108. vorbesc.

109. frate al lui Cervantes.

110. În sănătatea lui Rabelais.

111. incredibil.

112. secol.

113. amintire.

114. Traducere de Ştefan Bezdechi, Editura Ştiinţifică şi Enciclopledică, Bucureşti, 1957, p. 60.

115. ascultă-mă pe mine.

116. mândri.

117. frumuşele.

118. vorbe dulci.

119. Vin alb sec din regiunea Andaluzia.

120. Nu îngenuncheaţi înaintea nimănui. Să îngenuncheaţi doar în faţa voastră.

121. Spanioli, spanioli care trăiţi cel mai tragic moment din istoria noastră, sunteţi singuri! singuri!

122. *mezclar* – a amesteca.

123. *Alege-ţi soldatul, Christoase, iar eu îl voi binecuvânta.* În latină în original.

2

Abia ajuns în sat, José a dat de prietenul lui Manuel, alături de care împărtăşise entuziasmul din iulie, dar care nu se putuse hotărî să îşi părăsească familia. José i-a povestit în detaliu despre sejurul de la oraş şi despre fervoarea extraordinară pe care a găsit-o acolo. Dar a trecut sub tăcere disputele dintre facţiuni, identice cu acelea de acasă, propaganda mincinoasă a comisarilor politici cu accent rusesc şi armă cu lunetă, rânjetele înfricoşătoare pe care nu le va uita niciodată ale celor doi ucigaşi, din cafeneaua de pe Rambla, ca şi cum trecerea sub tăcere a acestor lucruri l-ar fi ajutat să le tăinuiască şi pentru sine însuşi, ca şi cum minciuna prin omisiune i-ar fi îngăduit să nu se prăbuşească pur şi simplu.

Extrem de entuziast înainte de război, Manuel îl asculta acum cu o figură abătută, ca şi cum cuvintele lui José îl purtau înapoi într-o perioadă îndepărtată şi aproape în întregime uitată din viaţa sa. Se reîntorsese la vechile obiceiuri, obligat fiind, fără îndoială, să uite de acea exaltare din iulie şi de posibilitatea înspăimântătoare de a fi trebuit să se confrunte cu idealuri grandioase care îi înflăcăraseră inima.

În prezent, tot ceea ce iubise şi apărase cu o lună în urmă îl lăsa indiferent.

Mai rău, se dezicea de toate. Le respingea.

Şi, pentru a se justifica, dădea drumul unui şir nesfârşit de reproşuri la adresa foştilor lui tovarăşi, pe care le adunase în două săptămâni, cele mai multe absurde şi lipsite de fundament: că erau cu toţii nişte borrachos[124], nişte pierde-vară, nişte poponari care seamănă căcaturi doar pentru a-şi satisface pornirile lidibi, libibi, libidinoase, că se

dădeau integri nevoie mare, şi că făceau jocul naţionaliştilor, tot atâtea prejudecăţi şi minciuni care, foarte repede, au luat-o înaintea evidenţelor (José avea să constate în curând că reproşurile lui Manuel se răspândiseră în sat cu violenţa unei epidemii de gripă).

José se simţea dezarmat.

Atât de dezarmat de această rea-voinţă pe care nu o prevăzuse, încât nu mai avea puterea să sară în apărarea mişcării pe care o îmbrăţişase cu atâta căldură la Lerima.

Îşi spunea că subestimase nestatornicia oamenilor şi capacitatea lor de a-şi schimba repede părerea.

Îşi spunea că judecase greşit nevoia oamenilor de a denigra şi cele mai frumoase lucruri, de a le înjosi.

Şi, încă o dată, şi-a reproşat candoarea de care dădea dovadă.

Totuşi încă mai spera. Nimic nu e mai încăpăţânat, mai tenace, decât speranţa care, mai ales când e nefondată, devine o povară.

Se gândea că e încă prea devreme să abdice de la ideile lui. Prea devreme pentru a se da bătut. Speranţa a ajuns să-i fie o povară.

Şi chiar dacă entuziasmul i se domolise de la acele Zile de Neuitat, chiar dacă ideea lui despre revoluţie se închisese într-un întuneric care nu înceta să se întindă (eu: ca pielea de sagri făcându-se tot mai mică, mama: cât e de frumoasă această expresie!), ceva înlăuntrul lui, ceva din visul lui trecut refuza să piară.

Făcu un efort pentru a-şi reveni în fire.

Afişând un ton detaşat, căci nu voia să fie luat drept un naiv incorigibil, i-a destăinuit lui Manuel planul său modest de a-i învăţa carte pe sătenii analfabeţi, menţinuţi cu bună ştiinţă într-o stare de înapoiere şi de care un anume Diego profita fără ruşine.

Manuel s-a strâmbat. Îşi disimula prost scepticismul. A încercat să îl convingă pe José că e mai bine să se alăture taberei conduse de Diego decât să se arunce în nişte aventuri din cauza cărora să îşi rupă gâtul. Altfel risca să întâmpine cele mai mari neplăceri. Cuidado con el pelirrojo! Păzeşte-te de roşcovan!

Niciodată! José a spus-o cu ultimul dram de putere. Mai bine crapă decât să se încârduiască cu Diego! Nu va ceda nici o fărâmă din convingerea sa că nu exista putere care să nu asuprească. Pentru nimic în lume nu voia să cadă în greşeala tovarăşilor lui de la oraş care, acceptând să participe la guvernul regional, pierdeau încetul cu încetul, din concesie în renegare, ceea ce însemnase puterea lor.

Însă ce înţelegea mai cu seamă, din discuţia care se prelungea, era faptul că Diego căpătase în ultimele zile o mare importanţă în sat.

Avea să descopere că mai toţi sătenii i se raliaseră lui Diego. Cei mai înverşunaţi duşmani ai comunismului făceau acum elogiul acestuia. Linguşitorii îl linguşeau, Sunteţi omul cel mai potrivit. Puşlamalele se comportau ca nişte puşlamale, afişându-şi, pentru a-i fi pe plac, totala ostilitate faţă de balivernele anarhiştilor. Slugarnicii se repezeau la el cu strângeri de mână dintre cele mai marxist-leniniste. Mamele de familie se prosternau devotate în faţa sus cojones[125], pentru că mamelor de familie le face plăcere să se prosterneze cu devotament în faţa los cojones şefilor (zice mama).

În decursul conversaţiei, José mai află că propriul tată devenise unul dintre adepţii lui diego. A fost ca un cuţit înfipt în inimă.

În timp ce, în satul natal, José se dădea de ceasul morţii, la două sute de kilometri Montse şi Francisca nu conteneau să se delecteze cu plăcerile oraşului. În fiecare seară ieşeau pe terasele cafenelelor, unde, de când cu revoluţia, se putea

consuma gratuit un pahar cu apă fără a fi dat afară de-acolo, privind cum se lăsa noaptea învăluind încetul cu încetul acoperişurile clădirilor.

Într-o seară de august, era miercuri, Montse s-a aşezat, singură, la o masă de la cafeneaua Estiu, pe care o frecventa încă din ziua sosirii în oraş, recunoscându-l imediat, la o masă vecină, pe tânărul francez care recitase poezia despre mare.

Şi-atunci ochii ni s-au saludat şi s-a născut iubirea, îmi spune mama, începând să cânte:

Las naran las naranjas y las uvas
En un pa un un palo se maduran
Los oji los ojitos que se quieren
Desde le desde lejos se saludan[126]

Tânărul i-a cerut el permiso[127] de a se aşeza la masa ei, ceea ce tânăra a acceptat fără să facă fasoane (căci o revoluţionară demnă de acest nume se cerea să dispreţuiască fandoselile, maimuţărelile, falsele pudori şi alte semne ale afectării burgheze).

Tânărul se numea André. Era francez. Vorbea spaniola cu un accent impecabil. S-a prezentat ca fiind un scriitor debutant. Plecase din Paris în urmă cu opt zile şi îşi aştepta încorporarea într-o brigadă internaţională pentru a merge să lupte pe frontul aragonez. La Perthus luase un tren înţesat de lume şi murdar, dar uitase repede de mizerie văzând atmosfera entuziastă care domnea în compartimente, bidonul cu vin alb trecând din mână în mână, vorbele înflăcărate, cântecele răguşite, înjurăturile aprinse la adresa lui El Hijo de la gran Puta y su pandilla de cabrones[128], atmosfera în care plutea ceva sumbru şi totodată înflăcărat, ca o teamă ce se preschimbă în triumf, dar asupra căreia planează ceva întunecos. Pe peron a fost întâmpinat de guapas cu braţele pline de flori, care l-au condus la hotelul Continental, unde se cazase la un preţ de nimic, serviciul fiind însă excelent.

Îi spune lui Montse că îi e ruşine cu Franţa, îi e ruşine cu Europa, care se făcea preş în faţa lui Hitler, îi e ruşine cu Biserica catolică, care se prostitua astfel, umăr la umăr cu militarii.

Urma să plece a doua zi dimineaţă.

Avea la dispoziţie seara şi întreaga noapte.

Montse s-a îndrăgostit de el din prima clipă, cu tot sufletul şi pe vecie (pentru ignoranţi, asta se numeşte iubire).

Se hotărăsc să meargă la cinema, unde intrarea era gratuită de când anarhiştii luaseră în stăpânire oraşul. Odată aşezaţi, s-au şi aruncat unul asupra altuia, în întuneric, într-un sărut năvalnic care avea să ţină nu mai puţin de o oră şi jumătate. Pentru Montse era primul sărut, ea pătrunzând astfel pe tărâmul voluptăţilor, în faţa ecranului pe care se derulau alte săruturi, mult mai profesioniste, fără îndoială, dar şi mai parcimonioase.

Şi cum, începând din acel iulie, nimic nu se mai făcea conform regulilor stabilite până atunci, cum morala se subordonase ordinelor dorinţei, cum nimeni nu se mai împiedica de vechile constrângeri, cum toţi sau aproape toţi le trimiteau la plimbare fără umbră de regret (dar cu o oarecare nelinişte totuşi), Montse, după sărutul de o oră şi jumătate, de o dulceaţă de să mori, nu alta, a acceptat fără ezitare să-l însoţească pe francez în camera de hotel. Nu a avut nici timpul, nici prezenţa de spirit să se întrebe dacă desuurile pe care le purta se potriveau cu împrejurarea (nişte chiloţani din bumbac complet neafrodiziaci şi un maiou de aceeaşi culoare), fiindcă s-au şi aruncat în pat, inspirându-şi unul altuia parfumul, mângâindu-se, înlănţuindu-se pasional şi făcând dragoste cu o emoţie şi un neastâmpăr care i-au făcut să se înfioare, ca s-o scurtez.

S-au regăsit, stând pe-o parte, gâfâind, plini de sudoare. S-au privit ca şi cum atunci s-ar fi descoperit unul pe celălalt. Au rămas o clipă tăcuţi. Apoi Montse l-a întrebat pe francez la ce oră

trebuia să plece. Acesta i-a mângâiat, cu o mână meditativă, conturul chipului, spunându-i câteva cuvinte pe care nu le-a înţeles. Avea vocea tremurândă, fremătătoare, inolvidable (îmi spune mama). L-a rugat să repete. El a mai spus o dată cuvintele pe care Montse nu le înţelegea sau, mai degrabă, pe care le înţelegea altfel, nu prin intermediul sensului (pentru ignoranţi, asta se numeşte poezie).

La ora şapte dimineaţa, francezul s-a uitat la ceas. A tresărit. Timpul trecuse atât de repede. Era într-o întârziere groaznică. S-a îmbrăcat în mare grabă, a sărutat-o pentru o ultimă oară şi a plecat fugind spre cei care îl aşteptau pentru a-l duce pe front.

Montse s-a întors în apartamentul unde stătea împreună cu Francisca într-o stare de bucurie aproape nebunească, aproape insuportabilă, o bucurie care o făcea să plutească como si tuviera pájaros en el pecho[129], o bucurie pe care ar fi vrut să o strige în gura mare şi care, literalmente, i se revărsa din ochi în asemenea măsură, încât, când a intrat în bucătărie, unde Francisca se învârtea de colo până colo, aceasta s-a uitat la ea cu o figură înspăimântată, şi cum Montse a schimbat subiectul

Ce ţi s-a întâmplat?

Sunt îndrăgostită.

De când?

De aseară şi pentru tot restul vieţii.

Uite c-au apărut şi cuvintele mari!

E timpul lor, a răspuns Montse, radiind.

Şi, cum ardea să împărtăşească lumii întregi bucuria nouă-nouţă, i-a povestit surorii ei întâlnirea cu francezul şi sărutul de-o oră şi jumătate care îi coborâse până în suflet (sau îi urcase, depinde de locul unde situezi chestia asta), trecând însă sub tăcere tăvăleala din patul de hotel şi ceea ce a urmat.

În zilele, lunile şi anii care au urmat, Montse nu a încetat să se gândească la francez (care nu a mai

dat nici un semn de viaţă din simplul motiv că ea nu avusese timp să-i spună nici numele de familie, nici adresa unde locuia). Oare dormea bine? Ce mânca? Se gândea la ea, la fel cum ea se gândea la el? Pe ce front lupta? Îi era frig? Îi era foame? Îi era frică? Mai trăia sau murise? Nu va şti niciodată toate acestea, şi se va întreba de mii de ori de-a lungul celor şaptezeci şi cinci de ani care aveau să urmeze.

Ciclul nu i-a venit la data prevăzută. Zilele au trecut, ciclul nu a venit şi Montse a trebuit să recunoască pur şi simplu că era embarazada, în spaniolă cuvântul este mult mai grăitor, embarazada cu acela căruia sora mea şi cu mine îi spunem din copilărie André Malraux, fiindcă nu îi cunoşteam adevăratul nume.

Montse îl auzise pe fratele ei bucurându-se la vestea legalizării avortului care, spunea el, contribuia enorm la emanciparea femeilor. O clipă s-a gândit să recurgă la asta. Dar ceva din ea se opunea deciziei pe care a amânat-o până când termenul a expirat.

Până la urmă, Francisca a remarcat că ceva nu era în regulă cu Montse. Ea, care cânta de dimineaţa până seara (avea o nemaipomenită aptitudine pentru cântat şi sunt convinsă că, dacă vreun impresar ar fi îndrumat-o şi sprijinit-o cum se cuvine, şi-ar fi putut face un nume şi o carieră de cântăreaţă, cu atât mai mult cu cât harul muzical se adăuga unei mari frumuseţi, şi o spun fără vreun parti pris, cariera i-ar fi dat posibilitatea de a-şi îmbunătăţi considerabil situaţia financiară şi i-ar fi deschis uşile spre lumea bună, oferindu-i ocazii de care aş fi putut profita), stătea acum tăcută, cu capul în mâini, absorbită într-o visare tristă, atât de absorbită în acea visare tristă, încât mâncărurile i se ardeau în mod regulat atunci când gătea, şi boabele de năut se făceau de fiecare dată scrum, Montse dându-şi seama de ce se întâmpla

abia atunci când un fum gros învăluia toată bucătăria.

Îţi faci griji pentru mama ta? a întrebat-o într-o zi sora ei Francisca, alarmată de frecvenţa mâncărurilor carbonizate.

Dintr-odată, Montse îşi aduce aminte de mama ei căreia nu îi mai dăduse nici un semn de viaţă, aşa cum îi promisese.

Da, spune ea, izbucnind în plâns.

Francisca a luat-o în braţe, ceea ce a făcut-o să plângă de două ori mai tare. Şi după zece minute bune de lacrimi şi cuvinte de neînţeles bolborosite lipită de gâtul surorii, i-a mărturisit că aştepta un copil şi că nu avea decât o singură salvare: să se sinucidă.

Odată respinsă (destul de repede) soluţia sinuciderii, lui Montse nu i-a mai trecut nici o clipă prin minte să rămână în oraş. Un imbold irezistibil, animalic, o împingea să meargă să-şi vadă mama, deşi ştia foarte bine ce avea să urmeze: lamentaţii fără sfârşit, rugăminţi lacrimogene, nenumărate Dios Mío, Sfântă Fecioară a Pruncului Isus, ce va zice lumea? etc.

Într-o după-amiază cenuşie de octombrie, la şase zile după ce generalul Millán Astray îi arunca în faţă lui Unamuno, rectorul Universităţii din Salamanca, MOARTE INTELECTUALILOR, TRĂIASCĂ MOARTEA, la şase zile aşadar după acel îndemn la crimă care avea să devină strigătul de raliere al naţionaliştilor, şi la exact două luni după plecarea ei plină de bucurie la oraş, Montse se întorcea în sat cu un copil în pântec, cu un aparat de radio în geantă şi cu certitudinea că frumoasele zile de vară nu vor mai reveni niciodată.

În momentul în care a zărit primele case, a copleşit-o nevoia de a plânge ca un copil. Îşi spunea că în acel moment s-a încheiat o perioadă a vieţii ei şi că, odată cu ea, rămâneau în urmă, pentru totdeauna, tinereţea şi bucuria.

Avea impresia că plecase de-acasă în urmă cu mult, mult timp, într-o altă epocă, într-o altă viaţă.

Satul i se părea auster, peste măsură de trist şi atât de gol. Avea sentimentul, din această cauză, că prezenţa ei aici era îngrozitor de vizibilă şi că în spatele obloanelor toate ţaţele se uitau la ea.

A coborât strada în pantă care ducea spre casă, a deschis uşa grajdului, a urcat încet scara, a intrat în camera de zi care i s-a părut de o urâţenie care te duce la disperare, cu bufetul jerpelit şi crucifixul din lemn agăţat deasupra acestuia (crucifix pe care, trebuie notat, mama ei a refuzat să-l dea jos de-acolo, făcându-i, pentru prima dată, să cedeze pe bărbat şi pe fiu, şi unul, şi celălalt considerând cu generozitate că încăpăţânarea ei era o toană de gospodină cu conştiinţa politică subdezvoltată, pe care e mai bine să-o laşi în pace), zicându-şi că se întoarce în casa părintească ca o străină.

Mama ei ţâşneşte din bucătărie şi i se aruncă de gât, Hija de mi alma déjame que te mire[130]! Şi s-a uitat lung, din cap până-n picioare, la Montse pe care o văzuse plecând adolescentă neascultătoare şi întorcându-se acum ca tânără femeie mai împlinită (mai ales burta, spune mama ei râzând). Cum te-ai mai schimbat! Cât eşti de frumoasă!

În schimb, José, la întoarcerea de la câmp, nu a avut aerul că se bucură să o revadă, întrebând-o cu brutalitate despre motivul venirii. Pentru că o mamă am şi eu, s-a bâlbâit Montse. Prea mult şi una! a exclamat José. Tu să taci! a spus mama lor, punând mâna pe o sandală şi prefăcându-se că i-o aruncă în cap. Montse a putut astfel constata că fratele şi mama se reîntorseseră la obiceiurile de vechi cuplu şi, fără să ştie de ce, această constatare i-a adus ceva mângâiere.

A doua zi dimineaţă, Montse, care nu dormise nici o clipă, întrebându-se toată noaptea cum şi când să-i spună mamei despre sarcină, s-a hotărât să treacă la mărturisiri. Abia trezită, a anunţat direct că aştepta un copil al cărui tată murise pe

front, această versiune a lucrurilor părându-i-se mai nobilă şi mai admisibilă decât adevărul adevărat.

În acel moment s-a întâmplat exact lucrul de care se temea. Mama ei a izbucnit în lamentări patetice: că arunca dezonoarea asupra familiei, că le murdărea numele şi reputaţia, că era cea mai mare ruşine a vieţii ei, că lumea îi va arăta cu degetul, că i-a târât în noroi, că, dacă vestea se va răspândi, tatăl o va omorî

S-o vedem şi pe-asta! i-a răspuns prompt Montse, cu o expresie dură.

Ceea ce a pus capăt jelaniilor, dar nu şi suspinelor plângăcioase, aerului de înmormântare, imboldurilor repetate ca, mai ales, să nu spună nimănui şi rugăciunilor înflăcărate către Isus şi Sfânta Fecioară, care o vor ajuta să găsească scăparea (în realitate, ajutorul a venit în urma unei întâlniri cu totul pământene, dar să nu dezvăluim nimic înainte de vreme).

La rândul lui, Bernanos nu conteneşte să reflecteze asupra evenimentelor din Spania, care îi vor rămâne în amintire până la sfârşitul zilelor şi îi vor marca pentru totdeauna gândirea şi credinţa.

Infamiile Bisericii care îl paralizaseră de groază, cinismul acesteia, speculaţiile reci, prudenţa senilă l-au făcut, în mod paradoxal, să-şi manifeste dragostea întru Christos cu o pasiune sporită.

Însă Christosul lui nu era acelaşi cu magicul Christos al mamei lui Montse, nici cu acela răzbunător şi predispus la a vedea răul peste tot al doñei Pura, ba încă mai puţin cu acela atotputernic al arhiepiscopului de Palma.

Christosul lui era doar acela al Evangheliilor, cel care apăra cerşetorii, ierta tâlharii, binecuvânta prostituatele şi pe toţi cei umili, decăzuţi şi vagabonzi, atât de dragi inimii sale. Acela care îi spusese tânărului bogat: Du-te, vinde averea ta şi dă-o săracilor. Ar fi fost de ajuns, fir-ar să fie, să citeşti Evangheliile! Acela care îi alunga de a sine

pe cei care vorbesc şi numai gura e de ei, pe cei care pun grele poveri pe umerii altora în timp ce ei duc o viaţă uşoară. Este de ajuns să deschizi Evangheliile la întâmplare! Acela care dispreţuia semeţiile iluzorii şi fulgera împotriva celebrităţilor care se duceau să se ghiftuiască pe la puternicii zilei, trăind adevărate voluptăţi când auzeau cum li se spune maeştri.

Christosul lui Bernanos era destul de aproape, în mod uimitor, de Christosul fratern al lui Pier Paolo Pasolini, cel care vedea în figura lui Isus şi a celor care îl însoţeau, cei fără casă şi fără mormânt, pe sărmanii refugiaţi ai dramelor de astăzi.

Era Christosul care nu fusese răstignit nici de către comunişti şi nici de către profanatori, sublinia Bernanos cu ironia-i muşcătoare, „ci de către preoţii opulenţi, acceptaţi fără rezerve de marea burghezie şi de intelectualii timpului, cărora li se spunea scribi“.

Ar fi trebuit, aşadar, să li se reamintească aceste adevăruri în primul rând prelaţilor spanioli şi credincioşilor lor?

Şi ce făceau aceşti dedicaţi graţiei divine care îşi deschidea larg porţile iubirii? Nu ar fi fost cazul ca aceasta să strălucească din fiinţa lor ca lumina unui bec? Unde dracu’ îşi ascunseseră prin urmare bucuria de a-i iubi pe săraci?

Ar fi trebuit oare să li se repete, mustrându-i, că Isus fusese un sărac printre săraci, ca mai târziu Poverello[131] care vestea, pe drumurile Umbriei, domnia sărăciei. Însă „credincioşii sunt şmecheri. Câtă vreme Sfântul a umblat prin lume umăr la umăr cu Sfânta Sărăcie pe care o numea doamna sa, n-au îndrăznit să zică prea multe. Numai că, odată mort Sfântul, ce-aţi fi vrut?, s-au trezit că sunt atât de ocupaţi să îl cinstească, încât Sărăcia s-a pierdut prin mulţimea adunată la sărbătoare… Şleahta în veşminte aurii ori de purpură şi-a luat de-o grijă. Ufff!“

În ochii lui Bernanos, nici o impostură nu o putea egala pe aceasta.

Pentru că scrisese despre ea, va fi acuzat că face jocul comuniştilor împotriva naţionaliştilor pe care îi susţineau foştii săi prieteni.

La întoarcerea în sat, lui Montse nu i-au trebuit mai mult de două zile pentru a constata că atmosfera era şi mai apăsătoare decât se temuse. Învolburării voioase din iulie i-a urmat un climat de neîncredere care otrăvea toate raporturile dintre oameni, până la cele mai intime, ceva impalpabil, ceva rău, vătămător care se îmbibase în aer, în pereţi, în câmpuri, în copaci, în cer şi în întreg pământul.

Ea, care simţise atât de puternic fericirea de a fi liberă, regăsea infernul îngustimii de toate felurile. Se gândea că acest control al tuturor asupra tuturor, care se practica dintotdeauna în sat, astăzi cu şi mai mare fervoare, o va lăsa fără vlagă. Se gândea că, trebuind să-şi petreacă aici întreaga viaţă, nu se va mai putea obişnui cu bârfele împinse până într-acolo încât simplul fapt că o tânără îşi aprinde o ţigară e comentat săptămâni întregi, la fel ca în bolile numite femeieşti, suferinţe în care organele afectate nu sunt numite niciodată, iar simpla lor pronunţare era socotită necuviincioasă, dacă nu de-a dreptul obscenă.

Cea mai mare parte dintre săteni, după spusele Rositei, trecuse de partea lui Diego, iar confruntările dintre el şi fratele ei deveniseră atât de violente, încât unii prevesteau acte ireparabile.

Lipsea dintre ei ceva ce i-ar fi putut împăca.

Mama: Eran la noche y el día.[132]

Pe cât era unul de tânăr, pe atât era celălalt de bătrân, dacă aceste cuvinte, tinereţe şi bătrâneţe, au şi un alt sens în afara celui biologic. Unul era impetuos, necugetat, repezit, tot numai nerv, fragil şi cu un comportament cavaleresc. Celălalt era calm sau, mai degrabă, însufleţit de voinţa de a

controla evenimentele, dar şi propria persoană, care îl făcea să îşi măsoare fiecare gest şi să cântărească iar şi iar, să evalueze şi să calculeze fiecare decizie (mama: simt că sunt nedreaptă. Simt că voi fi nedreaptă). Sensibilitatea îl făcea pe José vulnerabil, mai vulnerabil decât oricine altcineva, lipsit de apărare. Pe Diego însă îl întărea, îl blaza, îl blinda. José deţinea cunoştinţe care nu veneau nici din şcoală, nici ca moştenire de familie, ci doar ca un extraordinar câştig de pe urma lecturilor sale rare, făcute la întâmplare, prin ziarele de care mai dădea pe ici, pe colo. Diego îşi punea întotdeauna la bătaie inteligenţa împotriva a ceva sau a cuiva, respingând violent sfaturile paterne care, zicea, nu-i puteau folosi decât pentru a-şi consolida aroganţa de castă (mama: cred că sunt nedreaptă). Unul se indigna în faţa intrigilor şi a strategiilor de joasă speţă prin care politicienii îşi atingeau deseori scopurile. Celălalt, îmbătrânit de experienţe dure, în pofida vârstei tinere, îndoindu-se de oameni, de toţi oamenii, fără excepţie, înainta prudent, cu paşi număraţi, ştiind să accepte compromisurile necesare scopurilor sale ce se clădeau cu încetul şi cu precauţii. Unul încarna poezia inimii, celălalt proza realului, zic, împinsă de gustul meu lipsit de măsură pentru citate.

Algo así[133], spune mama mea.

Unul se aprindea pentru visurile utopice pe care le întrevăzuse la Lerima, pe când cerul ardea. Celălalt, fără îndoială fiindcă îi lipsea orice fel de încredere, era hotărât să se bazeze pe principii puse în ordine (odioasa ordine a pionilor, zicea José, deşi nu îl citise niciodată pe Bernanos), pe planuri serioase şi bine conturate şi pe idei perfect definite. Şi dacă, din întâmplare, se trezea în prezenţa lui José, se apuca să îşi exagereze, cu un soi de orgoliu în răspăr, latura de om cu picioarele pe pământ, scoţându-i ochii cu tot soiul de consideraţii de un consternant pragmatism sau, înarmat cu barosul dogmei, trăgându-i lovituri

zdravene cu privire la importanţa capitală a realismului în politică (realism despre care José, deşi nu îl citise niciodată pe Bernanos, afirma că este bunul-simţ al ticăloşilor). În secret însă, Diego (conform umilei păreri a mamei mele) îl invidia pe José tocmai pentru imprudenţele lui, pentru strălucitoarea sa frumuseţe, pentru entuziasmele sale imaginare care îi umpleau privirea de flăcări, pentru puterea de a genera dezordine, pe care o ghicea în el şi care, în acelaşi timp, îl seducea şi îl făcea să încremenească. Diego era (tot conform umilei păreri a mamei mele) gelos pe José, o gelozie tulbure, enigmatică, sălbatică, îndrăgostită poate, şi de care nu ştia cum să se lepede.

Felul în care au continuat evenimentele nu va face decât să confirme ipoteza maternă.

După ce a întors pe toate părţile ruşinoasa, înspăimântătoarea veste a sarcinii, pe la sfârşit de octombrie mama lui Montse a venit după ea în camera din pod în care aceasta îşi petrecea zilele, anunţând-o, bucuroasă, că are un plan despre care, până una-alta, nu poate sufla o vorbă. Montse, cu privirea fixă, nu i-a pus nici o întrebare, nu i-a cerut nici o explicaţie, nu şi-a exprimat vreo curiozitate. În acea perioadă a vieţii ei, Montse nu se gândea decât la acela căruia şi eu şi sora mea îi spunem, încă din copilărie, André Malraux. Numai la el se gândea şi i se rupea de tot restul. I se rupea că aproape de ea oamenii se omorau unii pe alţii, i se rupea că Léon Blum[134] refuza să acorde ajutor Spaniei şi că Anglia, cu grija de a-şi menţine ce îi mai rămăsese din putere, acţiona la fel, i se rupea de ceea ce pe fratele ei îl aducea la disperare şi anume că guvernul spaniol se vedea, în plus, şi grevat de interdicţia de a cumpăra arme de la firme private şi constrâns, astfel, să se arunce în braţele URSS, singura ţară care accepta aur spaniol în schimbul materialelor de război. Toate aceste lucruri (spune mama mea) nu aveau nici o

importanţă pe lângă grijile mele, deci, îndrăznesc să zic, mă cam ştergeam la cur cu ele.

La o săptămână după anunţul enigmatic al mamei ei, pe când spărgea nuci în pod, trăgându-le lovituri zgomotoase cu o piatră, de parcă astfel ar mai fi putut scăpa de tristeţe, a auzit pe cineva bătând la uşa de la intrare şi pe mama ei coborând în fugă scările, apoi urcându-le la loc însoţită chiar de Diego.

Montse a fost atât de mirată, încât, în prima clipă, nu a putut îngăima nici un cuvânt.

Iar Diego, care nu îndrăznise niciodată să îi spună vreo vorbă, nici măcar să o atingă în treacăt sau să o ţină de mână la sardana de duminică, i-a declarat că era fericit să o revadă aici, pusă pe spart nuci, mai degrabă decât în oraş, unde lucrurile, zicea el, erau gata să ajungă la un scandal de pomină. Încet-încet, Montse şi-a venit în fire.

I s-a părut că Diego se schimbase.

Chipul lui i se părea mai puţin închis, mai puţin dur, mai puţin încăpăţânat, iar timiditatea lui mai puţin paralizantă, deşi, de cum a văzut-o, i se aprinseseră obrajii.

Au schimbat câteva banalităţi în timp ce mama ei i-a lăsat pentru câteva clipe, pentru a se duce să caute ceva rachiu în bucătărie.

Profitând de absenţa ei, gândurile lui Montse au început să se mişte extrem de rapid, de intens şi, dintr-odată, înainte chiar de a şti ce o să îi iasă din gură, l-a întrebat pe Diego dacă ştia.

Diego a priceput imediat care era acel lucru pe care se presupunea că trebuia să îl fi ştiut. Şi a spus da. A roşit. Şi au amuţit amândoi. Montse, liniştită, a schimbat subiectul, interesându-se despre ultimele comunicate de război, fiindcă el era cel dintâi din sat care le primea.

În imensa lui indulgenţă, Franco dăduse ordin lui Yagüe[135], măcelarul din Badajoz, unde a executat patru mii de roşii, să interzică neapărat

castrarea prizonierilor, spintecările şi decapitările rămânând singurele mutilări autorizate. Dar Madridul e tot în mâinile noastre, zice Diego, care se simte mândru că poate fi informat nu prin nu ştiu ce veşti fanteziste, ci prin comunicate oficiale şi anunţuri nu mai puţin oficiale, care îi soseau prin telefon, având un avantaj de două sau trei zile faţă de zvonurile vehiculate prin sat. Diego spunea noi, soldaţii noştri, războiul nostru, greutăţile noastre, şansele noastre de victorie, de parcă ar fi fost nişte chestiuni personale. Aşa că Montse începea uşor să se enerveze.

După scurta întâlnire pe care i-o urzise sârguincios mama sa, cu cine ştie câtă viclenie, Montse şi-a petrecut nopţi de-a rândul în căutarea somnului.

Era oare necesar să fie de acord cu dorinţa mamei ei? Şi cu acest măritiş? Căci evident despre căsătorie fusese vorba, chiar dacă nici ea, nici Diego nu suflaseră o vorbă în acest sens.

Trebuia să accepte să se mărite cu un bărbat pentru care nu simţea nimic, un bărbat care nu o atinsese niciodată altfel decât cu privirea, un bărbat cu chipul sever şi cu părul de culoarea cozii de vacă, un bărbat ale cărui discursuri pe care le tot repeta în gura mare, în public, erau susţinute într-un limbaj ireproşabil, care o neliniştea, fără a şti de ce, un limbaj în care cuvintele eficacitate şi organizare îi ieşeau din gură ca dintr-un revolver? Exagerez şi eu, zice mama mea, dar pricepi?

Chiar era cazul să accepte această căsătorie, din moment ce şi-ar fi dat şi viaţa pentru ca francezul să se întoarcă la ea? Fiindcă, în clipa respectivă, Montse se hrănea încă din speranţa necugetată ca, la întoarcerea de pe front, francezul să o regăsească, să o smulgă din sat şi să o ducă în ţara lui, pentru a începe să trăiască zile fericite împreună cu copilaşul lor.

Zi şi noapte se gândea la el. La acel bărbat adorat pe care nici nu avusese timp să îl cunoască,

într-atât îi luaseră pe sus împrejurările, şi de la care nici măcar o fotografie nu avea. Se gândea la acel bărbat despre care nu ştia nimic, nici despre copilărie, nici despre gusturi, slăbiciuni, întâlniri care făcuseră din el ceea ce era acum, acel bărbat despre care nu ştia aproape nimic, nici măcar numele de familie, şi căruia, în consecinţă, îi era imposibil să îi dea de urmă, chiar dacă ar fi avut încăpăţânarea unui detectiv, un bărbat, însă, care ştia că îi fusese sortit şi pe care îl iubea cu o dragoste egală cu durerea care o devasta. Îi revedea fără încetare chipul aplecat deasupra chipului ei, ochii în care se refugia, smocul de păr de pe frunte, pe care şi-l dădea înapoi cu o mişcare a capului şi cicatricea în formă de stea, săpată în obrazul stâng, pe care îi lăsase cel mai blând dintre săruturi. Absenţa lui îi măcina inima.

Era atât de preocupată de propria ei iubire, încât nu a sesizat nici frigul din pod şi nici primele mişcări ale copilului pe care îl purta în pântece. Uneori avea senzaţia halucinantă că iubitul îi era acolo, chiar lângă ea, pentru câteva secunde, după care se evapora. Timpul trecea şi Montse încă mai păstra, deşi din ce în ce mai firavă, speranţa că André Malraux se va ivi într-o bună zi şi o va salva din această existenţă. Să dea Domnul să se întoarcă, murmura ea, în timp ce propria-i inteligenţă hotăra cu severitate că o astfel de dorinţă ţine de nebunie.

A trăit aşa timp de trei luni, în această aşteptare disperată, trei luni în care mama ei i-a injectat, picătură cu picătură, imperceptibila otravă a şantajului cu nefericirea. Îşi zicea că, dacă francezul nu avea să o găsească, ea va muri.

Însă burta i se mărea, grămada de coji de nucă creştea, francezul nu dădea nici un semn de viaţă, iar ea, cu toate acestea, supravieţuia.

Până la urmă, a trebuit să admită că francezul nu se va mai întoarce niciodată. Că speranţa era

moartă. Nu şi în vis. Căci l-am visat, scumpa mea, ani şi ani de-a rândul.

Se gândea că existau patru soluţii:

Fie să se sinucidă, sărind în curtea de păsări prin ferestruica de la pod.

Fie să se decidă să ducă o viaţă de fată-mamă, cum se zicea pe atunci, adică o desgraciada[136], care are de crescut un copil desgraciado, căruia o să i se zică bastard (ideea şoptită de Rosita, să facă întreg satul să creadă că acel copil fusese conceput fără vreo intervenţie masculină, operaţiune care încă se mai cheamă partenogeneză, în tratatele ştiinţifice, sau operă a Sfântului Duh, în cele catolice, i se părea dificil de susţinut).

Fie să fugă la oraş, să nască indiferent unde, să îşi găsească indiferent ce muncă şi să lase bebeluşul la indiferent care doică.

Fie să accepte să se mărite: nenorocire mai mică şi, fără îndoială, mai uşor de îndurat decât chinurile luate în calcul mai înainte.

Dorinţa de a trăi împotriva a tot şi a toate şi presiunea lentă exercitată de mama ei au împins-o să accepte cea din urmă soluţie.

Aşadar, la o zi după sutele de dispute cu propria conştiinţă şi inimă, şi-a înghiţit lacrimile şi a acceptat căsătoria pe care desigur o putem numi căsătorie aranjată.

A acceptat căsătoria, adică un nume, o poziţie socială asigurată şi un certificat de onorabilitate, în schimbul scurtei ei tinereţi şi a speranţelor de iubire.

Mama ei a ţipat de bucurie. Mulţumită ajutorului Domnului Atotputernic (susţinut remarcabil, în cazul dat, şi pe căi cu totul clandestine, dar nici un cuvânt despre acest subiect!), fiica i se va mărita, cu nuntă cum se cade, cu un señorito! Fata ei, Domnul fie lăudat, va intra într-o familie al cărei mod de viaţă era invidiat de toată lumea! Qué suerte! Qué felicidad![137]

Cu un bărbat urât, încearcă Montse s-o mai răcorească.

Nu ca să fie frumoşi sunt făcuţi bărbaţii, i-o întoarce mama ei.

Da' de ce sunt făcuţi?

A ser hombre y nada más.[138]

Şi aşa s-a încheiat dezbaterea.

Mama lui Montse, ale cărei fibre materne fremătau toate de orgoliu la gândul că fiica ei urma să facă parte, de acum, din clasa bogătaşilor şi să frecventeze, mulţumesc cerului, gente de calidad[139], a anunţat cu mândrie vestea vecinelor care au exclamat în cor:

Ce noroc!

Sclipeşte de norocoasă ce e!

Nimic nu-i va lipsi!

E la adăpost pe veci!

Hai c-a tras lozul câştigător!

Entuziasm rapid temperat, imediat ce mama lui Montse s-a dus să-şi vadă de ale ei, fiecare comentând în felul ei:

Săraca de ea, asta mica, o să vadă ea!

Cu zgripţuroaica aia de doña Pura, chiar c-o plâng!

Lasă că şi cu doña Sol o să dea de dracu'!

În casa aia rece ca un mormânt? Nu, mulţumesc!

Eu zic că e mai bine să fii sărac şi fericit decât bogat şi nefericit!

Opinie aprobată de întreg completul vecinelor.

Nu ştiu de ce, dar aceste comentarii relatate de mama mea se potrivesc cu o frază a lui Bernanos, citită de dimineaţă, care spune, citez din memorie, că oamenii cu bani îi dispreţuiesc pe cei care îi slujesc din convingere sau din prostie, căci nu se cred cu adevărat apăraţi decât de către cei corupţi şi nu au încredere decât în cei corupţi.

Dacă stau bine să mă gândesc, devine clar că aceste cuvinte formulează întrebări a căror ţintă

este situaţia mea din prezent. Îmi dau seama tot mai limpede cu fiecare zi că interesul meu pasionat pentru poveştile mamei şi ale lui Bernanos ţin în mod esenţial de ecourile pe care le trezesc în legătură cu viaţa mea de acum.

Să ne întoarcem însă la Montse, pentru care ce era mai greu abia urma: să îl informeze pe José despre măritiş.

José, de când se întorsese acasă, nu avea în minte decât un singur gând: să încerce să împiedice cariera politică a lui Diego, care juca vizibil cartea stalinistă. Să îl împiedice după cum putea. Numai că mijloacele de care dispunea erau firave, era obligat s-o recunoască. Puse în balanţă, mijloacele lui Diego pur şi simplu îl scoteau din joc pe José. Singurul aliat pe care putea conta era Juan. Puţin. Îi rămânea o singură ieşire, să facă pe cel care strică ploile, altfel spus să meargă-n mâini, altfel zis să refuze să intre în combinaţiile lui Diego. Să-i ardă o mamă de bătaie constituia opţiunea subsidiară. Pe care nu o elimina de tot.

José nutrea un dispreţ profund pentru autoritatea, sectarismul, prudenţa şi rigiditatea încarnate de către Diego, un dispreţ organic, un dispreţ incoercibil care îl împingea să devină impertinent imediat ce se afla în prezenţa acestuia. Să imite cârâitul găinilor în timpul adunărilor organizate de Diego, să îşi pună coarne de drac cântând *rumba la rumba la rumba la* ori să ridice două degete, ca un şcolar, pentru a declara Înainte de orice efort intelectual, vă dau un sfat: mâncaţi papagal! îi provocau adevărate crize copilăreşti de bucurie pe care sătenii le condamnau cu aplomb.

Diego nu suporta aceste piedici puse autorităţii sale masculine, care îl răneau mai mult decât aducerea unor contraargumente serioase şi foarte bine demonstrate.

Drept pentru care nimeni nu a fost surprins de tragicele evenimente care au survenit în decembrie.

Dar, ca să înţelegi bine desfăşurarea faptelor (îmi zice mama), trebuie să ştii că violenţa care exista între Diego şi José venea încă din copilăria lor pe care ţi-o voi povesti cu tot ghemul ei de detalii.

Atunci când Diego a ajuns în familia sa, în 1924 (pe când avea şapte ani), don Jaime a ţinut să meargă la şcoala din sat. Crezând că face bine ce face, doña Sol, cucerită de eleganţa englezească, l-a împopoţonat, în ziua începerii cursurilor, cu o jachetă subţire,la două rânduri, bleumarin, cu o tăietură perfectă, cu nasturi auriţi şi cu blazon aplicat pe buzunarul de la piept, reprezentând o coroană sub care stăteau mândri doi lei. Costumul de o eleganţă deplasată a trezit de la bun început animozitatea băieţilor din clasa lui, cu toţii prost îmbrăcaţi, cu haine vechi şi de o curăţenie îndoielnică. În recreaţie, José, care de pe atunci era şeful găştii, l-a dat violent la o parte de la jocul de bile, pe motiv că señorito risca să îşi murdărească hainele lui de carnaval. Diego a fost astfel rănit în amorul propriu, rană pe care o va ţine minte toată viaţa şi care, peste timp, va păstra nealterată memoria tuturor celor îndurate în primii ani de şcoală. De atunci se izolase, refuzând să se amestece cu aceia care îl jigniseră, preferând să rămână singur în recreaţii decât să rişte să fie înjosit de gaşcă, întrucât învăţase din cea mai fragedă copilărie, fragedă nu e cuvântul potrivit, de când era mititel să se lase cât mai puţin descoperit în faţa durerii şi a umilinţelor.

Cât despre José, acesta continua să îşi exerseze implacabil cruzimea, alungându-l de la jocul de bile, zicându-i chiquita[140], sau señorita sau iubiţica, bătându-şi joc de părul lui de culoarea morcovului, insultându-l în mii şi mii de feluri. Şi deşi nu avea nici un motiv serios pentru a-l urî, şi-a păstrat intactă aversiunea care nu se adresa, în fond, direct lui Diego, ci situaţiei pe care acesta o personifica

fără să vrea şi, poate, pe vremea aceea, chiar fără să ştie: apartenenţa la clasa arogantă a bogătaşilor care nu voiau să renunţe la privilegii şi pe care, din instinct, José îi ura.

Rezultate: încăierări violente între cei doi, cu lovituri de pumn şi de gheată, la cel mai mic pretext şi adesea chiar fără. Şi, de fiecare dată, uimirea lui José în faţa brutalităţii sălbatice a loviturilor şi a hotărârii feroce a lui Diego, pe care nu te-ar fi lăsat să le bănuieşti nici tenul lui palid, nici fesele plate, nici umerii care-l făceau să semene cu un cuier. În aşa fel încât José a ajuns, în timp, la convingerea că, la un moment dat, Diego, cu ardoarea lui fanatică, rece, cu răutatea care cine ştie de unde îi venea, şi cu voinţa pătimaşă de a învinge pe care o manifesta de câte ori se tăvăleau în curtea şcolii, într-un fel sau altul îi va pune capăt zilelor.

Obişnuit să îşi depăşească propriile dureri fără ajutorul nimănui, Diego nu le-a spus o vorbă părinţilor despre trista viaţă de şcolar pe care o îndura şi nu a lăsat să se vadă nimic din umilinţele pe care le suporta. A refuzat însă să îmbrace costumul de comuniune şi a devenit cu fiecare zi care trecea tot mai taciturn şi mai agresiv în relaţia cu părinţii şi, mai ales, cu aceea pe care, în sinea lui, o numea maştera.

Lipsit de tovarăşi de joacă, Diego îşi îndura singurătatea în întunecata şi îngheţata casă a Burgoşilor, împreună cu micile tancuri şi cu soldăţeii de plumb pe care i-i dăruise tatăl lui, şi în această singurătate întunecată şi îngheţată şi-a întărit atitudinea de o neguroasă distanţare faţă de ai lui, pe care o va păstra întreaga viaţă.

În adolescenţă, Diego a început să caute să aibă legături cu băieţii de vârsta lui şi, curios lucru, cu José. Asta fiindcă la vremea respectivă toţi adolescenţii încercau să fie în relaţii bune cu José, toţi voiau să îi semene, toţi voiau să meargă în mâini ca el (mersul în mâini, cam aşa ceva le

propunea ţăranilor din satul lui în iulie 1936), toţi încercau să îi imite felul de a se îmbrăca (prost) şi de a se pieptăna (prost), toţi încercau să îi imite încăpăţânarea naturală, încăpăţânarea biologică, încăpăţânarea epidermică faţă de autoritatea adulţilor, toţi încercau să îi imite insolenţa în faţa preotului, don Miguel, care nu mai era de acord să îl primească la comuniune, toţi încercau să îi imite ironia muşcătoare şi discursurile tăioase împotriva satului lor de înapoiaţi, împotriva ţăranilor lui înapoiaţi şi împotriva boului de taică-său care pufnea în râs în faţa acestui Burgos degenerat care făcea, cu neruşinare, pe filfizonul afectat şi dezinvolt.

Diego, aşadar, căuta să fie în compania lui José, încercând să-l câştige cu tot soiul de pretexte înşelătoare, să-i forţeze prietenia, ba chiar, într-o oarecare măsură, îi făcea avansuri.

Numai că se izbea de intransigenţa abruptă, de neclintit a lui José, al cărui orgoliu, exaltat de originea umilă, îl făcea să adopte faţă de Diego o compătimire dispreţuitoare, asta dacă nu îl respingea în modul cel mai nedrept şi mai grosolan.

Diego s-a simţit profund rănit. Şi poate că adeziunea la partidul comunist a fost pentru el ocazia de a-i dovedi lui José că se înşela în legătură cu persoana lui.

Numai că, din contră, în momentul izbucnirii războiului această adeziune le-a agravat disensiunile. Şi ceea ce nu fusese decât o aversiune până la urmă banală, copilărească, înverşunată, dar lipsită de consecinţe grave, s-a preschimbat, odată cu războiul, în ură politică, adică în cea mai feroce şi mai nebunească dintre toate urile.

În aşa fel încât, în noiembrie 1936, fiecare din ei gândea şi acţiona împotriva celuilalt.

Pe de o parte, José afirma că preferă de o mie de ori haosul şi fragilitatea înnăscute ordinii monstruoase instaurate de bolşevici şi acceptate de

Diego fără revoltă. Continua să apere ideea colectivităţilor agrare, să îşi proclame încrederea în coloana Durruti şi să îl critice răspicat pe Stalin, ale cărui promisiuni de a trimite arme miliţiilor libertare imediat ce acestea aveau să adopte ordinea militară nu erau, în ochii lui, decât un şantaj infam.

De cealaltă parte, Diego susţinea Ordinea, Instituţia, susţinerea ideea de armată regulată şi adeziunea fără rezerve la Uniunea Sovietică. De când fusese învestit la primărie, se dedica, printre alte auguste necesităţi, redactării săptămânale de rapoarte destinate forurilor superioare. Întrucât se îndrăgostise de scrierea acestor rapoarte, mergând uneori, într-atât de violentă îi era pasiunea pentru hârţogărie, până la a redacta mai multe în aceeaşi zi, rapoarte în care nota că satul rămânea calm mulţumită bunului-simţ înnăscut al ţăranilor din partea locului, în ciuda presiunii ce provenea din zona unei bande de agitatori bine-cunoscuţi, observaţii completate de o mulţime de amănunte pe cât de lipsite de importanţă, pe atât de inutile, referitoare la: orare, deplasări, îmbrăcăminte, bancuri, cuvinte spuse, băuturi băute etc. Întocmea cu aceeaşi minuţie buletinele de propagandă, fără a ezita să atace dur complotiştii în solda inamicului, şi organiza cu meticulozitate aşa-numite campanii de alfabetizare, care constau în convocarea populaţiei ţărăneşti într-o sală a primăriei pentru: în primul rând, a lăuda organizarea miliţiilor comuniste, model de coeziune şi de disciplină, în al doilea, pentru a preveni oamenii în legătură cu pericolul care plutea asupra lor din cauza factorilor de dezordine, m-ai înţeles care-i treaba.

E inutil de precizat că ţăranii prezenţi acolo, în mod normal prudenţi, în mod normal laşi şi în mod normal pupincurişti, se simţeau oarecum obligaţi să aplaude. Temor[141] şi obedienţa, ascunse pe timp de pace, devin mai vizibile pe timp de război,

comentează mama ca o filozoafă. Ar fi trebuit să vezi cum era aclamat mareşalul Putain[142] în primii mei ani de turism prin Franţa, iartă-mi umorul (aluzie la peregrinările din anii 1939-940, în decursul cărora mama şi Lunita au trecut din lagăr de concentrare în lagăr de concentrare, în folosul cunoştinţelor lor de geografie, peregrinări pe care mama le ţine încă minte, lucru excepţional).

Pentru a-şi consolida puterea, Diego s-a apucat să pronunţe cuvintele Patria şi Pueblo cu solemnitate, s-o ocărască din nimic pe Carmen, secretara primăriei, să taie mândru panglica la inaugurarea cantinei, să controleze cu grijă de poliţist grosimea cojii cartofilor curăţaţi de Rosita pentru masa copiilor, să dea instrucţiuni de netăgăduit celor patru tineri care se puseseră în serviciul lui, nerăbdători să se ştie supuşi ai unei alte dominaţii decât aceea a tatălui lor, ordonându-le să facă lucruri absolut fără rost precum numărarea clienţilor din cafeneaua lui Bendición, să decreteze interzicerea sărbătorilor religioase spre disperarea mătuşii sale pe care au apucat-o ameţelile, să înlocuiască Boboteaza cu Ziua Copiilor, să convoace pe cutare ori cutare pentru a verifica dacă ştie parola, luându-şi obiceiul de a lăsa la vedere, pe birou, un sclipitor pistol Ruby care invita destul de puţin la dialog.

De când îşi adjudecase funcţiile, Diego părea locuit de ceva implacabil, rece, ostil, care, până la urmă, a trezit în populaţie o formă de spaimă.

José era unul dintre singurii care nu se lăsau daţi de pământ de fasoanele lui marţiale, nici de puşcociul scos în văzul tuturor, nici de ghetele lustruite de-ţi luau ochii, nici de gura din care cuvintele erau împroşcate în rafale. Unul dintre singurii care subliniau prin atitudine, atunci când ajungea la primărie pentru a-i da telefon Franciscăi, că venise după noutăţi, nu după ordine. Fiindcă fratele meu, scumpa mea, nu era un… laş,

zic eu, hai că mă faci să râd cu vorbele tale increibles, zice mama.

Diego îl primea cu o răceală calculată sau, mai degrabă, cu o exaltare îngheţată care i se părea a fi specifică şefilor, se exprima în fraze scurte, aşa cum credea că se exprimă şefii şi dădea dovadă de calităţi care considera că sunt inerente unor şefi: nerăbdare, laconism şi o posomoreală cronică.

Instalat în biroul fostului primar, unde atârnase un portret uriaş al lui Stalin, părea, în pofida imaginii exterioare pe care se străduia să şi-o alcătuiască, că simte o anumită voluptate în a ridica receptorul telefonului (orgasmul lui birocratic, zicea José, îmi spune mama), primăria fiind singurul loc din sat legat la o centrală telefonică şi având un telefon utilizabil, semn irefutabil al puterii.

În acel moment (suntem în octombrie 1936, iar căsătoria cu Montse nu era încă la ordinea zilei) relaţia lui cu José atinsese un asemenea nivel de violenţă, încât unii ziceau Toate astea o să se sfârşească rău.

Într-o dimineaţă de noiembrie, în care mâncau amândoi în bucătărie roşii şi ardei copţi, Montse s-a hotărât să îl informeze pe José că se va mărita.

José.

Da?

Trebuie să-ţi spun ceva.

Zi odată, ce te-a apucat?

Ceva care-o să te supere.

Tare-mi place să mă supăr.

O să mă mărit cu Diego.

Asta-i bună! a exclamat José fără să-i vină să creadă.

Apoi, râzând: Te conozco bacalao aunque vengas disfrazao.[143]

Numai că, privind chipul surorii lui care rămânea serios, José s-a întunecat dintr-odată,

Nu-mi spune că vorbeşti serios?!

Şi, cum Montse a aprobat cu aer încurcat,

Păi, e monstruos, s-a apucat să urle. Adică te-gropi cu roşcatul? Cu cabrón?

Se albise la faţă.

Cu stalinistul ăla de căcat?

Chiar cu el, zice Montse surâzând, pentru a mai destinde atmosfera, un surâs mic, care i-a crispat colţul gurii, dar care a făcut să dea pe-afară mânia fratelui ei.

Cu căcatu' ăla-mpuţit, a urlat José, cu trădătorul, cu jafu' ăla de copil de curvă, cu figuín[144].

Îşi ieşise din fire, mâinile îi tremurau, venele de la gât i se umflaseră, faţa îi era roşie ca focul.

Ticălosu' ăla vrea doar să te fută, ţipa José, şi nu e decât o scursură. Are un carnet de contabil în loc de inimă, urla (cuvintele nedrepte, spuse în criza de indignare, au rămas multă vreme în mintea lui Montse).

Te rog să nu strici totul, a spus mama lor.

Cine strică totul? a ţipat José. Eu sau combinaţiile voastre scârboase?

Diego e băiat serios, a pledat fără convingere mama lor, în speranţa că va potoli furia fiului. Are un fond bun.

În loc de asta, l-a dezlănţuit.

Hijo de puta ăsta reprezintă tot ce detest eu mai mult pe lume, a urlat José. Ăsta omoară tot ce e frumos, revoluţia a omorât-o, o s-o omoare şi pe sor-mea, o s-o omoare, o s-o omoare.

Mama lor, palidă, a invocat atunci imperativul categoric: Sor-ta trebuie să se mărite, aşa stau lucrurile şi cu asta basta.

Sincere condoleanţe! a exclamat José cu un râs înfricoşător.

La care cuvinte, Montse a izbucnit în lacrimi şi a încercat să o ia la fugă.

José a prins-o cu brutalitate de o mânecă:

Plângi fiindcă te-ai vândut ca o curvă ăluia care a plătit mai mult? i-a zis. Ai dreptate: e abject.

Nu vorbi aşa cu sora ta! i-a ordonat mama lor, bulversată.

Hop şi mama de bordel, păi de unde morală?! a urlat José.

Mama lor a fugit din bucătărie.

Montse s-a refugiat în goană la ea în pod şi s-a aruncat pe pat scuturată de suspine.

Rămas singur, José şi-a dat frâu liber furiei. Vorbea de unul singur ca un nebun. Zicea c-o bagă-n mă-sa de căsătorie, curvăsăria asta legalizată, c-o bagă-n mă-sa de căsătorie care permitea oricărui cabrón să-şi cumpere orice fată ca să facă din ea curva lui, care permitea şi ultimei javre omeneşti să-şi ofere o bunăciune, o bunăciune care se lasă de bunăvoie, ba mai mult, cu tot cu garanţie pe viaţă, cel puţin când te duci la patron eşti plătit, futu-i, că-mi pierd minţile cu povestea asta, zău, înnebunesc. A vorbit aşa, o vreme, de unul singur, străbătând în lung şi-n lat încăperea pe care mama lui o numea, exagerând, salon, a tras un şut zdravăn într-un scaun care făcuse greşeala de a se găsi în drumul lui, a urlat Me cago en Dios! de s-au cutremurat pereţii, a coborât scările casei sărind mai multe trepte odată, a urcat pe calle del Sepulcro înjurând nu ştiu ce, şi a năvălit abia mai răsuflând la prietenul lui Juan care citea un ziar, s-a luat şi de el fiindcă nu-şi ridica nasul din pagini, pe urmă de fratele acestuia, Enrique, Ce-ai de beleşti ochii?!, pe urmă de jigodia de mă-sa (care nu era acolo pentru a-i răspunde), pe urmă de Franco, pe urmă de Mola[145], pe urmă de Sanjurjo[146], pe urmă de Millán Astray[147], pe urmă de Queipo de Llano[148], pe urmă de Manuel Fal Conde[149], pe urmă de Juan March, pe urmă de Hitler, pe urmă de Mussolini, pe urmă de Léon Blum, pe urmă de Chamberlain, pe urmă de întreaga Europă, pe urmă de împuţitul de sus până jos care are şi un nume: Diego Burgos Obregón.

Juan, por favor, dă-mi o bere înainte să mă duc să termin cu mizeria aia.

La Palma de Mallorca nimic nu mai putea revolta pe cineva.

În faţa miilor de asasinate, în faţa îngrozitoarei barbarii, în faţa scabroaselor şicane la care erau supuse familiilor celor executaţi, în faţa interdicţiei abjecte impuse soţiilor celor împuşcaţi de a purta doliu, populaţia insulei rămăsese năucită.

Ar fi nevoie de multe pagini, scria Bernanos, pentru a face să se înţeleagă că, pe termen lung, aceste acţiuni, care nu erau puse de nimeni sub semnul întrebării, nu mai stârneau nici o reacţie. „Raţiunea, onoarea le dezavuau; sensibilitatea rămânea încremenită, ca amorţită de stupoare. Un fatalism identic reconcilia în aceeaşi buimăceală şi victimele, şi călăii.“

Bernanos descoperă, cu inima sfâşiată, că, atunci când frica este aceea care guvernează, când cuvintele sunt înspăimântate, emoţiile puse sub urmărire, se instalează un calm asurzitor şi imobil, pentru care stăpânii momentului se felicită.

Pe 10 noiembrie, părinţii lui Montse s-au întâlnit cu cei ai lui Diego. Era vorba să fixeze data nunţii şi să se hotărască zestrea (mama mea: zestrea mea era tare rahitică), şi contractul care urma să-i lege pe cei doi soţi (pe care tatăl ei l-a semnat cu o cruce). Pentru Montse, ziua aceea a fost chin. Nu atât din cauza perspectivei de a-şi pecetlui pentru totdeauna destinul, cum s-ar fi putut crede, cât văzându-şi părinţii atât de greoi, de timizi şi de artificiali în salonul luxos al Burgoşilor.

Tatăl ei îşi aşezase basca pe genunchi, descoperindu-şi fruntea albă, pe care o linie adâncă o delimita de pielea bronzată a feţei, şi a rămas smerit pe scaunul lui, stângaci, cu ghetele grosolane una lângă alta, cu privirea şovăitoare, dezarmată, de câine bătut, în ciuda acelor Simţiţi-vă ca acasă şi Fără fasoane între noi repetate de doña Sol. Cât despre mama ei, plăpândă, cu ochii

în podea, cu mâinile roşii împreunate în poala rochiei negre, încerca şi aproape că reuşea să dispară.

Tăcută, Montse îşi privea părinţii cu o intensitate meditativă. Îi privea de parcă atunci i-ar fi văzut pentru întâia oară. Şi îşi zicea în sinea ei Ce amărâţi par! Chipurile lor, mâinile lor, mai ales mâinile, mâinile roşii ale mamei ei, distruse de leşie şi de clor, şi mâinile groase, bătătorite ale tatălui, cu unghii negre de pământ, mâinile lor distruse, gesturile stângace, modul de a se exprima tot cerându-şi iertare, râsetele scurte, înăbuşite, excesiva deferenţă şi mulţumirile care nu se mai sfârşeau reflectau modestia condiţiei lor şi o sărăcie moştenită de secole întregi.

Şi i-a trecut prin gând că ea nu era decât exact reflectarea lor. Gândul că, în viitor, degeaba se va machia, se va îmbrăca în rochii costisitoare, se va împopoţona cu bijuterii scumpe, va învăţa să facă gesturi autoritare, trimiţând la plimbare bonele cu un gest al dosului palmei, ca atunci când alungi muştele, tot îşi va păstra câte zile îi vor fi date acest aer modest, care venea din interior, un aer de nestăpânit, de neşters, un aer care permitea orice abuz şi orice umilinţă, un aer moştenit de la un lung şir de ţărani sărmani, a cărui amprentă e înscrisă pe mutra ei, în carnea ei, o amprentă lăsată de încuviinţări ruşinoase, de renunţări deloc de laudă, de revolte tăcute, de convingerea că mare lucru nu însemnau pe faţa pământului. Şi-a mai zis, în acelaşi moment, că, pe viitor, nu va avea curajul să îşi mai vadă părinţii frământându-se cu stângăcie, jenaţi, ruşinaţi de ei înşişi, în faţa încrederii calme a socrilor, că va evita pe cât posibil ritualele întruniri care, la Paşti şi la Crăciun, încercau să reconcilieze familiile.

Cu două zile înaintea datei căsătoriei, pe 21 noiembrie 1936, pe când Montse finisa rochia de mireasă (albă cu flori roşii, pe care am păstrat-o), José a dat buzna în bucătărie, cu faţa descompusă,

L-au asasinat pe Durruti!

Durruti era idealul lui, iubita lui, literatura lui, nevoia lui de a adora, Durruti nesupusul, Durruti cel pur, călăuzitorul, generosul, Durruti care ataca băncile, care răpea judecători, care punea mâna pe furgonul plin ochi cu aur al Băncii Spaniei pentru a ajuta muncitorii greviști din Zaragoza, Durruti care fusese deseori închis, de trei ori condamnat la moarte, expulzat din opt ţări şi a cărui moarte, acum, îi dădea statură de legendă.

În vreme ce José, năucit, repeta L-au asasinat, de parcă inteligenţa refuza să îi admită vestea pe care inima o înţelesese pe loc, Montse nu se putea împiedica să nu îşi spună că pusese atâta înflăcărarea în rugile ei de a surveni vreun incident înainte de măritiş, iar o diversiune, un dezastru, un seism tot atât de nemaipomenit precum revoluţia din iulie să o elibereze de promisiune şi să-i schimbe căile destinului, nu se putea împiedica să nu îşi spună, zic, chiar dacă lucrul i se părea absolut absurd, că era în parte vinovată şi ea de moartea aceea.

José şi-a înghiţit lacrimile, apoi, învins de emoţie, a izbucnit în suspine ca un copil.

Montse, care nu îşi amintea să îşi mai fi văzut fratele plângând, s-a lăsat şi ea cuprinsă de tristeţea de care acesta dădea dovadă. Iar tristeţea i-a sporit în momentul în care José, pe neaşteptate, ca pentru a-şi sublinia durerea, a o înşela, a se goli de ea, pentru a o arunca undeva afară din el, i-a spus cu o mânie udată de lacrimi,

Să nu cumva să te bazezi pe mine! Nici nu se pune problema să mă pretez la mascarada asta cu nunta ta! N-am chef să mă mânjesc stând alături de complicele asasinilor lui Durruti!

În aceeaşi zi în care a aflat de moartea lui Durruti, pe care o atribuia comuniştilor, José, bulversat, a dat fuga la primărie.

De când se întâlnise cu Montse şi de când angajamentul căsătoriei cu ea fusese făcut public

(noutate ce se răspândise cu viteza fulgerului), Diego se arăta mai îngăduitor, după cum ziceau ţaţele bârfitoare, care îşi explicau schimbarea de stare prin bine cunoscutele efecte ale iubirii. Se arăta mai îngăduitor înaintea oricui, ba chiar împinsese până acolo îngăduinţa, încât, de faţă cu martori, îi zicea mamei sale vitrege, doña Sol (căreia nu-i venea să-şi creadă urechilor), mamita. Cât despre cel ce avea să-i devină cumnat, Diego îi promisese lui Montse (în cursul unei a doua întâlniri puse la cale de grija maternă) că îşi va revizui părerile în privinţa lui, că va trece cu buretele peste atentatele la propria-i demnitate de care fratele ei se făcuse vinovat şi că avea să-l întâmpine dacă nu călduros, măcar mai puţin duşmănos.

Astfel încât, în clipa în care José, alb de furie, a venit în primărie pentru a-l acuza, în acel 21 noiembrie 1936, în faţa celor patru tineri care se puseseră în serviciul lui, că este complicele abject al asasinilor lui Durruti, Diego a luat un aer plictisit şi s-a ferit să riposteze după cum se aştepta toată lumea.

Peste două zile s-a celebrat căsătoria. Fără José. Şi mai c-aş zice fără mireasă. În orice caz, fără coroniţă de mireasă, fără voal de mireasă, fără buchet de mireasă, fără glob de mireasă[150], fără fetiţe deghizate în mirese. A fost o ceremonie doar cu numele, o ceremonie care nu fusese precedată de tradiţionala logodnă şi care nu avea să fie urmată de tradiţionala lună de miere, o ceremonie care avea să unească două fiinţe care nici nu îşi vorbiseră cu adevărat vreodată, ce să mai zicem despre a se fi curtat, cum se zicea pe vremea aceea, două fiinţe care doar îşi juraseră să păstreze întreaga viaţă unul şi acelaşi secret (Diego o făcuse pe Montse să se jure că nu va spune nimănui că nu el e tatăl copilului, iar Montse jurase pe capul mamei ei, făcând, totodată, observaţia că oricine

ştie să numere pe degete îşi va da seama de minciună), o ceremonie ale cărei formalităţi fuseseră expediate în cinci minute de către unul dintre adjuncţii lui Diego, care i-a declarat uniţi prin legătura căsătoriei până când moartea îi va despărţi (adjoncţiune introdusă *in extremis* cu scopul de a contrabalansa caracterul sumar al ceremoniei).

Diego refuzase să pună pe el un costum, în ciuda îndemnurilor conjugate ale doñei Sol şi ale doñei Pura. Purta un bluzon din pânză groasă, neagră, care îi scotea în evidenţă şi mai tare roşeaţa pielii şi, în ziua aceea, Montse a observat că smocuri de peri roşcaţi îi ieşeau din urechi.

Tatăl lui Montse purta costumul negru pe care şi-l cumpărase cu opt ani mai înainte pentru înmormântarea cumnatei lui şi care mirosea uşor a naftalină. Unchiul lui Montse, căruia toată lumea îi zicea Tío Pep, scosese la vedere acelaşi model. Mama, care visase la o nuntă de anvergură, cu tot tacâmul, şi care îşi ascundea prost dezamăgirea, se îmbrăcase cu rochia de sărbătoare, din tafta neagră cu guleraş alb. Doña Pura îşi acoperise chipul cu un voal uşor (excelentă iniţiativă, zice mama mea). Cât despre doña Sol şi don Jaime, erau, ca de obicei, de o eleganţă desăvârşită.

Montse, care respectase întreg protocolul de parcă o parte din ea însăşi ar fi fost absentă, de parcă o parte din ea însăşi ar fi fost pusă în mişcare de altcineva sau, mai degrabă, de parcă doar o parte din ea ar fi perceput toate detaliile evenimentului fără totuşi ca acestea să o atingă cu ceva, Montse îşi amintea că, în momentul schimbării verighetelor, doñei Sol i se făcuse rău şi fusese nevoie să fie aşezată pe o bancă, să i se ridice voaleta şi să fie bătută uşurel cu palma peste obrajii care se îngălbeniseră ca din cauza unei reprobări ascunse. Îşi mai amintea şi că, în clipa în care trebuia să spună Da, prin minte îi trecuse un gând nebunesc: dacă, dând de urma ei, francezul ar

fi venit într-o bună zi să o caute, pentru a-l putea urma, ar fi trebuit să ceară divorţul. Şi i s-a făcut ruşine de acel gând.

Masa de nuntă s-a desfăşurat în sufrageria Burgoşilor.

Don Jaime, care, încă de la început, nu lăsase să se vadă nimic din ceea ce credea despre această căsătorie, care nu emisese nici o obiecţie şi nu manifestase nici o reticenţă (spre deosebire de doña Sol, care făcuse o criză de nervi când aflase), don Jaime pe care nimic nu îl mai uimea din bizareriile omeneşti şi în special din ciudăţeniile fiului său, care părea că acceptase mezalianţa ca pe o ciudăţenie suplimentară, don Jaime a desfăcut sticla de şampanie, toastând pacificator pentru tinerii căsătoriţi.

Convivii (zece, dacă punem la socoteală şi martorii) au aplaudat, apoi s-au întors către tatăl lui Montse aşteptând să facă şi el acelaşi lucru. Numai că acesta s-a păstrat cu încăpăţânare în muţenie, cu privirile în pământ, cu mâinile mari şi noduroase aşezate pe masă, o neaşteptată timiditate împiedicându-l să dea drumul glumei fără perdea pe care o pregătise încă de dimineaţă, dar pe care prezenţa alături a doñei Pura, sublimă în demnitatea oferită de rochia din tafta neagră de mătase, îl făcuse s-o înghită instantaneu. Pe tot parcursul mesei, tatăl lui Montse s-a arătat incapabil să pronunţe fie şi cea mai neînsemnată amabilitate la adresa extrem de austerei doñe Pura, care te îngheţa şi care fusese plantată chiar în dreapta lui, ori poate tocmai ruşinea resimţită din cauza acestei incapacităţi l-a făcut să bea mai mult decât ar fi trebuit, în pofida sfaturilor soţiei lui de a nu da iama în alcool şi de a nu se mai şterge la gură cu mâneca. Astfel încât, la desert, când s-a ridicat pentru a intona unul dintre acele cântece necuviincioase în faţa unei Montse paralizate de ruşine, *Fíjate como se mueve mi cosita*[151], s-a încurcat încă de la primele cuvinte şi s-a lăsat să

cadă greoi la loc, pe scaun, doña Pura adresându-i unul dintre acele surâsuri de gheaţă care l-ar fi făcut să amuţească şi pe cel mai vorbăreţ tribun.

În timp ce bărbatul încerca să îşi ascundă tulburarea, mama lui Montse, sărind în ajutorul lui, a declarat pe post de scuză: E din cauza emoţiei! Şi, pricepând că descoperise astfel o justificare plauzibilă pentru comportamentul soţului care risca să treacă drept un bădăran în faţa acestor „oameni de bine“, a repetat: E din cauza emoţiei!

Cât despre Montse, care tremurase mai bine de cincisprezece ani în faţa celui pe care îl considera un fel de căpcăun, un tiran, un tată irascibil şi brutal şi cel mai de temut dintre bărbaţi, în faţa celui care-i arătase lui José uşa cu un deget ameninţător fiindcă îndrăznise să aibă o altă părere, în faţa celui care urlase de o sută de ori în cercul familial că nu-i vor tremura niciodată izmenele pe el înaintea lui don Jaime, ba chiar, cu prima ocazie, îi va arunca el în faţă ce-are de spus, ea descoperea în ziua aceea un tată descumpănit, absolut inofensiv, bâlbâindu-se cu timiditate, cu ochii ţintuiţi în farfurie şi înfricoşat de tot şi de toate.

În rest, toţi cei prezenţi trăiau cu teama de a nu fi abordate în conversaţie probleme politice, până şi cea mai neînsemnată observaţie referitoare la cutare ori la cutare organizaţie şi la modul în care aceasta conducea războiul riscând în orice moment, de asta erau cu toţii conştienţi, să perturbe grav buna desfăşurare a mesei.

Fiindcă, într-adevăr, erau reprezentate la aceeaşi masă toate sau aproape toate partidele spaniole ale vremii, fiecare susţinător fiind extrem de mândru de justeţea cauzei sale, fiecare fiind însufleţit de cele mai nobile sentimente, fiecare fiind convins, în limitele experienţei şi conform jocului propriilor interese, că poziţia sa era singura corectă, fiecare străduindu-se să zguduie, dacă nu chiar să distrugă credibilitatea celuilalt. Erau prezenţi stăpânul

locului, don Jaime, care era bănuit de legături cu naţionaliştii, sora lui, doña Pura, care, în intimitate, nu paria decât pe Franco şi pe Falangă, tatăl miresei, care făcea parte dintr-un sindicat socialist al micilor proprietari de pământ, mirele convertit de puţin timp la doctrina comunistă, şi Montse, care era cucerită de ideile libertare ale fratelui ei, tot aşa cum te cucereşte un cântec sau un chip, dintr-o infinită dorinţă de poezie.

Marile curente politice ale Spaniei anului 1936 şi neînţelegerile dintre ele, care, cel puţin în parte, au condus la dezastrul lor, îşi găseau astfel o ilustrare miniaturală.

Cele dintâi luni ale vieţii lui Montse în casa cea mare, tristă şi rece a Burgoşilor au fost printre cele mai împovărătoare dintre cele pe care a fost nevoită să le parcurgă.

Mă simţeam ca o mobilă delabrată, ca un scaun şchiopătând într-un salon Ludovic al XV-lea, zice mama mea. Dac-aş fi putut încăpea într-o gaură de şoarece, acolo m-aş fi băgat. Treaba-i simplă, numai la closet eram liniştită, ştii ce zic?

Montse avea sentimentul că sare în ochi, că sare în aer, în sfârşit, amândouă. Şi s-a simţit extrem de nefericită din cauza asta. Trecută peste noapte de la austeritatea ţăranului sărac la manierele burgheze de care habar nu avusese până atunci, a crezut de cuviinţă să îşi restrângă orice gest spontan, spre a nu părea vulgară, silindu-se să mănânce cât se putea de puţin, zicându-şi că aşa ceva îi dădea un aer distins, Vrei o porţie de tort? Doar o bucăţică por favor, silindu-se să vorbească perifrastic, împinsă de ideea naivă că bunul gust consta în a nu-i zice mâţei mâţă, temându-se să nu pară necioplită, şi greoaie, şi dizgraţioasă cu felul ei de a mânca, de a se mişca, de a râde şi de a vorbi, lucruri care-ţi trădează, de fapt, provenienţa mult mai sigur decât orice curriculum vitae, aşa că Montse nu mai era Montse.

Pândind fără încetare reacţiile Burgoşilor, care o tratau cu o curtoazie ceremonioasă la care, altfel, nu se aşteptase, era constant înfricoşată la gândul că le-ar fi putut „cauza vreun deranj“ membrilor acelei familii în care rolurile păreau distribuite cu o precizie matematică şi că ar fi putut comite nişte stângăcii şocante confundându-le atribuţiile ori locurile cu pricina.

În ceea ce o privea, se străduia să rămână la locul ei sau la cel care credea ea că e al ei, să facă acele gesturi modeste care credea că sunt aşteptate din partea ei, ocupându-se cu modestie de gospodărie (întrucât revoluţia suprimase funcţia oficială de fată-n casă, substituindu-i-o pe aceea, succedanee, de nevastă, cu mult mai avantajoasă), măturând cu modestie podelele, servind cu modestie masa, aşezând cu modestie vesela la locul ei, speriată la gândul că ar putea dispune diversele ustensile altfel decât în spaţiile lor bine determinate, orice deplasare a unuia riscând să altereze relaţia cu celelalte şi să perturbe astfel întreaga stare de spirit a casei, ordinea interioară instaurată de doña Pura nefiind altceva decât reprezentarea fidelă a sufletului acesteia, încoronarea lui.

Întreg curajul pe care Montse îl pusese la treabă în lunile dinainte, pe când făcea planuri de fugă ori de a se arunca în gol, se epuizase dintr-odată.

Şi peste puţin s-a trezit lipsită de putere. O trapo[152]. O fregona[153].

În luna decembrie a lui 1936, Bernanos a fost informat despre următorul fapt, pe care l-a relatat în *Marile cimitire sub lună*. Primarul republican al unui orăşel din Mallorca îşi amenajase o ascunzătoare într-un rezervor de apă de lângă casă, unde se refugia cu regularitate, la cel mai mic zgomot, de frica represaliilor. Într-o zi, epuratorii anunţaţi printr-un denunţ dintre cele mai patriotice l-au scos de acolo, dârdâind de febră, l-au dus la

cimitir şi i-au tras un glonţ în burtă. Întrucât încurcă-lume ăla nu mai murea odată, călăii, cam piliţi, s-au întors cu o sticlă de rachiu al cărei gât i l-au înfipt în gură, după care, goală, i-au spart-o în cap.

Bucăţi mi s-a făcut inima, va mărturisi Bernanos ceva mai târziu. Numai aşa ceva m-ar fi putut zdrobi.

Cum să rezişti? Cum să trăieşti? se întreba Montse în casa cea mare şi rece a Burgoşilor.

Fiindcă Montse, ca s-o spunem deschis, numai bine n-o ducea.

Nu-şi putea scoate din minte amintirea primei întâlniri cu don Jaime (şi cele câteva cuvinte pe care acesta le spusese), despre care cel mai blând lucru care s-ar fi putut spune era că nu se dovedise dintre cele mai încurajatoare.

Cât despre acesta din urmă, adopta, în relaţia cu ea, un ton de o condescendentă curtoazie şi nu îi răspundea decât cu câteva vorbe, imediat ce ea i se adresa, punând între ei distanţa pe care o folosea faţă de toată lumea, ba chiar şi faţă de sine însuşi. (Cu mult mai târziu, Montse avea să înţeleagă că numai delicateţea intrinsecă firii sale îl împiedica pe don Jaime să îşi exprime simpatia pe care o resimţea faţă de ea, bărbatul interzicându-şi să lase să i se vadă sentimentele şi partea plăcută a caracterului.)

În faţa lui se dovedea pur şi simplu o idioată.

Omul acela o impresiona. Cum impresiona toată lumea din sat.

Locuitorii îl considerau original, fantast, extravagant, însă aceste trăsături, în fond, le plăceau. Întâmpinau cu o amuzată indulgenţă ceea ce considerau a fi, în cazul lui, capricii de aristocrat: hainele de domn (întrucât nu lăsase nimic de la el în beneficiului modei „muncitoreşti“ care făcea furori la vremea respectivă), mănuşile de piele, pălăria neagră de fetru pe a cărei bandă din piele de oaie figurau iniţialele JBO, gustul de

neînţeles pentru cărţi (Se spunea că are peste şapte mii! Păi unde să şi le fi îndesat pe toate în căpăţână?) şi cunoştinţele sale nemărginite (se zicea că vorbea trei limbi, patru cu catalana!, că ştia numele a vreo zece planete şi cuvântul latin care desemna năutul, *Cicer arietinum*, pentru inculţi).

Jovial, dezinvolt, rafinat, nu atât de bogat pe cât părea, de o curtoazie cam ceremonioasă cu toţi, inclusiv cu propria soţie, neglijent în privinţa chestiunilor religioase, domeniu în care sora sa, doña Pura, era fanatică, echilibrat ca stare psihică şi mai degrabă înclinat spre veselie, cu excepţia lucrurilor care se refereau la fiul lui, care-i dădea multă bătaie de cap, făcându-l să despice-n patru ceva ce nu mai era fir, ci de-a dreptul sârmă ghimpată (zice mama mea), se dovedea amabil cu toţi ţăranii, glumind cu ei când se ivea ocazia, se informa despre producţia de măsline şi de nuci, avea pentru fiecare o vorbă bună, ştia numele, prenumele şi vârsta copiilor tuturor sătenilor aflaţi în serviciul lui, ceea ce îi făcea pe aceştia din urmă să spună Eeei, don Jaime e educat, însă el nu se fălea cu asta, ci se comporta cu simplitate.

Cu sora sa, cu doña Pura, adoptase încă de la începutul războiului acel ton de răbdătoare indulgenţă care se foloseşte cu adolescenţii atunci când se încearcă să li se scuze farsele de prost gust. Uneori însă, când avea chef de glume, îi spunea ironic Dac-o să te audă roşiii, o să te bată la fundul gol, dacă nu cumva te vor viola. Moment în care doña Pura, profund rănită, îi întorcea spatele fără un cuvânt, spatele care i se cutremura de o indignare stăpânită, sau ridica din umeri dispreţuitoare, întărită de informaţia pe care o citise de dimineaţă în ziar: cuirasatul *Nürnberg*, pe al cărui pavilion era înscrisă crucea încârligată, tocmai intrase în portul din Palma, în sfârşit o veste bună, care îi ridica moralul.

În privinţa gestionării moşiei, don Jaime se încredea orbeşte în administratorul lui, Ricardo, căruia Diego îi zicea lacheul. Un tânăr cu chipul osos şi cu pupilele tremurătoare, pe care îl angajase de pe când era doar un adolescent şi care manifesta faţă de stăpân un ataşament plin de respect (o servilitate extremă, zicea Diego), ocupându-se de pământuri cu aceeaşi dragoste şi cu aceeaşi mândrie ca şi când ale lui ar fi fost, executând fără să crâcnească toate cererile lui don Jaime ale cărui dovezi de afecţiune în flatau. În rest, tânărul îi era tot atât de devotat şi doñei Pura, ducându-i, pentru confortul ei, la slujba de duminică, o băncuţă din lemn pe care să îşi pună picioarele, funcţie umilitoare în sensul etimologic al cuvântului (vreau să spun, constând în aplecarea până la humus, până la pământ), ceea ce isca dispreţul necruţător al lui José şi Juan, dar şi porecla destul de banală de El Perrito[154].

Don Jaime era o minte luminată, îmi spune mama.

Petrecea ore în şir închis în bibliotecă, iar în ochii lui Montse, care nu văzuse niciodată în preajma ei persoane care să se dedice lecturii spre a se delecta, ocupaţia aceasta îl aureola cu un prestigiu ce o paraliza.

Vorbea o castiliană castizo, adică de o puritate perfectă, chiar dacă, din timp în timp, o agrementa cu câte o înjurătură dintre cele mai melodioase. Iar Montse regăsea în cuvintele lui fluente, sclipitoare acelaşi lux al obiectelor din casă, care o impresiona atât de mult, dar şi dovada irefutabilă a nobleţei spiritului lui Don Jaime. Şi atunci, pentru a încerca să se comporte dacă nu la înălţimea lui, cel puţin la nivelul unei şcolăriţe studioase (ca să trimit băşina mai sus decât mi-era curul, sintetizează mama, care nu avea cum rata o astfel de ocazie minunată de a mai scăpa o grosolănie), i se adresa în cuvinte de sărbătoare, umflate şi fandosite, pe tonul înţepat al învăţătoarei Maica

Maria Carmen, care zicea locşor în loc de WC, a urca la ceruri în loc de a crăpa, a urma calea Domnului în loc de mai tacă-ţi fleanca şi alte eufemisme delicate şi catolice.

Montse se simţea încă şi mai încurcată în prezenţa doñei Pura, care schiţa câte un surâs dureros de fiecare dată când dovada cunoaşterii bunelor maniere era surprinsă în eroare, constant adică. Mama mea îşi amintea că, într-o bună zi, după ce îşi împachetase o pereche de pantofi vechi într-unul dintre numerele din *Acción Española* (mama mea: un periódico para limpiarse el culo[155]), doña Pura, pentru care respectivul jurnal era sacru, a comentat astfel evenimentul în faţa fratelui ei: Sărăcuţa de ea, n-are simţul valorilor! Dar vine de unde vine!

Şi deşi doña Pura îi repeta cu o suavitate creştină şi mai violentă decât toate violenţele: Fata mea, aici eşti la tine acasă, Montse se simţea atât de puţin la ea acasă, încât o apuca mereu cheful de a vedea dacă nu cumva prin alte părţi s-ar fi simţit încă şi mai acasă de-atât. Dar unde să se fi dus? Pe-aici îi era frig. Prin alte părţi era de neconceput. Mi se prinseseră picioarele într-o capcană, zice mama. Într-o capcană? fac eu. Într-o capcană, zice mama mea.

Cu toate acestea, doña Pura avea nenumărate merite: o primise în casa ei pe amărâta asta mica, frustă şi fără un ban, care mânca pâine frecată cu usturoi!, care lingea cuţitul după ce îl folosea!, care nici măcar nu ştia să joace bridge!, care nu ştia să facă nimic altceva decât să spargă nuci şi să mulgă oile! şi al cărei frate se considera un soi de Anticrist modern urmat de o haită de neciopliţi în maiouri, pobre España[156]!

Îşi găsea chiar vreme să stea la taclale cu Montse, în pofida migrenelor care o stăpâneau. Prostioare, desigur, căci asta mică nu era în stare să întreţină o adevărată conversaţie. Numai că

doña Pura, când venea vorba despre caritate, nu se uita la cheltuieli. Din dragoste de Christos, era gata să facă orice sacrificii. O încuraja totuşi gândul că această cununie civilă care o lega pe amărâta de ţărancă de nepotul ei nu făcea nici cât o ceapă degerată şi nu avea să fie obligată să-i suporte prezenţa decât până în ziua, neîndoielnic iminentă, a pronunţării divorţului.

Apoi, puţin câte puţin, doña Pura a făcut o adevărată pasiune pentru relaţia împotriva naturii a lui Diego cu această sărmană, relaţie în care a crezut că recunoaşte peripeţiile sentimentale din *La Guapa y el Aventurero*[157], un roman în care iubirea lua în râs barierele sociale, unul dintre acele romane considerate recreative, înălţătoare şi, în plus, instructive, care îi aduceau lacrimi în ochi, într-atât de bine ştia să descopere căile ascunse ale inimii ei, roman pe care îl citea în fiecare seară înainte de a adormi, în alternanţă cu *Evangheliile* şi *Acción Española*.

Din acel moment şi-a stabilit drept misiune lucrarea pioasă a educării acestei fete de ispravă, dar prost cizelată şi cam rustică, iniţiind-o în comportamentul dacă nu princiar, cel puţin corect, oferindu-i astfel rudimentele unei bune educaţii, în aşa fel încât să se poată ridica, dacă nu la nivelul soţului ei, cel puţin cu numai două etaje sub acesta.

Numai că nobila misiune care pusese stăpânire pe o parte din sufletul ei nu anula nicidecum nenumăratele dureri care-i asaltau cărnurile dezamăgite. Şi când Montse se interesa ce o mai supăra azi, pe tonul pe care îl ai faţă de cineva căruia îi datorezi întreaga stimă, fără însă a simţi pentru persoana respectivă o adevărată simpatie, tânguitoarea doña Pura, cu aer muribund şi plin de subînţelesuri, răspundea cu o înspăimântătoare blândeţe Prefer să nu spun nimic, tamponându-şi fruntea cu o batistă umezită cu oţet pentru a-i mai atenua migrena care îi zdrobea cerebelul.

Lăsa astfel să se înţeleagă, în acelaşi timp, violenţa răului de care suferea şi grija deosebită pe care o avea de a nu îi incomoda pe cei din jur. Însă, pentru ca nimeni să nu uite cât se chinuia în tăcere, lăsa să-i scape, la intervale regulate, câte un oftat ce părea că urcă de undeva, din străfundurile fiinţei ei, deschizând totodată, în văzul tuturor, o sticluţă cu sirop întăritor (avea o întreagă colecţie), din care bea, strâmbându-se de silă, o lingură plină.

Clipă în care Montse considera indicat să îşi ia un necesar aer compătimitor, concomitent răcnind, fără glas, Mai tacă-ţi gura! Ciocu' mic sau terci te fac!

Poţi să-mi faci un serviciu? îmi zice dintr-odată mama mea. Ascunde siropul de tuse de pe frigider! Mi-o aminteşte pe doña Pura.

La începutul vieţii ei printre Burgoşi, Montse a căutat să se mai liniştească alături de doña Sol, fericită să descopere în aceasta un neaşteptat aliat care a îndrăgit-o pe loc, de parcă ar fi fost chiar copilul pe care nădăjduise să-l aibă.

Fiindcă doña Sol sperase nebuneşte în venirea unui copil ieşit din măruntaiele ei, cum se zicea pe vremuri. Se rugase la Sfânta Fecioară. Aprinsese zeci de lumânări. Înghiţise opt soiuri de ceaiuri de plante. Urmase un regim pe bază de carne de iepure. Purtase la gât un şirag de mătănii. Fusese la doctorii din oraş şi la moaşele din sat. Toate acestea însă fără rezultat. Nici nu îţi poţi imagina, îmi spune mama, ce puteau însemna în vremurile acelea tot atât de îndepărtate ca antichitatea ruşinea şi durerea femeilor sterile.

Doña Sol sperase că Diego va fi o consolare în faţa înfiorătoarei tare care „lipsea patul conjugal de roadele sale cele mai de preţ". Numai că, într-un sens, a făcut-o încă şi mai groaznică.

Astfel, în clipa în care Montse a sosit în casa lor, tânără, frumoasă şi proaspătă ca lumina zilei, doña Sol, privată de iubirea maternă, a considerat că

vede căzându-i din cer fiica dragă inimii sale, aşa că a revărsat asupra fetei preaplinul ei de tandreţe.

Mai exact, a inundat-o.

Nu trecea zi fără ca, într-un fel sau altul, să nu îi dovedească afecţiunea, pregătindu-i mantecados, prăjiturile ei preferate, apoi, la gustarea de după-amiază, câte o ceaşcă de ciocolată atât de groasă de stătea lingura înfiptă-n ea, cerşindu-i compania cu ochi înfometaţi, repezindu-se în bucătărie imediat ce o auzea mişcându-se pe acolo, ţinând-o în salon cu întrebări inutile, descoperindu-i dorinţe pe care nici că le exprimase şi grăbindu-se după aceea să i le îndeplinească, răsfăţând-o excesiv pentru acele vremuri pline de privaţiuni, dăruindu-i pantofi cu toc ultimul răcnet, coliere cu briliante şi tot soiul de alte zorzoane feminine pe care Montse le arunca în fundul unui şifonier de unde nu au mai ieşit niciodată, supraveghindu-i cu o atentă gelozie până şi cele mai mici emoţii, căutându-i complimentele, reproşându-i stilul rezervat în care credea că vede o formă de respingere… Doña Sol se lăsase în voia sentimentelor materne pe care fusese nevoită să le reprime dureros timp de mai bine de douăzeci de ani şi care acum se răspândeau cu forţa unor valuri.

Montse, care pentru moment se bucurase, a sfârşit prin a se sufoca. Linguşirile, elanurile dăruirii de sine, toate acele cadouri oferite cu o grabă anxioasă şi care erau tot atâtea solicitări înfometate de iubire, tot atâtea implorări mute, nu îi făceau nici un fel de plăcere. Ba mai rău, o angoasau. Şi dacă se sforţa, primind darurile pe care nu şi le dorea, să schiţeze un zâmbet, spunând Vă mulţumesc, e foarte drăguţ din partea dumneavoastră, în schimb mima cu greu o bucurie pe care nu o simţea.

Nu prea reuşeam eu s-o embelecarez[158], dacă pot spune aşa, îmi zice mama. S-o asigur că prăjiturile ei erau cele mai bune de pe pământ, să-i fac acele

declaraţii maravillioase[159] pe care copiii le fac mamelor lor când se simt trişti şi neudaţi la rădăcină.

Montse căuta în străfundul inimii un pic de compasiune, un pic de indulgenţă faţă de femeia aceea fragilă, răvăşită de frustrări, sfărâmată, neîndoielnic disperată. Numai că inima mea, pe vremea aceea, îmi zice mama, era uscată como el chocho al doñei Pura, iartă-mi umorul.

Uneori, din plictiseală, îşi juca rolul.

Alteori nu mai rezista şi o repezea.

Într-o zi, când doña Sol, văzând-o tristă, s-a lansat, spre a o consola, în laude la adresa nenumăratelor şi imposibilelor de descris în cuvinte bucurii ale maternităţii care o aştepta, Montse i-a răspuns teribil de rece: Hienele nasc şi ele hienişoare şi nu mai fac atâta caz. La care doña Sol a izbucnit în hohote de plâns. Mama îşi amintea perfect că, dintr-odată, se simţise pur şi simplu nemiloasă cu aceea care profita şi ea de tristeţea ei pentru a prinde câteva fărâme de afecţiune, y eso no! no! y no!

Refuzând să se lase inclusă într-o poveste care nu era a ei, incapabilă să îşi asume o falsă tristeţe în faţa femeii aceleia care îi inspira o îndepărtare de neînvins, era totuşi atentă să nu o ofenseze, ceea ce presupunea din partea lui Montse un rafinat calcul al cantităţii de bunăvoinţă care trebuia arătată şi, nu mai puţin, al bunăvoinţei care trebuia păstrate. Numai că, deseori, negocierile interioare nu găseau altă ieşire în afara minciunii. Şi atunci pretexta, luând un aer conform cu circumstanţele, motive potrivite: o vizită urgentă la Rosita, obligaţia de a se duce până la mama ei, care era bolnavă. După care o rupea la fugă cât o ţineau picioarele, alergând pe câmp de parcă ar fi fost urmărită de cineva, ceea ce chiar era adevărat, căci era urmărită de vinovăţie, era urmărită de remuşcări, era urmărită de sentimentul de a-şi fi construit cu propriile mâini cuşca în care se afla,

era urmărită de o voce care îi spunea No es una vida, no es una vida, no es una vida.[160]

În alte ocazii recurgea la o neaşteptată durere de cap care o făcea să nu poată participa, lo siento muchísimo[161], la taclalele de după cafea, care se presupunea că le va umple după-amiaza, iar apoi se retrăgea în dormitorul conjugal care devenise, pentru ea, un soi de adăpost. Şi acolo, întinsă pe uriaşul pat nupţial din mahon, rămânea ceasuri întregi pierdută în propriile gânduri, dacă gânduri pot fi numite acele idei vagi care îţi trec prin minte ca nişte curenţi de aer, acele imagini fugare, acele fâşii răzleţe, acele fărâme ce nu lasă nici o urmă. Plictisindu-se dincolo de cuvinte, se uita cum se lăsa înserarea peste plantaţiile de măslini sau urmărea din ochi drumul vreunei muşte rătăcite (como yo[162], zice mama) care se izbea cu capul de geamuri (como yo, zice mama).

Uneori inventa lucruri triste. Îşi închipuia moartea mamei ei, care cădea de pe vreo scară, sau a fratelui ei strivit de o maşină, probabilitate dintre cele mai reduse ţinând cont că pe străzile satului nu circulau decât două automobile: Hispano-Suiza lui don Jaime şi camioneta delabrată a tatălui lui Juan; după care se imagina urmând în lacrimi sicriul în mijlocul unei mulţimi îndoliate şi reculese. Alteori vorbea de una singură, cum fac copiii singuri la părinţi, până când auzea un zgomot în salon şi tăcea brusc, dându-şi abia atunci seama că monologa.

Ori se dedica unor preocupări pe care iată-le amintite mai jos, în ordinea importanţei:

– tricotarea de botoşei bleu în punct leneş, pentru băieţelul care va să vină,

– reverii referitoare la o carieră de cântăreaţă şi elaborarea unui scenariu care combina fuga din sat cu întâlnirea lui Juanito Valderrama, cântăreţul ei preferat, întâlnire care se lovea de numeroase obstacole, Juanito fiind înrolat, umbla vorba, în armata republicană,

– cititul din cartea lui Bakunin, pe care i-o dăruise, în iulie, fratele ei şi pe care o ascunsese sub un vraf de cearşafuri, în şifonierul din dormitor, lectură ce o făcea să aţipească în doi timpi şi trei mişcări,

– vizitele la mama ei, care îi dădea tot felul de sfaturi respingătoare despre modul în care trebuie înfăşat şi desfăşat un sugar, así y así[163], operaţiune urmată de examinarea căcatului acestuia, a culorii şi a consistenţei, apoi de spălarea dosului, apoi de ştergerea lui, apoi de uns, apoi de datul cu talc şi de alte chestii la fel de dezgustătoare,

– confidenţele făcute Rositei în legătură cu Actul – o corvoadă în plus, şi aşa era oare normal? Existau oare stimulente? Trebuia să se prefacă, oare, că geme de plăcere? La care Rosita îi răspundea Gândeşte-te la Juan Gabin (idolul lor de când îl văzuseră în *La Bandera*[164]) sau termină-l cu mâna,

– vizite la Maruca, în băcănia acesteia, şi comentariile mâhnite despre preşedintele Republicii, Manuel Azaña, care era un molâu şi un achucharrado[165], păi ce mai aşteaptă pentru a pune bogaţii la plată şi-a le trânti impozitele pe care le merită?

– speculaţii referitoare la ceea ce i-ar mai putea împovăra fratele, dincolo de cearta lor. De unde îi venea revolta? Şi disperarea? Cauza să fi venit din el ori din afara lui?

– şi întrebări ambiţioase legate de motivele care îi transformaseră soţul în maniac, ştiut fiind că mamei mele îi lipseau elementele necesare pentru a pricepe geneza unei astfel de patologii, presupunând că ar fi putut-o înţelege.

Într-o zi, când mama şi cu mine ne uitam la televizor, la Nadal jucând cu Federer şi trăgându-şi convulsiv şortul, mama s-a apucat să inventarieze râzând toate ciudăţeniile lui Diego, marotele, ticurile care-l torturau, toanele stranii, prima dintre

acestea fiind toana curăţeniei, o toană din toate punctele de vedere DESPOTICĂ, făcându-l să îşi dezinfecteze mâinile de douăzeci şi cinci de ori pe zi, să îşi treacă un deget peste suprafaţa biroului, pentru a da şi de cea mai mică urmă de praf, să îşi schimbe în fiecare dimineaţă cămaşa ceea ce, la vremea respectivă, era semn de tulburare mintală, şi să îşi spele picioarele în fiecare seară lăsată de la Dumnezeu, regulile de atunci stipulând spălarea săptămânală, dacă nu cumva chiar lunară, aversiunea faţă de apă fiind privită ca un semn indubitabil de virilitate, un hombre verdadero tiene los pies que huelen[166].

În egală măsură meticulos la capitolul ordinii, îşi aranja cu o grijă maniacală, înainte de culcare, pantalonii pe un scaun, după ce îi îndoia impecabil şi după ce, tot impecabil, le aducea cracii la aceeaşi lungime (lucru ce avea darul de a o exaspera pe Montse, care, într-un fel de protest mut, îşi arunca hainele pe unde apuca). Şi emoţiile şi le controla cu aceeaşi rigoare cu care îşi aranja lucrurile, dovedind o capacitate de reţinere absolut extraordinară, reţinându-se, de pildă, să îi adreseze lui Montse întrebarea care-i stătea pe buze de luni de zile, o întrebare care-i stăruia în minte fără încetare şi care pur şi simplu îl măcina (avea să i-o mărturisească mult mai târziu): îl mai iubea pe acela care îi făcuse copilul?

Toate aceste manii ale lui Diego, demonul ordinii, furorile igienice, constipaţia psihică, dar, la fel de bine, şi cea fizică şi lungile lui excursii la WC veneau să îi întărească rezerva, reţinerea, reticenţa (toate cuvintele astea mi se par un pic exagerate, îmi zice mama) pe care le simţea faţă de el, deşi nu înceta să îşi repete, spre a se convinge, că îi datora salvarea onoarei (expresia aparţinea mamei ei) şi, în consecinţă, recunoştinţă.

Numai că reticenţa împotriva căreia Montse lupta atât cât putea se întrevedea în ciuda eforturilor ei, ba chiar era cu atât mai vizibilă cu

cât Diego, spre uimirea fetei, se arăta cu ea pe atât de tandru şi de îndrăgostit pe cât de rece şi de rezervat era în relaţiile publice (întrucât Diego, trebuie s-o spunem, era fericit de prezenţa lui Montse, îi plăcea mai mult decât s-ar putea spune, iar gândul că lui îi încredinţase viaţa ei îl umplea de mândrie).

Adesea îi aţinea calea, oprind-o cu tandreţe, prinzând-o de încheieturile mâinilor şi, arătându-i obrazul acoperit de barba roşcată, îi cerea un besito[167], hay que pagar, trebuie să plăteşti, pe când Montse scăpa din îmbrăţişare pretextând nu ştiu ce treburi urgente în gospodărie.

După care Montse se simţea vinovată, fără îndoială vinovată că nu îşi iubea bărbatul care o salvase de la dezonoare, care, fără îndoială, pur şi simplu o salvase, vinovată de lipsa ei de aptitudine pentru funcţia matrimonială atât de proslăvită şi de mama ei, şi de mătuşa Pari, vinovată de a fi prea plictisită şi prea în vârstă, îşi zicea, pentru a iubi cu adevărat un bărbat, ea care abia de împlinise şaisprezece ani.

Şi îşi zicea No es una vida, no es una vida, no es una vida.

Nici pentru Bernanos, în Palma, nu mai era vorba despre viaţă, asta-mi închipui şi asta se lasă ghicit la lectura *Marilor cimitire sub lună*.

În martie 1937, s-a hotărât să părăsească Palma şi s-a îmbarcat împreună cu familia la bordul unei nave franceze. Prea multe lucruri abominabile fuseseră comise pe pământul Spaniei şi prea multe crime otrăviseră aerul.

Îşi spunea că atinsese fundul hidoşeniei.

Îl văzuse pe arhiepiscopulde Palma agitându-şi cu indecenţă mâinile venerabile pe deasupra mitralierelor italieneşti – dar chiar l-am văzut, ori nu? avea să scrie.

Auzise urlându-se de o sută de ori TRĂIASCĂ MOARTEA.

Văzuse „drumurile desfundate ale insulei sale primindu-şi cu neîncetat funebra recoltă a acelor care gândesc altfel: muncitori, ţărani, dar şi burghezi, farmacişti, notari“.

Îl auzise pe Cutare, pe care îl crezuse de partea celor ce masacrau, mărturisindu-i cu ochii plini de lacrimi: E prea mult, nu mai pot, uite ce-au făcut, şi descria câte un asasinat îngrozitor.

Citise o anumită parte a presei, scârbos de laşă, păstrând tăcerea în faţa exceselor franchiste. Există ceva, spunea el, de o mie de ori mai rău decât ferocitate brutelor, ferocitatea laşilor.

Citise poemul lui Claudel „cu ochii plini de entuziasm şi de lacrimi“ cântându-şi sfânta admiraţie pentru epuratori, Claudel căruia Shakespeare i-ar fi zis verde-n faţă pui de curvă.

Văzuse oameni cinstiţi convertindu-se la ură, oameni cinstiţi cărora li se oferise în sfârşit ocazia de a se considera superiori altora, altfel egalii lor în mizerie.

Şi scrisese următoarea frază care ar fi putut fi notată chiar în această dimineaţă, într-atât se poate aplica prezentului: „Cred că supremul serviciu pe care îl pot face acestora din urmă (oamenii cinstiţi) ar fi tocmai să îi pun în gardă contra imbecililor ori canaliilor care le exploatează astăzi, cu cinism, imensa lor spaimă“.

Multă vreme încercase să reziste, nu pentru a brava şi nici măcar în speranţa de a fi util, ci mai degrabă dintr-un sentiment de profundă solidaritate cu populaţia din Palma, cu care împărţea angoasa şi frica.

Numai că, în martie, a atins pragul a ceea ce putea suporta.

Prin urmare, Bernanos a plecat în Franţa, ducând cu el, în suflet, un sentiment sumbru: oroarea căreia, în Palma, îi fusese martor neputincios, poate că nu era, cu siguranţă nu era decât prefigurarea altor orori ce stăteau să vină. Şi a scris acestea: „Nu obosesc să repet că este

posibil să întreprindem şi noi, într-o zi sau alta, epurarea francezilor după modelul epurării spaniole binecuvântate de episcopat… Nu fi îngrijorat, îmi şopteşte la ureche Domnul lor. Odată ce se trece la treabă, vom închide ochii. Atâta doar că eu nu vreau să închideţi ochii, Excelenţele Voastre“.

Şi Bernanos a numit răul ce sta să vină, atrăgându-şi huiduielile optimiştilor care sperau să mai descopere nu ştiu care portiţă de scăpare, mai degrabă învârtindu-se fără rost decât luând notă de fapte, optimişti despre care Bernanos spunea că se străduiau să vadă lumea în roz pentru a scăpa mai uşor de obligaţia de a le fi milă de oameni şi de a vedea limpede nenorocirile la care aceştia erau supuşi.

Bernanos a numit răul care sta să vină şi a plătit scump. Numai că viitorul, după cum se ştie, i-a dat dreptate, fiindcă trei ani mai târziu a început să bântuie prin Europa o grozăvie care le-a întrecut pe toate celelalte.

Până atunci, şi fiindcă era purtătorul cuvântului liber într-o lume care numai liberă nu era, Franco a pus un preţ pe capul lui (scriitorul abia a scăpat din două tentative de asasinat). În Franţa, ultima sa cronică despre războiul din Spania, publicată de revista *Sept*, fusese cenzurată de către dominicanii acuzaţi că fac propagandă ideologiei comuniste.

De semnalat că Gide, care de la bun început susţinuse Republica spaniolă, era în acelaşi timp acuzat de trădare, întrucât în *Întoarcere din URSS* (publicată în 1936) criticase regimul sovietic; hotărât lucru, toate fanatismele se aseamănă şi sunt comparabile.

Aceeaşi acuzaţie li se aducea şi în Spania celor care îndrăzneau să conteste, fie şi din vârful buzelor, metodele comuniste. Luis Cernuda, León Felipe, Octavio Paz, pentru a nu-i cita decât pe ei, au fost supravegheaţi, interogaţi şi aduşi la ordine

de nişte comisari ruşi cu ochelari cu rame groase, atenţi la pretinsele lor devieri.

Grele timpuri pentru Bernanos.

Grele timpuri pentru cei care se fereau de supunerea în faţa vreunei autorităţi, indiferent care ar fi fost aceea, şi care ascultau mai degrabă de conştiinţa lor decât de ideologii unei tabere.

O uşoară rază de lumină pe cerul lui Montse care începea să descopere ceva culoare, ceva mângâiere, ceva binefacere în noua ei viaţă. Două rândunele îşi făcuseră cuibul în şopron, lucru care i s-a părut semn bun. Şi-apoi, parcă niciodată nu fusese primăvara atât de frumoasă.

Într-o seară, Diego, care nu bea, nu fuma şi nu mânca mult, ba chiar era de o sobrietate spartană, s-a întors acasă clătinându-se şi trăsnind a whisky. Înainte de a se duce după Montse în dormitor, i-a pus tandru braţele în jurul gâtului, a privit-o în ochi şi a întrebat-o dacă era mulţumită de el.

Pentru o clipă, Montse şi-a dorit să îi răspundă: Nu ştiu. Dar, văzându-l atât de serios, rugător aproape, s-a răzgândit,

Merge, merge.

Iar el a simţit nevoia de a o auzi repetând cele spuse. Chiar aşa?

Merge, merge.

Şi atunci, Diego, care nici nu voia să audă mai mult,

Dacă pentru tine e bine, şi pentru mine e bine.

În sinea ei, Montse i-a mulţumit că nu încerca să sondeze nişte sentimente de care ea una nu era deloc sigură.

Puţin câte puţin, a devenit mai îngăduitoare cu el, promiţându-şi să îl iubească mai bine, şi mai îngăduitoare cu ea însăşi. Şi, cum nu era felul ei să persevereze într-o mâhnire lâncedă, cum nu avea predispoziţia nefericirii şi încă şi mai puţin a demonstrării acesteia, şi-a regăsit peste puţin întreaga vitalitate, noţiunea timpului, noţiunea timpului măsurat, pe care o pierduse din acea lună

a Splendorii, adică din acea fermecată lună august 1936, şi-a regăsit acel aer de bunătate pe care, fără îndoială, don Jaime îl confundase, cu un an mai înainte, cu aerul modest care nu era decât forma înfricoşată a bunătăţii (confuzie obişnuită, în fond, în încercarea unora de a subevalua bunătatea, considerând-o calitate a proştilor), şi-a regăsit aerul ei de bunătate, aerul de bunătate resemnată după cum scria Péguy despre Lazăr, adică nu bunătatea inocenţilor şi a celor cu mintea mai sărăcăcios mobilată, nu bunătatea îngerilor şi nici a persoanelor pătrunse de devoţiune, ci bunătatea lipsită de iluzii, bunătatea vizionară, bunătatea care cunoaşte întunericul omenesc şi trece peste el sau, cel puţin, încearcă să treacă.

Aşadar, totul părea a se îndrepta spre bine în acea primăvară a lui 1937, în pofida războiului care nu se mai sfârşea, în pofida certurilor care izbucneau regulat între Diego şi tatăl lui.

Întrucât, trebuie să precizez, în ciuda admiraţiei (amestecată cu resentiment) pe care Diego o simţea pentru tatăl său şi pe care avea grijă să o ascundă, dar şi a afecţiunii tăcute pe care don Jaime i-o purta dintotdeauna fiului, un zid îi despărţea pe cei doi bărbaţi.

Amândoi se zăvorâseră, de ani şi ani, într-o încrâncenată neputinţă de a-şi vorbi, pe care nu mai încercau să o depăşească. Nu schimbau mai mult de două-trei vorbe pe întreg parcursul unei zile, pradă unei neînţelegeri ce le devenise un obicei tot atât de sigur şi de stabil ca formulele de salut bună ziua şi la revedere.

Numai că, de la începutul războiului, neînţelegerea, până la urmă banală dintre tată şi fiu, se schimbase în violenţă. Şi, în ciuda caracterului paşnic şi nonşalant al lui don Jaime, tensiunea dintre cei doi bărbaţi ajunsese electrică şi ciocnirile frecvente. ostilitatea mută care-i caracterizase ani de-a rândul exploda acum din orice, până şi cel mai mic detaliu putând să ducă la

certuri violente. Adică trebuie, da sau nu, să ai încredere în administrator? E frumos, da sau nu, să te foloseşti de scobitori la sfârşitul mesei? E de sărbătorit, da sau nu, 12 octombrie, Ziua Rasei Spaniole? Iată tot atâtea motive de contrazicere, de agasare sau de conflict între cei doi bărbaţi, cu toate că şi unul, şi celălalt intuiau faptul că motivele reale ale modului diferit în care vedeau lucrurile erau cu totul altele.

În momentele în care conversaţia, la masă, ajungea la subiectul războiului şi al politicii care să asigure victoria (întrucât, îmi spune mama, războiul era subiectul principal al tuturor discuţiilor), Diego, care nu concepea că există altă cale în afară de a sa, îi reproşa tatălui lui că, din punct de vedere politic, întorsese spatele veacului său, scăldându-se încă în apele mâloase ale vechii Spanii. Lumea s-a schimbat, i-o arunca brusc, nu mai e cea din tinereţile voastre. Ţăranii nu mai vor să fie trataţi ca nişte sclavi şi în curând vă vor alunga de pe moşiile voastre.

Don Jaime clătina din cap, mamei lui vitrege şi mătuşii li se zugrăvea groaza pe chipuri, iar Diego se bucura în taină de plăcerea de a-i fi provocat.

Ascultându-şi fiul, don Jaime înţelegea încet-încet că îmbătrânea. Nu mai era deloc sigur de validitatea ideilor pe care le susţinuse la douăzeci de ani, când încă îl mai interesa politica. Tânăr burghez cochetând cu ideile socialiste, profesase, pe scurt, un umanism şic, care avea avantajul de a nu aduce nici o atingere privilegiilor sale, întrucât consta în a deplânge oprimarea poporului şi puterea nesăbuită a banului, fără a renunţa totuşi la acesta din urmă, lăsând intelectualilor şi poeţilor grija de a exprima în locul lui profunda şi sincera sa compasiune faţă de sărăcia care domnea peste tot.

Acum, între moleşeala poziţiilor progresiste pe care le îmbrăţişase în studenţie, uriaşa povară a unei tradiţii familiale încarnate de sora lui, doña

Pura, şi rigiditatea doctrinară a unui Stalin cu tot cu monstruozităţile pe care aceasta le genera, don Jaime refuza să facă vreo alegere. Luciditatea şi inteligenţa i se izbeau de aceste trei poziţii (ideile libertare nici măcar nu-l atingeau), toate trei părându-i-se a duce doar la înşelătorie şi orbire. Ba chiar mai rău, părerea lui era că afilierea la o dogmă, la o cauză, la un sistem, nemailuând în seamă nimic altceva în afara acelei dogme, acelei cauze, acelui sistem era modalitatea cea mai sigură ca omul să devină un criminal. Până aici ajungea. Or tocmai în acest sens îl bătea la cap Diego, care considera că a nu ţine parte nimănui, din moment ce războiul îi impunea fiecăruia să ia o poziţie, nu era decât o modalitate de manifestare tipic reacţionară. O laşitate de lux. O demisie îmbrăcată cu numele avantajos de scepticism.

Aşadar, în ciuda reproşurilor virulente ale fiului (care îl afectau fără să şi-o fi mărturisit), a perfidelor insinuări ale unora (cum că nu ar avea alte convingeri în afara celor financiare) şi a presiunilor făcute pe ocolite de toată lumea (spre a se declara limpede de o parte ori de alta), don Jaime rămânea singurul din sat care nu se pronunţase în favoarea nici uneia dintre tabere, singurul care constata, nu fără o strângere de inimă, nebunia oamenilor şi nebunia veacului său.

Această poziţie retractilă, pe care o datora şi situaţiei, dar şi caracterului său, îl scandaliza pe Diego, făcându-l pe acesta din urmă să spună vorbe aspre. Vorbe care făceau să sară în aer minunata detaşare a lui don Jaime.

Mama îşi amintea că, într-o bună zi, tatăl şi fiul erau cât pe ce să se ia la bătaie din cauza unei chestiuni stupide legate de ouăle ochiuri, don Jaime pretinzând că trebuia turnat mai mult ulei în tigaie pentru ca albuşurile să devină crocante, Diego, indignat, afirmând că trebuia făcută economie ţinând cont de starea de incertitudine a războiului, dar (adresându-se tatălui său) Sigur că

ţi se rupe cum, de altfel, ţi se rupe de tot şi de toate din moment ce-ţi pică renta-n buzunar. Don Jaime sărise de pe scaun, Diego făcuse acelaşi lucru la câteva secunde după şi cei doi s-au trezit în picioare, faţă-n faţă, măsurându-se din ochi. Doi cocoşi.

Don Jaime, de obicei atât de calm, rostise, cu o mină severă şi fără cea mai mică urmă din ironia surâzătoare cu care reacţiona în mod obişnuit la ce îl dezarma,

Îţi interzic să

Doña Sol,

Haideţi, haideţi…

Diego se întorsese spre Montse ca pentru a o lua drept martor al atitudinii inadmisibile a tatălui lui,

Cu siguranţă numai adevărul supără.

Şi Montse nu zicea nimic, dar, în sinea ei îi ţinea partea lui don Jaime.

Fiindcă, pe măsură ce zilele treceau, Montse îşi dădea seama că, atunci când se înfruntau tatăl şi fiul, lua aproape întotdeauna, în sinea ei, partea lui don Jaime. Şi astfel, între ea şi don Jaime s-a născut o simpatie discretă. Protejaţi într-o oarecare măsură de legătura de rudenie, şi-au acordat, puţin câte puţin, o anumită libertate, o încredere pe care Montse nu ar fi crezut-o posibilă cu doar câteva luni mai înainte, convinsă că o persoană de condiţia ei nu ar fi putut trezi în ochii lui don Jaime decât indiferenţă ori dispreţ.

Într-o zi, când îşi beau împreună cafeaua în salon, don Jaime s-a întors către Montse, şi-a pus uşor mâna pe braţul ei, mâna lui albă şi feminină, cum sunt mâinile celor bogaţi, şi i-a spus Montsita, poţi să-mi aprinzi tu trabucul? Iar acel Montsita adăugat atingerii mâinilor a avut asupra lui Montse efectul unui balsam (mama mea: cât de puţin ne trebuie!) şi, din ziua aceea, nu i-a mai spus altfel decât folosind tandrul diminutiv, lucru pe care nu l-au îndrăznit nici tatăl, nici fratele, nici soţul ei niciodată, fie de ruşine, fie din teama de a nu părea

slabi. Bărbatul spaniol (zice mama) se consideră ridicol dacă foloseşte palabre afectuoase, care li se par apanajul femeilor. Bărbatul spaniol, scumpa mea, are o idee foarte limpede despre propria virilitate, foarte protuberantă, dacă pot spune aşa, şi îşi petrece o parte din viaţă repetându-şi cum că o are ideea asta şi că se bucură de ea, obositoare treabă. De bărbatul spaniol, Lidia dragă, să te fereşti cu orice preţ. Ţi-am mai zis-o de sute de ori.

Ultimele rezerve ale lui Montse faţă de don Jaime s-au topit dintr-odată.

Şi astfel Montse a descoperit că în spatele detaşării pe care o afişa socrul ei se ascundea simpatia pentru ceilalţi, o blândeţe, o tandreţe pe care Diego le refuza constant, deşi le dorea, şi care ţâşnea acum de sub scoarţă, o tandreţe pe care anii o mai diminuaseră fără a fi reuşit să o distrugă.

Fără să şi-o fi declarat vreodată, don Jaime şi Montse simţeau fiecare bucurie în prezenţa celuilalt, o cordialitate pe care nu o mai încercaseră până atunci în relaţia cu altcineva, o complicitate inedită şi veselă şi o înviorare deosebit de binefăcătoare.

Şi aşa Montse a suportat mai bine discursurile vehemente ale doñei Pura împotriva hoardelor roşii de proletari care distrugeau întreprinderile, cu ce scop? cu scopul de a se bate de muscă! da, domnule!, dar şi plicticoasele gemete provocate de sensibilele şi catolicele ei organe.

Cât despre don Jaime, care întotdeauna găsise nenumărate alibiuri pentru a fi absent de acasă şi pentru a-şi petrece serile în târg, alături de prietenul lui Fabregat, bând vermut cu sifon, a acceptat să rămână alături de „cele trei femei ale sale“, jucând como un tonto, como un niño[168], bătălia navală sau loto, cu boabe de năut ori de fasole uscată. În sinea lui se bucura că evenimentele războiului şi personalitatea fiului său îi aduseseră cumva pe tavă nora, pe Montse.

În perioada respectivă, don Jaime se simţise în secret întinerind şi Montse, tot în secret, „înălţându-se“, cum ar fi zis doña Pura.

Alături de don Jaime, Montse a învăţat că dovezile curtenitoare de respect netezesc relaţiile dintre oameni şi nu sunt neapărat sinonime fiţelor de muieruşcă (după cum afirma tatăl ei), nici nu ţin de categoria moravurilor burgheze (după cum afirma José). Războiul, spunea don Jaime, nu trebuie să ne transforme în nişte sălbatici. La care fiul lui răspundea la fel de sec că sălbatici erau cei care îi exploatau pe bieţii ţărani şi, dintr-odată, atmosfera din salon se posomora.

După exemplul socrului, Montse a învăţat să se îmbrace îngrijit (don Jaime era singurul din sat care se mai îmbrăca elegant, întrucât, de la evenimentele din iulie, toţi erau atenţi să umble ca nişte sărăntoci, purtând una şi aceeaşi cămaşă jegoasă mai multe zile la rând, în aşa fel încât să nu fie consideraţi duşmani de clasă, roşiii dovedindu-se, la acest capitol, printre cei mai chiţibuşari cu putinţă). Mai învăţase şi cuvinte distinse precum a congratula, a se deteriora sau a pierde calea, pe care nimeni nu le folosise vreodată în prezenţa ei şi care, credea ea, îi lărgeau considerabil orizontul.

A învăţat gustul lucrurilor frumoase, al buchetelor de dalii aşezate pe mese, al tacâmurilor dispuse într-o simetrie perfectă, al felurilor de mâncare prezentate artistic, cu frunze de pătrunjel. Gust pe care l-a păstrat întreaga viaţă şi care a fost, în perioada exilului francez, un mod de a rezista (de a rezista la nostalgie, de a rezista la tristeţe, dar, mai ales, de a rezista la sărăcia la care o condamna salariul amărât al lui Diego, care ajunsese muncitor în construcţii, la firma Mir din Toulouse).

Deseori Montse şi don Jaime izbucneau amândoi în râs, prea rar cu vreun motiv anume sau, mai degrabă, pentru unicul motiv că se

bucurau, ei cei prea puţin asemănători, că se simţeau atât de apropiaţi. Aveam firi tare vesele, îmi zice mama, şi o anume asemănare filozofică, eram cool cum spuneai tu, chiar dacă el era sus şi eu jos. Montse şi don Jaime aveau în comun faptul că vedeau cum li se prăbuşeşte lumea, el o lume pe care se învăţase să o considere drept stabilă datorită tradiţiilor străvechi, uşor curăţată de praf printr-un socialism de bună calitate, ea pe aceea a visurilor şi himerelor care-o fermecaseră la cincisprezece ani şi pe care o vedea risipindu-se pe zi ce trecea în ochii fratelui ei, însă amândoi erau lipsiţi de nostalgie ori de compasiune, alegând să adopte aproape mereu un ton relaxat, dezamorsând dramele familiale care erau pe punctul de a exploda, direcţionâdu-le către zone neutre din punct de vedere politic (în special dietetice: Vrei năut în salată? sau în cocido[169]?), râzând amabil de dogmele rigide ale lui Diego în speranţa de a le face mai elastice, dar şi de cele încă şi mai rigide ale doñei Sol, în realitate fără vreo nădejde de relaxare nici a uneia, nici a celeilalte, căci era totuna dacă vorbeai cu ei sau cu mobila.

Pentru prima oară după multă vreme, şi Montse, şi don Jaime simţeau inima încălzindu-li-se, simţeau un fel de încredere, de abandon, de afinitate profundă şi, în ciuda diferenţelor dintre ei, sentimentul, cum să spunem fără fandoseală?, hai să spunem că simţeau unul pentru celălalt amistad[170] (mama mea zice că în spaniolă cuvântul e mult mai mândru, bine, fie).

Într-o seară, când Diego era de gardă la primărie, doña Sol se retrăsese în camera ei, iar doña Pura se culcase (ambele suferinde la ţanc), don Jaime şi Montse s-au trezit singuri, după cină, în salon.

De o bună bucată de vreme îşi dorea Montse să rămână doar ei doi, între patru ochi. De mai multe ori îşi luase ea avânt să-i facă o mărturisire, avânt

oprit de sosirea inopinată a unuia ori a altuia dintre membrii familiei.

În seara aceea deci, după ce îi turnase un coniac lui don Jaime, care declarase surâzând Regatul meu pentru un coniac! (de ce regatul meu? întreabă mama, haină şi mister!)[171], s-a aşezat în faţa lui şi, curajoasă, i-a mărturisit, cum ar veni fără a-l jigni, că-i picaseră tare rău vorbele pe care el le rostise pe 18 iulie 1936, la ora 10 dimineaţa, când îi fusese prezentată drept candidată la postul din gospodărie: Pare foarte modestă, cuvinte în care a întrezărit o nuanţă insuportabilă de dispreţ şi care au rănit-o cu mult mai tare decât loviturile de curea primite de la tatăl ei, şi asta în asemenea măsură încât au făcut-o nici mai mult, nici mai puţin decât să dorească revoluţia.

Don Jaime a rămas perplex.

După care, revenindu-şi, i-a cerut iertare pentru stângăcia de care dăduse dovadă.

Imediat, Montse i-a cerut şi ea iertare pentru propria susceptibilitate.

Şi unul, şi celălalt s-au copleşit cu scuze, cu bolboroseli, cu disculpări şi regrete infinite, n-ar fi trebuit să fac aşa ceva, ba da, ba nu, cum de-am putut, nu vă cereţi scuze, ba da, ba nu, asta ar fi trebuit să fac, ba nu, ba da, până când au izbucnit amândoi în râs.

După care au rămas o clipă tăcuţi şi liniştiţi în salonul care începea să se umple de umbre. Şi, cum tăcerea se prelungea,

La ce te gândeşti? a întrebat-o don Jaime pe Montse, ai cărei ochi visători păreau să privească undeva, departe, pe fereastră.

Că a fost din cauză că îndrăznise să îi vorbească despre acel moment care le inaugurase legătura în chip dezastruos şi despre ruşinea amestecată cu mânie pe care o simţise atunci, că a fost fiindcă, în sfârşit, după atâtea apropieri timide şi avansuri şovăielnice, primise prietenia şi încrederea lui sau dintr-un cu totul alt motiv, fapt este că Montse a

riscat în seara aceea să abordeze ceea ce nu discutaseră niciodată decât pe ocolite, în virtutea bizarului principiu care pretinde că putem vorbi despre orice, cu excepţia subiectului care ne arde pe dinlăuntru: primii ani ai copilăriei lui Diego, care se petrecuseră după cum urmează.

La douăzeci de ani, don Jaime s-a dus să studieze la Barcelona. Pe vremea aceea, îi citea pe Voltaire şi pe Miguel de Unamuno, îşi bătea joc de habotnicia mamei lui, apăra ideile socialiste frecventând, în acelaşi timp, saloanele burgheze, participa dimineaţa la turnee de golf şi seara la reuniuni muncitoreşti, nopţile umblând cu câţiva prieteni cu bani prin barurile din barrio[172] Chino.

Acolo a întâlnit-o pe Paloma, care lucra ca servitoare la Chiringuito şi s-a îndrăgostit nebuneşte de ea.

S-au mutat împreună în apartamentul pe care tatăl lui don Jaime îl închiriase pentru fiul lui şi au trăit în concubinaj, cum se zicea pe atunci, ascunzându-şi legătura de toată lumea.

La începutul vieţii lor în comun, don Jaime nu a luat în serios toate jignirile, umilinţele şi persecuţiile de care i se plângea îndelung Paloma. Zău, trebuie s-o creadă că vecina de palier, o blondă cu fund îngrijorător de provocator şi, pentru a o spune pe-a bună, o poamă, stătea cu ochii pe ea, urmărind-o în tot ce făcea şi-n tot ce mişca. Trebuie s-o creadă că fata respectivă o urmărea aruncându-i priviri pe cât de întunecate, pe atât de ameninţătoare şi că încerca să o discrediteze, ducând vorba peste tot că era de moravuri îndoielnice.

Şi a crezut-o pe Paloma împotriva oricărei demonstraţii de bun simţ, a crezut-o din simplul motiv că o iubea.

Şi-a propus chiar să se ducă să o certe dur pe răutăcioasa vecină, ca să termine odată cu tot circul, cerându-i sever explicaţii. Ce-avea cu ea?

De ce o spiona? De ce răspândea asemenea calomnii odioase?

A crezut-o pe Paloma până în ziua în care a găsit-o nemişcată, în bucătărie, cu faţa descompusă, la pândă

O simt.

Pe cine?

Pe vecină.

Prin perete?

O simt.

Imposibil.

Nu mă crezi? De ce nu mă crezi? Eşti înţeles cu ea? V-aţi vorbit?

Don Jaime s-a simţit foarte încurcat în ziua aceea de comportamentul Palomei. Care i s-a părut deosebit. Apoi bizar. Apoi neliniştitor. Apoi evident patologic. Şi, după mii de dubii şi de întrebări angoasate, a ajuns la concluzia că delira. Fiindcă, într-adevăr, de câteva luni, Paloma, care se credea dotată cu un al şaselea simţ, îşi petrecea aproape în întregime zilele trăgând cu urechea la zgomotele care veneau din apartamentul vecin, zgomote codate, zicea ea tresărind, chemări încărcate de aluzii îngrijorătoare, semnale indescifrabile pe care vecina le trimitea pentru a intra în secret în legătură cu don Jaime. Lucrurile erau de-acum limpezi: iubitul ei se îndrăgostise de cealaltă (cealaltă, aşa îi spunea vecinei, cealaltă, sau salteluţa, sau curva, sau ploşniţa). Sărea-n ochi.

A bătut în perete de trei ori, uşurel, i-a zis lui don Jaime cu figura de nebună şi cu privirea de nebună. Ce mai aştepţi ca să te duci să i-o tragi? Te excită, hai, recunoaşte!

Scoate-ţi odată gândurile astea din minte, îi răspundea don Jaime, care încerca să le demonstreze absurditatea prin raţionamente logice.

Dar ea nu se lăsa: Haide! Cară-te la ea!

Ce mai aştepţi? Cară-te! Cară-te!

Începea să ţipe, disperată, şi să-l lovească cu pumnii, înjurându-l, timp în care don Jaime îşi zicea în sine că într-adevăr o va şterge pe bune, însă pentru a rămâne singur, singur, singur, singur, singur.

Într-o zi, Paloma l-a anunţat că e gravidă, iar don Jaime a început să spere că venirea pe lume a unui copil va pune capăt aiurelilor ei. Numai că Diego a venit pe lume pe 12 iunie 1917, iar delirul Palomei nu a făcut decât să se agraveze.

Paloma şi Diego au trăit timp de doi ani absolut legaţi unul de celălalt, de neseparat, de nedeosebit, în aşa fel încât don Jaime avea impresia că, pentru ei, nu era decât cineva nepotrivit, un străin care încerca să pătrundă cu bocancii în sfera lor idilică. Cei doi subzistau de bine, de rău mulţumită banilor oferiţi de don Jaime, care, până la urmă, se mutase într-o cameră din apropiere, continuându-şi fără entuziasm studiile de drept.

Doar că sentimentul Palomei că vecina ei o hărţuieşte a făcut-o să comită tot soiul de nebunii, fiind adevărat că spiritul omenesc poate ajunge locul unor zguduiri cu mult mai crude decât toate chinurile iadului. Crezându-se victima unor farmece şi deci în pericol de moarte, a dat într-o seară buzna în apartamentul duşmancei, înarmată cu o pereche de foarfece cu care a ameninţat-o pe aceasta că îi va scoate ochii. Urlete. Zgomote de luptă. Fugăreli. Ceilalţi vecini au alergat într-un suflet. Chemaţi, au apărut şi jandarmii. Paloma a fost dusă la post cu micul Diego, care plângea, în braţe. După care a fost internată într-un spital psihiatric cu diagnosticul enigmatic de delir de interpretare Sérieux-Capgras.

Disperat, don Jaime s-a hotărât să îl ducă pe micul Diego la o familie despre care i-a vorbit o asistentă socială, o familie de primire cum este numită în Franţa, dar care, cu timpul, s-a dovedit a fi prea puţin primitoare.

Familia Fuentes, căci aşa se numea, a hrănit copilul, l-a spălat, l-a culcat, l-a îmbrăcat şi l-a dus la şcoală, totul ireproşabil.

L-a învăţat să spună mulţumesc, asemenea, după dumneavoastră, să se şteargă pe picioare, să mănânce cu gura închisă, să nu le răspundă celor mari şi nici să nu le pună întrebări.

Atunci când micul Diego, încălcând interdicţia, le punea întrebări legate de subiecte presante cum sunt cele ce îi preocupă pe copii, subiecte privitoare la abandon şi la moarte, îl somau să tacă, ireproşabil, având grijă să îi inculce bunele maniere: fără întrebări, fără minciuni.

Iar atunci când îi întreba dacă mama îi va mai fi multă vreme bolnavă, cât adică? zece zile? douăzeci de zile? o sută de zile? (fiindcă ştia să numere până la o sută), îi răspundeau, ireproşabil, să-şi repete lecţiile şi să nu se gândească la prostii.

În timpul vizitelor pe care don Jaime le făcea de două ori pe lună, familia Fuentes mai că-şi pierdea suflul în lungi disertaţii despre mâncarea bună pe care o dădea copilului, hainele bune pe care i le cumpăra, minunatele îngrijiri zilnice pe care i le oferea.

Copilul însă, deşi ireproşabil hrănit, ireproşabil îmbrăcat şi ireproşabil îngrijit, simţea confuz o lipsă, o suferinţă a cărei cauză nu o putea numi. Nici că se poate ceva mai melodramatic, zic. Chiar aşa, zice mama, da'-ţi interzic să faci mişto. Când se băga singur în pat, lipsit de apărare, pe întuneric, lăsat pradă tenebrelor, fără un cuvânt afectuos, fără un gest afectuos, fără un zâmbet afectuos, îl cuprindea o disperare ce lua forma unor lucruri îngrozitoare. Şi atunci striga după ajutor, plângea, habar nu avea de ce îi era frică, însă murea de frică, iar acea frică fără margini deschidea porţile unei imaginaţii terifiante. (Avea să păstreze întreaga viaţă acel sentiment de teribilă lipsă de siguranţă care avea să sfârşească, în

ultimii săi ani, prin a acoperi totul şi a-l duce şi pe el la spitalul psihiatric.)

În acele momente, mama de familie se ducea cu pas liniştit în dormitorul lui şi îi cerea, ireproşabil, să plângă mai încet ca să nu trezească toată casa. Dacă tot mai plângea, atunci tatăl îi dădea voie, ireproşabil, să lase lampa aprinsă.

Şi, dacă tot plângea mai departe, tatăl se întorcea şi îi comunica, ireproşabil, că fricoşii sunt cei mai jalnici dintre oameni.

În aşa fel încât copilul a ajuns, puţin câte puţin, să îşi reprime toate emoţiile în faţa celor pe care îi numea tía şi tío[173], constrângere la care, în cele mai multe cazuri, oamenii nu consimt decât foarte târziu. A învăţat să strângă din dinţi, să îşi ascundă durerile, să fie tare ca oţelul. Iar chipul i-a căpătat o expresie de o duritate cu totul surprinzătoare pentru un băieţel de vârsta aceea, o expresie cum numai la copiii scăpaţi din dezastrele războaielor mai poate fi văzută, o expresie care-i sfâşia sufletul tatălui său la fiecare vizită. Când don Jaime rămânea singur cu Diego, îl întreba îngrijorat Te simţi bine, Dieguito? Eşti cumva trist? Trebuie să-i spui lui tati dacă ai vreo tristeţe. Totul trebuie să-i spui lui tati.

Diego clătina din cap şi zicea serios că totul mergea bine, din simplul motiv că nu era în măsură să ştie ce nu mergea bine.

Dar, de fiecare dată când îşi luau la revedere, copilul se agăţa nebuneşte de picioarele tatălui lui, pentru a-l împiedica să plece, nu pleca, nu pleca, nu pleca. În aşa fel încât don Jaime, gata să-i dea lacrimile, trebuia să desfacă pumnişorii copilului lui, care se prindea de el cu o forţă uluitoare, obligat să fie brutal pentru a pune capăt întrevederii în chiar clipa în care îl părăsea pentru două lungi săptămâni de absenţă. De o sută de ori don Jaime îşi dorise să îl ia cu el. Şi tot de o sută de ori renunţase în faţa a ceea ce i se părea a fi fost o încercare imposibilă pentru celibatarul care era.

După ce s-a căsătorit cu doña Sol, s-a dus să-l ia. Diego avea şapte ani.

După şapte luni de război civil, Bernanos face numărătoarea morţilor din insula Mallorca: trei mii de asasinate, timp de şapte luni, adică de două sute zece zile, egal cincisprezece execuţii pe zi.

Cu o disperată ironie, calculează că, întrucât insula poate fi traversată de la un capăt la celălalt în două ceasuri, un automobilist curios ar fi avut posibilitatea să vadă făcute ţăndări cincisprezece capete care gândeau altfel într-o singură zi, minunat scor.

Oare cum, în aerul suprasaturat de abjecţie, mai puteau înflori iarăşi preafrumoşii migdali ai Mallorcăi?

Pe 28 martie 1937, Montse a născut o fetiţă.

Atâtea lucruri se întâmplaseră în sat de la declararea războiului, încât nimeni nu s-a mai mirat că Montse a adus pe lume un copil prematur care cântărea 3,820 de kilograme şi se purta ca un îngeraş.

I-am spus Lunita.

Lunita este sora mea cea mare. Acum are şaptezeci şi şase de ani. Eu, cu zece mai puţin. Iar Diego, tatăl meu adevărat, este tatăl ei fals.

Sosirea Lunitei a bucurat pe toată lumea.

Doña Pura, în al nouălea cer, şi-a dăruit mii de derogări de la proiectul ei de demnitate şi s-a dovedit afectuoasă până la delir. Cum începea copilul să plângă, cum îl lua în braţe şoptindu-i cu un zâmbet tâmp O să-ţi dau na na la poponeţ, un poponeţ pe care îl pudra cu talc plină de iubire, ca pe-o prăjitură, şi pe care îl mânca de-atâtea săruturi, extaziată, prostindu-se ca un copil Qué mona, qué linda, qué hermosa eres, cariño mío, tesoro mío, amor mío[174] etc.

Doña Sol, cuprinsă de beatitudine, o lua pe genunchi şi o sălta în ritm, cântându-i *Arre borriquito, arre burro arre, arre borriquito que*

mañana es fiesta[175], în timp ce Lunita se îneca de râs.

Diego, care nu îşi putuse ascunde dezamăgirea în ziua în care se născuse fetiţa, fiindcă îşi dorea un băiat, şi care-i privise micul chip boţit cu un soi de nemulţumită lipsă de încredere, Diego îi dădea cu dragoste să îşi bea lăpticul, aştepta cu dragoste micul râgâit, cel mai fermecător mic râgâit, cel mai subtil, cel mai liric, cel mai spiritual şi cel mai muzical din lume, o felicita pentru gingăşie, după care o copleşea cu giugiuleli, îi dai un zâmbeţel lu' tati? îi dai un zâmbeţel, iubirică? Cât despre Montse, era toată numai fericire văzând cum îi creşte copilul care se arăta atât de vesel, de încăpăţânat şi de voluntar dincolo de înfăţişarea drăgălaşă, astfel că nu s-a putut împiedica să îşi spună că revoluţia din 1936 avusese un efect nesperat: acela de a fi modificat ADN-ul familial, întrucât nu mai rămăsese nici urmă, pe chipul Lunitei, din acel aer de modestie transmis din generaţie în generaţie, ca o trăsătură dominantă a genomului şi o chemare la umilinţă.

Ce caracter! exclama don Jaime fermecat, când o vedea dând din picioare de furie că i se refuza suzeta.

Pentru Montse, Lunita era acolo şi tot restul trecea în plan secundar. Abia dacă îl ascultase pe Diego, atunci când acesta venise, cu o figură descompusă, să o anunţe că Guernica fusese bombardată fără încetare de către divizia Cóndor. Abia dacă clipise, într-atât era de entuziasmată de faptul că i se păruse că aude de pe buzele fetei ei adorate, în vârstă de o lună, cuvântul pipi, ceea ce prevestea, declara Montse cu seriozitate, o inteligenţă cu totul ieşită din comun.

Era nebună după copii şi tocmai ea, căreia nu-i plăcuse niciodată că bărbatul ei era roşcat, era vrăjită de părul roşu al Lunitei. Eşti micuţa mea veveriţă, îi murmura, vulpiţa mea, micul meu

castor, găinuşa roşie, roşcata mea iubită, vidrişoara mea, silvişoara mea, mi caramelo. Şi-i cânta:

Dice la gente que tiene
Veinticuatro horas el día.
Si tuviera veintisiete
Tres horas más te querría.[176]

Şi pe José farmecul copilului l-a cucerit şi i-a mai domolit durerea. Cum Montse îl implorase să fie naşul laic al Lunitei, se lăsase înduplecat şi acceptase să meargă pe la Burgoşi, cu condiţia ca Diego să nu fie acasă în timpul vizitelor lui. Şi chiar şi-a luat rolul în serios, legănând copilul şi cântându-i *Internaţionala*, spunându-i poveşti ai căror eroi erau Mahno[177] şi Lacenaire[178] şi, între două săruturi pierdute, ţinându-i discursuri antifranchiste, pe care micuţa Lunita le asculta încântată şi gânguritoare, pe când doña Pura, îngrozită, fugea în camera ei. În formula ei completă, familia se afla în plină criză de stupiditate.

Şi abia de-a fost un pic tulburată de cele câteva dezbateri care s-au iscat în legătură cu botezul.

Doña Sol şi doña Pura îşi spuneau că fetiţa trebuia botezată, altfel riscând, după moarte, să rătăcească o eternitate, de una singură, prin limburi, luându-şi asupra lor sarcina să dea de un preot, dacă o mai fi rămas vreunul. Diego afirmase hotărât că se opune.

Don Jaime a spus că va respecta decizia părinţilor.

José a ameninţat că va face un scandal monstru dacă nepoata lui adorată va fi convertită înainte să ştie să vorbească.

Iar Montse, prinsă la mijloc, a cerut un răgaz pentru a reflecta.

Pe 19 martie 1937, la nouă zile după naşterea Lunitei, papa Pius al XI-lea de sfântă amintire a publicat enciclica DIVINI REDEMPTORIS,

rupând tăcerea care plutea peste pericolul profund pervers ce ameninţa lumea (citez).

Pericolul ameninţător, valul satanic (citez), era comunismul bolşevic şi ateu, care voia să dărâme ordinea socială şi să sape la temelia familiei creştine.

Care proclama, printre alte aberaţii, principiul emancipării femeii, propunându-şi să o răpească pe aceasta din viaţa gospodăriei şi de la îngrijirea micuţilor pentru a o arunca în viaţa publică (citez) unde proliferau germeni nocivi şi influenţe rele de toate felurile.

Însă, de departe, pericolul cel mai grav consta în aceea că o societate omenească fondată pe principiile materialist bolşevice nu putea, evident, să propună alte valori decât acelea generate de sistemul economic. Să fi făcut Sanctitatea Sa Papa Pius al XI-lea, prea absorbit de dragostea pentru Dumnezeu, din neatenţie, o regretabilă confuzie între economia comunistă şi economia capitalistă? Probabil.

Pentru a-i face dreptate, să precizăm că, în februarie 1939, a redactat, cu o abilitate specifică Vaticanului, o enciclică în care erau denunţate persecuţiile nazismului şi manipulările operate de fasciştii italieni asupra discursului Bisericii. Numai că a murit în noaptea dinaintea transmiterii acesteia.

Pe 3 mai 1937, José a aflat de la radio că, la îndemnul comuniştilor şi parcă ca pentru a-i da dreptate Sanctităţii Sale Papa Pius al XI-lea, un grup de indivizi a dat năvală în localul primăriei, care se afla în mâinile anarhiştilor şi al membrilor POUM, pentru a-i elimina pe aceştia din urmă o dată pentru totdeauna.

După mai multe zile de luptă, miliţiile comuniste au sfârşit prin a aresta, a închide şi a împuşca un mare număr de anarhişti şi de membri POUM, acuzaţi că nu erau decât nişte renegaţi în slujba lui Hitler. (Ilia Ehrenburg, scriind *No*

pasarán, s-a făcut ecoul acestei acuzaţii. Bizar: cartea a dispărut mai târziu din biografia sa oficială.)

Comuniştii îşi doreau de multă vreme să controleze scena politică şi să elimine din revoluţie conţinutul libertar. Încercau îndârjiţi, de multă vreme, să-i discrediteze prin calomniere pe cei care se reclamau de la această doctrină. Însă calomnia este o metodă pentru snobi. În prezent se punea problema unui comportament serios. Adică? Să-i împroşcăm, ce mă-sa. Zis şi făcut.

Pe José l-a cuprins disperarea.

Va fi şi mai disperat după o lună, când va afla despre excluderea grupului anarhist din guvernul regional, despre reprimarea violentă a membrilor grupului, despre dizolvarea POUM şi arestarea abuzivă a militanţilor acestui partid şi, mai ales, despre torturarea şi asasinarea conducătorului său, Andrés Nin[179] (care avusese proasta inspiraţie de a fi denunţat public procesele de la Moscova), în timpul unei operaţiuni intitulate Nikolai, comandată de Stalin cu complicitatea guvernului legal (*Stalin cel mai savant decât toţi oamenii la un loc*, cum scria Neruda, cel mai servil dintre toţi poeţii stalinişti, îi spunea José mamei mele). Pentru a încununa opera, sute de colectivităţi vor fi dizolvate *manu militari* în august 1937 de către unităţi puse sub comandă comunistă.

Despre toate acestea presa europeană nu a suflat o vorbă.

Să notăm că, în schimb, *pravda* din 17 decembrie 1936 prevenise: „Epurarea elementelor troţkiste şi anarho-sindicaliste a început şi această lucrare va fi condusă cu aceeaşi energie ca în URSS“.

José a aflat despre aceste evenimente, los Hechos de Mayo cum erau numite, de la un post de radio anarhist pe care îl asculta în fiecare dimineaţă.

Auzind anunţul, a simţit că îşi pierde minţile, a luat-o la fugă spre primărie ca un nebun, purtat de o furie dementă care-l împingea înainte. Pe drum n-a văzut pe nimeni, n-a văzut nimic, sângele i se zbătea în tâmple, picioarele-i galopau, patima propriului sânge le făcea să galopeze. A dat buzna în biroul lui Diego, livid, gâfâind, cu părul vâlvoi, cu inima bătând de să-i sară din piept, sufocându-se de mânie, fără să vadă grupul de patru tineri care stăteau de vorbă cu Diego, fără să vadă nimic, fără să audă nimic, fără să dea atenţie la ceva, împins de un singur gând, de dorinţa de a ucide.

S-a proţăpit în faţa lui Diego, exact în faţa lui, şi a urlat Nu eşti decât un trădător ticălos.

Şi cum Diego îl privea rece, fără un cuvânt, a mai urlat,

Îndrăzneşte să spui că prietenii tăi nu au nici o legătură cu evenimentele de ieri!

Poţi să-mi explici? a zis Diego fără a se înfuria, cu voce calmă, detaşată, uniformă, deşi înţelesese perfect despre ce era vorba.

Nu eşti decât un trădător ticălos, a urlat iarăşi José, mi-e silă de tine.

Ai grijă ce spui, l-a ameninţat Diego rece, încet, fără a ridica tonul. S-ar putea să-ţi regreţi cuvintele.

S-au măsurat din cap până-n picioare.

Dacă n-ai fi fratele lui Montse, te-aş

Diego nu şi-a terminat fraza.

Doi dintre tinerii prezenţi în birou îşi aminteau, şapte luni mai târziu, când drama dintre cei doi fusese comentată în fel şi chip, de tonul ameninţător pe care Diego spusese acele cuvinte şi de avertismentul premonitoriu pe care îl conţineau. Nu-ţi permit să mai pronunţi vreodată în faţa mea numele surorii mele, a ţipat José.

A ieşit cu pas întins din birou, fără a observa figurile stupefiate ale celor patru tineri care îl însoţeau pe Diego, a coborât la vale pe calle del Sepulcro, fără a vedea reacţiile celor pe care-i

întâlnea şi care erau înspăimântaţi de expresia dementă, disperată de pe chipul lui, după care a urcat până la el, fără a vedea nici privirile panicate ale mamei sale, care îl aştepta în capul de sus al scărilor şi pe care a împins-o cu atâta violenţă mai-mai s-o răstoarne.

După plecarea lui, Diego, cu figura lipsită de expresie (doar cu o tresărire în colţul buzelor), şi-a rugat asistenţii să îl lase singur: voia să reflecteze. Lui Diego îi trecuse vag prin cap, după căsătorie, planul de a-l câştiga pe José de partea lui. Îi considera revolta un soi de acces nesemnificativ de febră, care se putea vindeca. Un ceai de plante, un pupic pe zgârietură sau un şut în fund şi-un ia du-te la mă-ta! Dar nu. Abia acum înţelegea că nu era aşa. Înţelegea că, în cazul lui José, era vorba despre cu totul altceva. Înţelegea că despre angajare era vorba, despre, cum să zicem?, despre o angajare care era dincolo de voinţa şi de decizia sa, o angajare irepresibilă, la fel de periculoasă şi de exigentă ca aceea din iubire, o implicare cu tot sângele şi cu tot… cum s-o spun?

O singură certitudine avea, ruptura dintre el şi José era de acum irevocabilă. Dar, într-un anume fel, deşi îi era greu să şi-o mărturisească, ruptura îl dezlega. Îşi spunea că îl elibera în sfârşit de privirea constant dezaprobatoare a lui José, că îl elibera de spiritul lui batjocoritor, că îl elibera de incredulitatea pe care o manifesta în faţa dogmelor celor mai de necontestat, că îl elibera mai ales de infernala, de dârza, de iremediabila lui puritate.

Şi poate că îl elibera şi de vechea gelozie din copilărie, care încă îi mai apăsa inima. Întrucât, curios lucru, de când se însurase cu Montse, vechea lui gelozie pe care reuşise să o disimuleze mai mult sau mai puţin, cosmetizând-o cu argumente politice, vechea lui gelozie nu făcuse decât să sporească. Nu putea scăpa de sentimentul că José era mai plăcut decât el, mai seducător, mai plin de magnetism, mai spaniol, că deţinea acel

ceva atât de misterios şi de feminin care se cheamă farmec şi că soţia lui, Montse, nu putea face comparaţia, presupunând că ar fi făcut-o, decât în defavoarea sa.

Unii au pretins că această gelozie, că această rană a lui Diego în faţa farmecului lui José, farmec de care se considera lipsit, a stat în parte la originea dramei care va surveni peste puţin timp şi care va constitui epilogul funest al poveştii lor.

Te iubesc, îmi zice mama luându-mă de mână.

În iulie 1937 a apărut scrisoarea colectivă a episcopatului spaniol.

Scrisoarea era semnată de către toţi episcopii şi arhiepiscopii care îşi exprimau aprobarea plebiscitară pentru dictatura lui Franco şi voinţa lor de a angaja puterile lui Dumnezeu în lupta împotriva forţelor răului, prin toate mijloacele posibile.

Semnatarii erau:

† ISIDRO, cardinal, GOMÁ Y TOMÁS, arhiepiscop de Toledo;

† EUSTAQUIO, cardinal ILUNDÁIN Y ESTEBAN, arhiepiscop de Sevilla;

† PRUDENCIO, arhiepiscop de Valencia;

† MANUEL, arhiepiscop de Burgos;

† RIGOBERTO, arhiepiscop de Zaragoza;

† TOMÁS, arhiepiscop de Santiago;

† AUGUSTÍN, arhiepiscop de Granada, administrator apostolic de Almería, Guadix şi Jaén;

† JOSÉ, arhiepiscop de Mallorca;

† ADOLFO, episcop de Cordoba, administrator apostolic al episcopatului-priorat de Ciudad Real;

† ANTONIO, episcop de Astorga;

† LEOPOLDO, episcop de Madrid şi Alcalá;

† MANUEL, episcop de Palencia;

† ENRIQUE, episcop de Salamanca;

† VALENTÍN, episcop de Solsona;

† JUSTINO, episcop de Urgel;

† MIGUEL DE LOS SANTOS, episcop de Cartagena;
† FIDEL, episcop de Calahorra;
† FLORENCIO, episcop de Orense;
† RAFAEL, episcop de Lugo;
† FELIX, episcop de Tortosa;
† ALBINO, episcop de Tenerife;
† JUAN, episcop de Jaca;
† JUAN, episcop de Vic;
† NICANOR, episcop de Tarazona, administrator apostolic de Tudela;
† JOSÉ, episcop de Santander;
† FELICIANO, episcop de Plasencia;
† ANTONIO, episcop de Chersonese – Creta, administrator apostolic de Ivice;
† LUICIANO, episcop de Segovia;
† MANUEL, episcop de Curio, administrator apostolic de Ciudad Rodrigo;
† MANUEL, episcop de Zamora;
† LINO, episcop de Huesca;
† ANTONIO, episcop de Tuy;
† JOSÉ MARÍA, episcop de Badajoz;
† JOSÉ, episcop de Girona;
† JUSTO, episcop de Oviedo;
† FRANCISCO, episcop de Coria;
† BENJAMIN, episcop de Mondoñedo;
† TOMÁS, episcop de Osma;
† ANSELMO, episcop de Teruel-Albarracín;
† SANTOS, episcop de Ávila;
† BALBINO, episcop de Málaga;
† MARCELINO, episcop de Pamplona;
† ANTONIO, episcop de Canare;
Hilario Yaben, vicar capitular de Siguenza;
Eugenio Domaica, vicar capitular de Cadix;
Emilio F. García, vicar capitular de Ceuta;
Fernando Álvarez, vicar capitular de León;
José Zurita, vicar capitular de Valladolid.

Toţi preoţii Spaniei, cea mai mare parte dintre ei săraci, cea mai mare parte dintre ei aflaţi departe de putere şi cea mai mare parte dintre ei apropiaţi

de popor, s-au conformat de bunăvoie sau cu forţa principiilor promovate de această scrisoare de susţinere necondiţionată a generalului Franco şi au fost nevoiţi să îşi aşeze sutana mai presus de conştiinţă. Pentru aceasta, numeroşi au fost cei ce au plătit cu viaţa.

Într-un ziar francez din 27 august 1937, Paul Claudel a aprobat cu entuziasm scrisoarea. Mai înainte îşi exprimase cu aceeaşi fervoare susţinerea faţă de Franco şi de sublima lui cruciadă. Faptul că Franco, personaj deplorabil, aduna adeziunile unor spirite luminate, era pentru Bernanos de neconceput. „Fără îndoială, scria el, nu aş fi vorbit niciodată despre generalul Franco dacă nu aţi fi avut pretenţia să faceţi dintr-un Galliffet[180] de coşmar un soi de erou creştin pentru uz francez… De ce naiba mi se cere să admir genul acesta de general care îşi face din propria legitimitate o idee cu atât mai feroce cu cât chiar el şi-a încălcat de două ori jurământul faţă de stăpânii lui?“

Claudel, aş zice, a aprobat scrisoarea episcopatului spaniol cu aceeaşi pasiune cu care detesta evreii şi susţinea că răul în Franţa venea cu mult mai mult din partea muncitorilor protestatari decât din a lui Hitler ori a lui Mussolini.

Unii s-au lăsat convinşi de acest argument. Nu şi Bernanos. „Dacă e să te iei după aceşti mari gânditori, scria el, muncitorul francez, copleşit, ar crăpa de atâta bunăstare“, amintind înfiorătoarele condiţii de trai ale acestora din urmă.

Bernanos înţelesese că, lătrând împotriva muncitorilor francezi, Claudel şi încă vreo câţiva nu făceau altceva decât să acopere zgomotul produs de cei doi tirani cu cizmele şi cu exaltările lor. Aşa că el unul a respins fără ezitare orice complicitate în încercarea infectă de a face din muncitorii francezi unicii responsabili ai eşecului unui regim.

Să se fi născut oare moartă revoluţia? se întreba José privindu-şi catârul negru învârtind noria. Trebuie oare să port întreaga viaţă doliu după ceea ce am visat la Lerima? Asta să-nsemne a te coace? Înfrângerea asta?

Prin gura lui Diego, discursurile comuniste care repetau neîncetat, conform tehnicii bine exersate a propagandei, că anarhiştii erau aliaţii obiectivi ai lui Franco păreau să fi prins la ţărani. În aşa fel încât respectul faţă de José a scăzut treptat, până când acesta a ajuns obiectul reprobării publice. O oaie neagră.

Micii proprietari îl blamau în numele proprietăţii funciare (pe care intenţionase să o termine), zilierii în numele organizării muncii (pe care o contestase), credincioşii în numele religiei (căci comisese blasfemia de a vopsi în roşu coroana Sfintei Fecioare), delicaţii şi delicatele în numele delicateţii (îi ofensase cu înjurături zdravene şi cu un minunat repertoriu de imprecaţii) şi Diego în numele unei vechi rivalităţi ce ţinea încă din copilărie (oportun convertită la ură politică).

În primul moment, reacţia lui José, pe cât de logică, pe atât de paradoxală, a fost să se replieze asupra propriei utopii libertare cu atât mai serios cu cât aceasta fusese atacată violent.

Spunea că nimic, niciodată, nu o va învinge. Că era o sclipire pâlpâitoare în adâncul fântânii speranţelor. Un suflu generos într-o lume făţarnică. Faptul că o adăpostise în suflet fie şi pentru o clipă făcuse din el, pentru totdeauna, un alt om. Că solul Spaniei era singurul pe care aceasta se putea dezvolta. În zilele de mare inspiraţie, adăuga că seminţele acestei flori fuseseră puse în pământ de mii de ani şi îşi păstrau neatinsă puterea de a înflori. Dacă javrele ascultă de Diego, eu ascult de himera mea! îi spunea mamei mele, care îl privea înmărmurită şi profund îngrijorată.

Apoi, pe nesimţite, credinţa a început să i se clatine. A lăsat-o mai moale. Sau, mai exact, a traversat o perioadă în care nu a mai putut nici crede pur şi simplu în visul lui, dar nici renunţa la el. A început să afirme, în esenţă, că, oamenii fiind aşa cum sunt, adică imperfecţi, adică foarte imperfecţi, adică foarte foarte imperfecţi, iar societatea pe care o alcătuiesc supusă jocului instabil al dorinţelor şi al fantasmelor lor, ceea ce avea de acum de apărat era ideea unei utopii lipsite de prostie, o utopie roşie ca sângele şi neagră ca sufletul, o utopie informată, având capacitatea de a vedea limpede, curăţată de iluzii fumigene, altfel spus imposibilă, altfel spus de neatins, dar spre care trebuia să se tindă fără odihnă şi până la cel mai înalt nivel al emancipării. Cam aşa îi era discursul.

Numai că în el se căscase o falie pe care acest discurs nu o putea acoperi. Însă durerea pe care o simţise în cafeneaua de pe Rambla, în faţa urii ucigaşilor din tabăra lui, durere pe care reuşise să o ţină ceva timp sub control, a pus stăpânire pe el. Şi o formă de amărăciune a început să iasă la suprafaţă. Toate astea nu pot sfârşi decât rău, zicea, aşa se-ntâmplă deseori. Am fost doar în pierdere, mai zicea, ca să mă-nvăţ minte. Capcana speranţelor, adăuga, ce prostie.

Acest visător absolut care-şi pierduse absolut visul a început să-şi jelească revolta, copilăria şi inocenţa pierdute, acuzându-l pe Diego că este singurul vinovat de toate acestea.

Diego a ajuns ideea lui fixă.

Duşmanul ideal.

După los Hechos de Mayo, a ajuns de urât, încă şi mai de urât, încă şi mai de neiertat decât înainte.

Şi l-a împovărat cu dispreţul său.

Repeta de o sută de ori pe zi că acel câine trădase revoluţia, întrucât vorbea despre revoluţie cum ar fi vorbit despre o iubită, ceea ce chiar era cazul, cred eu. Iar câinele acela o înjosise. Câinele

acela o abătuse de la drumul cel bun. Câinele acela o făcuse să se sinucidă. Câinele acela umpluse de căcat revoluţia prefăcându-se că o serveşte, fiindcă nu pricepuse că, înainte de a adera la revoluţie, trebuia să fi început prin a face revoluţiei în el însuşi. Demonstra asta mamei lui care ofta. Ceea ce îl trimitea în braţele unei consternate resemnări, după care i-o demonstra Marucăi, proprietara băcăniei, care îl asculta cu acea răbdare a adulţilor în faţa poveştilor copiilor, după care i-o demonstra pentru a suta oară lui Juan care, pentru a-i mai distrage atenţia, îl trăgea după el în cafeneaua lui Bendición.

Un vermut, comanda José.

Două, zicea Juan.

În cafenea, conversaţiile mergeau către recolta de măsline din anul respectiv.

Doar asta-i interesează, zicea José.

Măslinele şi curu', zicea Juan.

Şi Sfânta Fecioară, zicea José.

Păi se potrivesc, zicea Juan.

Apoi alunecau amândoi într-o tăcere posomorâtă.

Şi Rosita? întreba dintr-odată José.

Ce-i cu Rosita? răspundea Juan.

Tot la cantină? zicea José.

Nu, zicea Juan, se distrează la Paris, şi izbucnea într-un râs neguros.

După care amândoi cădeau la loc în tăcere.

Ia uită-te la proştii ăştia! exclama José dintr-odată.

Era clipa lui metafizică. Oamenii, zicea, cu fruntea brăzdată de două şanţuri adânci, oamenii au tot mai mult tendinţa de a profita unii de alţii şi de a se minţi, e un progres, dar pe dos; se lasă jecmăniţi cu plăcere de primul care le vorbeşte mai tare şi le zice Urmaţi călăuza; sunt fricoşi, slugarnici şi gata să se lase aserviţi, iar servilitatea le ţine loc de morală; se consolează după moartea nevestei mai repede decât după pierderea unor

bunuri, am constatat-o de multe ori; e puţin spus că sunt laşi şi ceea ce numesc mala suerte[181] nu e altceva decât numele pe care-l dau laşităţii lor; slabi şi, deci, răzbunători, ei . . . . . ; şi litania mârşăviilor şi josniciilor omeneşti pe care le inventaria neguros se putea prelungi astfel ceasuri întregi, în faţa unui Juan la fel de neguros care comanda,

Încă un vermut por favor.

Căci îi trebuia, urgent, un întăritor.

O nouă fază a început în viaţa lui José atunci când s-a apucat să se autoacuze cu o violenţă care a înspăimântat-o pe maică-sa.

Se blestema. Se autoflagela. Se detesta.

Dădea afară din el tot ceea ce adorase până atunci.

Divorţa de sine însuşi.

Dintr-o prostie criminală, zicea, se crezuse intrat în rai, dar nu era decât un rai pentru slugarnici. Cum de putuse fi atât de caraghios şi de pueril? Cât despre Puritate, Copilărie veşnică, lapte şi miere, câmpii pe care toţi se înfrăţesc, aspiraţii sublime ale suuufletului: Nişte inepţii! Nişte capcane pentru proşti! Nişte consolări prăpădite inventate de nişte nevolnici ca el, pe care lumea îi rănea şi care se apărau cu himere.

Trebuiau date afară. Repede. Şi fără lacrimi.

acele castele trebuiau distruse. Acea neghiobie trebuia stârpită.

Din acel moment s-a apucat să emită gânduri tenebroase, să verse peste toate lucrurile cenuşă de doliu, să zică Spania merge-n mormânt, e limpede, să zică Totul s-a dus dracului, jodido, nu mai speră nimic, să zică Mi se rupe mie de treburile satului, mi se fâlfâie de tot şi de toate.

El, care, pe vremuri, afirmase, nu fără un aer eroic, că mai mult făcea un leu mort decât un câine viu, începuse să bombăne că trăieşte ca un câine. Viu? Asta chiar se întreba.

S-a acrit.

O cută amară îi cresta buza.

A devenit irascibil. A început să îi placă să îşi tortureze mama. S-o bruscheze. Adresându-i cuvinte urâte. Vorbindu-i pe un constant ton exasperat.

Lovea câinii cu piciorul.

Avea accese inexplicabile de furie.

Dădea impresia că este în căutarea confuză a unui nu ştiu ce ireparabil şi definitiv.

Prin sat se spunea Ce mai pisălog! Cât te mai poate bate la cap!

Ar mai putea schimba şi el placa!

Izolarea lui producea îngrijorare. Felul lui întunecat de a fi era respingător. Începuse să fie alungat.

Era denigrat fără încetare.

Ceilalţi considerau că nu ştie să piardă.

I s-au numărat slăbiciunile.

Abia de i se mai răspundea la salut.

Se zicea V-am spus eu!

Se zicea Uite unde l-au dus ideile lui grandioase. I-au sucit minţile.

Bârfele extravagante care circulaseră pe seama lui la începutul verii îşi găseau acum verificarea. Ajunsese o modă să fie criticat. Toţi îl priveau cu atenţie. Chiar şi cei mai indiferenţi. Pentru a nu părea mai fraieri decât ceilalţi.

Lumea se bucura de căderea lui.

mai mult decât oricine altcineva, Diego se uita la el cum decade cum te-ai uita la un accident de maşină sau la o execuţie.

Pe la începutul lunii decembrie 1937, prin sat umbla zvonul (unul dintre angajaţii lui don Jaime făcuse imprudenţa de a vorbi despre asta) că un

mic grup de falangişti, conduşi de administratorul El Perrito, urma să ia cu asalt primăria.

Prima grijă a lui Diego a fost să informeze autorităţile regionale care i-au promis să trimită două maşini cu gărzi de asalt[182] pentru a zdrobi un eventual atac. De cum au aflat, José şi Juan au văzut în acest lucru ocazia de a se smulge din înfiorătorul lor marasm, de a se smulge din buimăceala lor mortală, de a se smulge din apatia profundă cu care începuseră să se obişnuiască şi, în care, cu încetul, se complăceau. Întrucât lâncezeau de luni de zile, neputincioşi şi abătuţi, prea înrăiţi pentru a se putea sustrage, afişând rânjete sardonice (cu totul străine naturii lor) şi refuzând să apară umăr la umăr cu cei din generaţia lor, care trăiau şi gândeau, ziceau ei, ca nişte porci, căci disperarea nu e la îndemâna oricui.

Ideea de a se lupta le aducea, în sfârşit, o nesperată linişte. Se vor duce să se bată. O să iasă urât. Ce-o fi o fi. Dorinţa lor de eroism se aprindea iarăşi. Măcar disperare să nu mai fie.

L-au informat pe Diego că vor fi alături de el şi îi vor da o mână de ajutor în ziua stabilită. Era necesar să treacă peste disensiuni şi să se arate la înălţimea împrejurărilor.

Diego a acceptat.

Astfel încât, fără să se fi pus de acord în prealabil, s-au aruncat cu capul înainte într-o fanfaronadă pe care bunul-simţ ar fi dezaprobat-o.

Nimeni nu poate spune exact cum s-au petrecut lucrurile. Tot ceea ce s-a relatat ulterior a rămas confuz, fragmentar şi extrem de contradictoriu. Putem însă reconstitui oarecum ce a urmat. Pe 16 decembrie, falangiştii conduşi de El Perrito au instalat în spatele casei lui Peque piese de artilerie pe care nimeni nu ştie cum şi le procuraseră. Grupul era alcătuit din cinci muncitori agricoli care lucrau pentru don Jaime, foarte legaţi de acesta din urmă, pe care îl respectau ca pe un

senior din evul mediu şi care se lăsaseră convinşi de administrator de legitimitatea unui atac care să smulgă puterea din mâinile Fiului renegat – Shakespeare de-a binelea. Administratorul pusese la punct planul fără ştirea lui don Jaime, iar nu cum au insinuat ulterior cei rău intenţionaţi.

José şi Juan s-au postat undeva, mai sus, pe o movilă de pe pământul familiei Murcia, ca santinele, culcaţi în iarbă, în spatele unui mic zid din piatră, înarmat fiecare cu câte o puşcă de vânătoare şi aşteptând, înfierbântaţi, sosirea gărzilor de asalt.

Diego şi cei patru tineri comunişti care îl escortau în mod obişnuit se ascunseseră în spatele casei familiei Aznar, înarmaţi cu puşti şi având la brâu grenade, gata să ia cu asalt casa lui Peque dincolo de care se îngrămădiseră falangiştii.

Atacul s-a produs în momentul în care maşinile gărzilor de asalt au ajuns în dreptul falangiştilor, urmate imediat de José, de Juan şi de micul grup comandat de Diego.

Se ştie că s-au auzit ţipete, urlete, zgomot de bătălie, o-ntreagă nebunie. Se ştie că au explodat obuze, că s-au tras gloanţe la întâmplare, că au fost date ordine şi contraordine, că un fum gros nu a lăsat să se vadă cine în cine trăgea. Se ştie, pe scurt, că s-a iscat o imensă învălmăşeală.

Şase oameni au fost ucişi.

Administratorul şi doi dintre oamenii lui au fost făcuţi prizonieri.

Juan, Diego şi trei dintre cei de faţă au scăpat nevătămaţi.

Gărzile de asalt au plecat neatinse.

José a fost lovit în piept de un foc de armă a cărui origine nu a putut fi niciodată stabilită. Aruncat dintr-odată la pământ, şi-a pipăit rana care nu-l durea, dar care i se deschidea în piept, şi-a privit degetele pline de sânge, a murmurat apucat de o furie disperată Ce mi-au făcut?, a încercat să îşi mişte picioarele care-i rămâneau inerte, a vrut

să strige Juan, dar n-a avut putere, aşa că a chemat în ajutor imagini dragi care nici ele nu au sosit la apel. A auzit focuri de armă, rafale scurte, strigăte de durere, înjurături, lătraturi îndepărtate. Apoi focurile s-au stins puţin câte puţin, toate zgomotele s-au stins puţin câte puţin şi a simţit cum alunecă lent în ceva călduţ şi cuprinzător. A rămas singur în faţa cerului imens. Fără mângăierea unui prieten. Fără o privire iubitoare. Solito como la una[183] (aici, mama mea îşi şterge o lacrimă).

Când zgomotul armelor a încetat, Diego l-a strigat pe José de mai multe ori, l-a căutat disperat şi i-a descoperit trupul întins, nemişcat, pe pământul îngheţat.

S-a aplecat spre el. Şi-a trecut încet mâna sub capul lui. L-a ridicat. Apoi l-a lăsat la loc, neputincios.

Înainte de a se întoarce acasă, s-a gândit o clipă să-i ascundă lui Montse moartea lui José.

A deschis uşa.

Era livid.

Montse a observat imediat pe chipul soţului ei că s-a întâmplat ceva îngrozitor.

Ce s-a-ntâmplat?

Diego a rămas mut.

Înnebunită, Montse a repetat întrebarea.

În faţa tăcerii lui Diego, care se prelungea, a spus cu voce albă Fratele meu…

Fără a o privi, Diego a zis Da.

Montse s-a sprijinit de perete ca să nu cadă.

Trei zile mai târziu José a fost înmormântat şi toţi sătenii au luat parte la ceremonie. Moartea celui pe care până alaltăieri îl socotiseră a fi fost încă un descreierat, un extravagant, un nerealist şi un dezechilibrat le trezise acum regrete unanime şi le smulgea suspine. În sat, José a devenit regretatul José.

Montse s-a cufundat într-o tristeţe imensă, o tristeţe care a făcut-o înspăimântător de absentă şi

înspăimântător de insensibilă, atât de înspăimântător de insensibilă, încât nu mai reacţiona la veştile despre războiul care era departe de a fi fost glorios, şi nu mai răspundea nici la zâmbetele Lunitei şi nici la gesturile afectuoase pe care i le dăruiau cu generozitate cei din familie.

A încetat să îşi mai viziteze mama, care nu se mai înceta să se tânguie Ah, dacă José ar fi aici să mănânce smochine! Ah, dac-ar mai fi aici pentru asta! Ah, dac-ar mai fi aici pentru aia! şi să se smiorcăie cu orice prilej, spre marea încântare a vecinelor.

A încetat să mai fredoneze cântecele lui Carlos Gardel şi ale lui Juanito Valderrama, petrecându-şi zilele în stare de prostraţie, în camera ei, nemaipunându-i întrebări soţului şi afişând o expresie indescifrabilă de fiecare dată când, de faţă cu ea, venea vorba despre „eveniment“.

Durerea îi era fără margini şi se preschimba în nebunie când Rosita îi relata că prin sat umbra zvonul că cel care îi împuşcase fratele era Diego.

Fiindcă sătenii erau cu mult mai bine informaţi despre duşmănia dintre cei doi bărbaţi decât şi-ar fi putut închipui cineva. Prin nu se ştie ce căi obscure, ţăranii sfârşeau prin a descoperi întotdeauna lucrurile cele mai bine ascunse, cele mai intime, şi clădeau, pornind de la aceste descoperiri, ficţiuni romaneşti în care până la urmă ajungeau şi ei să creadă.

Atacul din decembrie a dezlănţuit ficţiunile. Şi, cum acestea se împleteau cu dorinţa lor înveterată de a găsi vinovaţi pentru tot şi pentru toate, ajunseseră să îl desemneze pe Diego, unanim şi aproape fără umbră de dovadă, drept ucigaşul lui José.

Calomnia care o înnebunise pe Montse de durere l-a scufundat pe Diego într-o disperare cu atât mai adâncă cu cât, de acum, el însuşi se acuza, după ce mai întâi se apărase, că a condus, prin lipsă de prevedere, nişte tineri la moarte.

Se îmbăta cu regularitate.

În fiecare seară, înainte de a se duce la culcare, luase obiceiul de a da pe gât rachiu în asemenea cantităţi, încât cădea zdrobit în pat, unde adormea brusc, grohăind ca un porc. Numai că, uneori, înainte de a fi doborât de somn, îl cuprindea dorinţa de a face dragoste cu nevasta lui, o implora, ea îl refuza, îi imobiliza braţele cu o forţă teribilă, ea îi zicea Lasă-mă por favor, el o strivea cu propria greutate, ea se zbătea sucindu-şi capul, el încerca să îi depărteze, cu genunchii, coapsele pe care şi le ţinea strânse, ea îi zicea Nu m-atinge, nu m-atinge sau ţip, el îi sufla zgomotos peste faţă o respiraţie duhnind a băutură, ea se zbătea ca un animal sălbatic, el murmura Te quiero nena[184], cu voce tremurătoare, patetică, de beţiv, ea îl respingea cu silă, trăgându-i lovituri zdravene cu picioarele pentru a scăpa din îmbrăţişare, apoi începea să urle, cu riscul de a trezi întreaga casă, Opreşte-te! Opreşte-te! Opreşte-te!, şi până la urmă îi scăpa, refugiindu-se în încăperea învecinată, unde se încuia răsucind de două ori cheia în broască.

Diego cădea dintr-odată într-un somn de brută, se trezea apoi plin de sudoare şi, întorcându-se către Montse, o căuta pe pipăite, dar locul ei era gol. Se trezea. Capul îi era greu. Podeaua camerei se clătina. La fel şi el. Abia de se punea pe picioare şi durerea i se reaprindea, intactă, iar remuşcările îl asaltau cu aceeaşi putere ca în ajun. Şi atunci se apuca, pentru a le combate, de interminabila recapitulare a justificărilor. Dacă, uneori, îşi dorise ca José să se ducă cât mai departe cu putinţă, dacă-i suportase prezenţa ca pe o continuă provocare, dacă figura acestuia îi apăruse deseori ca un reproş, dacă-i privise căderea cu o întunecată, cu o inexprimabilă satisfacţie, niciodată, niciodată, niciodată nu îi dorise moartea, asta-şi tot repeta.

Într-o zi, când se ducea la primărie fără strop de entuziasm, s-a hotărât să facă un ocol pe la

cafeneaua lui Bendición.

Când a intrat, s-a făcut linişte.

I-a venit să plece imediat, dar nu a lăsat să se vadă.

Şi-a comandat un lichior de anason, l-a dat peste cap, a salutat din cap un grup de bătrâni care jucau domino, după care a străbătut în sens invers încăperea pe care ostilitatea la adresa lui o făcuse să amuţească.

S-a întors acasă extrem de tulburat de constatarea că între el şi oamenii din sat ceva se rupsese iremediabil. Unul dintre tinerii lui asistenţi i-a confirmat-o: de acum se zicea, cu zâmbete pline de subînţelesuri, că primăria trăsnea a roşu.

Din care moment s-a observa o schimbare în privinţa lui.

El, cel atât de atent la cum arată, întotdeauna impecabil, nu mai avea nici o grijă faţă de ţinută, nu-şi mai încheia bluzonul din pânză groasă, ale cărui buzunare stăteau căscate, şi îşi lăsa cămaşa să iasă din pantaloni de-ai fi spus că e un cerşetor, zicea doña Pura.

Totodată, încrederea absolută în vechile lui convingeri începuse să se clatine.

Trupul mort al lui José zăcea în mintea lui şi îl făcea să privească toate lucrurile altfel. Din ce în ce mai des îşi spunea că, poate, José avusese dreptate când denunţa linia Partidului pe care, el unul îl susţinuse neabătut. Cât despre ideile libertare din care gusta ca dintr-un fruct oprit, acestea făceau să pătrundă în el, cu încetul, otrava îndoielii, iar această îndoială creştea neîncetat. De ce să te mai agăţi, se întreba, atunci când totul se clatină? În ce să mai ai încredere, în ce modele, în ce sisteme? Cum să mai continui lupta?

Rolul de responsabil al satului, pe care îl îndeplinise cu atâta mândrie, îl apăsa, la primărie se ducea de parc-ar fi venit, iar treburile politice îi făceau silă. Îşi punea problema chiar să abandoneze funcţiile deţinute, dorindu-şi să se

termine odată războiul, că va să fie pierdut ori câştigat, spre a-l elibera de însărcinări.

A îmbătrânit dintr-odată.

Avea douăzeci de ani. Şi părea de treizeci.

Cam pe atunci s-au strecurat în sufletul lui neliniştit cele dintâi spaime paranoice. Simţindu-se, dacă nu acuzat pe faţă, cel puţin învinovăţit de familie, a început să îşi închipuie că tatăl lui îl dispreţuia şi că Montse se uita la el cu dezgust. I-a trecut prin minte, pentru a se dezvinovăţi, să-şi zboare creierii.

El, care fusese atât de circumspect faţă de toţi şi de toate, el, a cărui neîncredere era una dintre cele mai evidente trăsături de caracter, a ajuns să îşi imagineze că întreg satul îi era împotrivă, până la a se considera subiectul unei conspiraţii. A început să creadă că lumea se uita urât la el, că i se cocea ceva pe la spate şi că se încerca printr-o mie de mijloace să i se facă rău.

Din ziua aceea a trăit într-o tensiune extremă, încuindu-se în birou şi răsucind de trei ori cheia-n broască, tresărind la cel mai mic zgomot şi, la cea mai mică nelinişte, ducându-şi mâna la pistoletul pe care-l ţinea în permanenţă la centură.

Timp de câţiva ani s-a acomodat mai mult sau mai puţin ameninţărilor unor posibile conspiraţii justificate de război. Însă abia mult mai târziu, după ce a emigrat în Franţa, a fost cuprins de un adevărat delir al persecuţiei, care îl va duce de două ori la spitalul de psihiatrie.

Şi don Jaime s-a schimbat.

Comportamentul naţionaliştilor în oraşele cucerite l-a scârbit. Familia îl sufoca. Fiul îl îngrijora. Iar tristeţea lui Montse era insuportabilă.

Nu se mai simţea bine decât alături de ţăranii din zonă, care nu i se alăturau fără un interes anume, sperând să profite într-o bună zi de pe urma mărinimiei lui. În schimb, îşi neglija proprietăţile, lăsându-le de acum cu totul în seama unui tânăr pe nume Fermín, petrecându-şi aproape

toate după-amiezile la cafeneaua lui Bendición, unde juca domino cu alţi bărbaţi de vârsta lui, ceea ce explică, poate, faptul că pântecele i-a luat proporţii.

În lunile care au urmat, întregul potenţial de violenţă al satului, care, până atunci, se manifestase doar prin imputări calomnioase, până la urmă banale, şi câteva polemici iritate, s-a reactivat brusc, cu o forţă teribilă, care nu mai putea fi pusă pe seama lunii noi.

Fiecare era la pândă.

Fiecare îl privea pe celălalt ca pe un potenţial duşman.

Nu mai risca nimeni să iasă pe stradă fără a fi scrutat în prealabil împrejurimile, de teamă ca nu cumva vreun trăgător ascuns să deschidă focul.

Nu era exclus să se comită unele acte disperate ori ambuscade pregătite de câţiva fanatici.

Frica provenea mai ales din ideea apariţiei vreunei capcane tot atât de tragice precum precedenta.

Toată lumea se temea de toată lumea.

Arţagul şi neîncrederea domneau în toate inimile.

Şi, la unii, ura.

Sfârşitul acelui an 1937 a fost, zice mama, unul dintre cele mai întunecate, unul dintre cele mai triste din câte îşi amintea.

Tristeţea lui Montse coincidea cu presentimentul general că războiul, în tabăra republicanilor, avea să se încheie cu o înfrângere.

Note

124. beţivi.

125. coaielor lui.

126. Porto portocalele şi strugurii / Într-un într-un coş se adună / Ochii ochişorii se plac / De la di de la distanţă se salută.

127. permisiunea.

128. fiul celei mai mari târfe şi clica lui de jegoşi.

129. de parcă ar fi avut o pasăre în piept.

130. Copila sufletului meu, lasă-mă să te privesc!

131. Supranumele Sfântului Francisc de Assisi.

132. Erau ca ziua şi noaptea.

133. cam aşa.

134. Om politic francez (1872-1950) – lider al Partidului Socialist Francez şi prim-ministru al Franţei de trei ori.

135. Juan Yagüe Blanco (1891-1952) – general spaniol franchist.

136. nenorocită.

137. Ce noroc! Ce fericire!

138. Ca să fie bărbaţi şi nimic altceva.

139. oameni de calitate.

140. micuţa.

141. teama.

142. Joc de cuvinte de la numele conducătorului pro-german al Franţei din timpul celui de-al doilea război mondial, mareşalul Philippe Pétain, şi insulta *putain, pute* – curvă.

143. Zicală care are sensul: „Nu mă păcăleşti“.

144. Împopoţonat.

145. Emilio Mola y Vidal (1887-1937) – general de brigadă franchist.

146. José Sanjurjo Sacanell (1872-1936) – general naţionalist.

147. José Millán-Astray y Terreros (1879-1954) – general franchist.

148. Gonzalo Queipo de Llano (1875-1951) – general franchist.

149. Manuel Fal Conde (1894-1975) – avocat şi om politic spaniol de orientare carlistă.

150. Clopot oval din sticlă, specific unor regiuni franceze de la jumătatea secolului al XIX-lea până la primul război mondial, care proteja anumite amintiri de la nuntă, precum buchetul de mireasă ş.a.

151. Uite cum îmi saltă chestioara.

152. cârpă.

153. zdreanţă.

154. Căţeluşul.

155. un ziar numai bun să te ştergi la cur cu el.

156. biată Spanie.

157. Frumoasa şi aventurierul.

158. *Embelecar* – a înşela, a duce.

159. *Maravilla* – minune.

160. Asta nu-i viaţă.

161. Îmi pare tare rău.

162. ca mine.

163. uite-aşa.

164. Ecranizare din 1935, după un roman al lui Pierre Mac Orlan, în regia lui Julien Duvivier, cu Jean Gabin în rolul principal.

165. Pămpălău.

166. bărbatului adevărat îi put picioarele.

167. pupic.

168. ca un tont, ca un copil.

169. Fel de mâncare specific zonei Madridului, asemănător cu o tocană.

170. prietenie, bunăvoinţă, ocrotire.

171. În text *mystère et bouldegon*, deformare a expresiei *Mystère et boule de gomme*, al cărei sens este „mister total, taină şi mister".

172. cartierul.

173. Mătuşă, unchi.

174. Ce micuţă, ce drăgălaşă, ce frumoasă eşti, iubita mea, comoara mea, dragostea mea.

175. Hai, măgăruş, hai, măgarule, hai, haide, măgăruş, că mâine-i sărbătoare.

176. Zice lumea că ziua / Are douăzeci şi patru de ore. / De-ar avea douăzeci şi şapte / Trei ore-n plus te-aş iubi.

177. Nestor Ivanovici Mahno (1888-1934) – comunist anarhist ucrainean, mort în exil la Paris.

178. Pierre François Lacenaire (1803-1836) – scriitor şi criminal francez, ghilotinat la Paris.

179. Andreu Nin Pérez (1892-1937) – lider libertar ucis la Alcalá de Henares din ordinul lui Stalin.

180. Gaston Alexandre Auguste marchiz de Galliffet şi prinţ de Martigues (1830-1909) – ministru, general de brigadă francez, unul dintre comandanţii represiunii Comunei din Paris.

181. Soartă potrivnică.

182. Cuerpo de Seguridad y Asalto – poliţia spaniolă înfiinţată pe 30 ianuarie 1932 de către guvernul celei de-a doua Republici Spaniole.

183. Singur-singurel.

184. Te iubesc, fetiţo.

3

De cum s-a întors în Franţa, Bernanos a lucrat cu îndârjire ca să termine *Marile cimitire sub lună*. Instalat la Toulon, bătrânul leu cu ochi limpezi se ducea zilnic, cu motocicleta, la Café de la Rade, chiar cu riscul de a trece drept un beţivan. Acolo şi-a terminat textul cel mai întunecat.

Pe 16 aprilie 1938, *Le Figaro* a publicat unele extrase. Pe 22 aprilie, cartea a apărut în librării. Presa de stânga a aplaudat. Presa de dreapta s-a bosumflat, când nu a fost de-a dreptul ostilă. De la Madrid, episcopatul spaniol a solicitat Romei trecerea la index a acestei opere inspirate de Satana. Simone Weil, proaspătă profesoară de filozofie, i-a trimis lui Bernanos o scrisoare admirativă, pe care acesta o va păstra în portofel până în ultimele zile ale vieţii lui.

Neputându-se desprinde de gândurile cu care venise din Spania, Bernanos a plănuit peste puţin să plece departe, departe, foarte departe de ţara care, după părerea lui, se lepădase de sine, departe de Europa care, după cum afirma, devenise totalitară. Să fi continuat să trăiască acolo era peste puterea lui.

După ce a petrecut împreună cu soţia o ultimă seară franceză alături de José Bergamín, Bernanos şi familia lui s-au îmbarcat la Marsilia, pe 20 iulie. Escală la Dakar. Cap compas Brazilia. Apoi, spre Paraguay.

După lugubra iarnă a lui 1937, Montse şi-a regăsit puţin câte puţin pofta de viaţă. Tot gândindu-se la fratele ei, a sfârşit prin a-şi spune că, poate, el îşi dorise moartea, un fel orgolios de a-şi lua adio de la o lume care nu mai era a lui de multă vreme, o lume pe care o respinsese ca turbat

pentru ca nu cumva să ajungă să-i semene, pentru a nu se resemna cu răul, pentru a nu se aranja, ca ea, pentru ca, mai apoi, să se bucure de cum se aranjase. Astfel, moartea lui José i s-a părut mai puţin absurdă. La fel de inacceptabilă, la fel de inutilă, dar mai puţin absurdă.

Mama mea a uitat anul 1938 şi pe toţi cei care au urmat. Despre aceştia nu voi şti niciodată decât ceea ce este scris în cărţi.

A uitat micile evenimente (mici în ochii Istoriei şi pierdute pentru totdeauna) şi pe cele mari (pe care le-am putut regăsi).

A uitat că, în 1938, veştile rele întunecau cerul Spaniei şi că armata republicană pierdea zilnic teren.

A uitat că în luna martie a aceluiaşi an, brigada Botwin[185], constituită din voluntari evrei veniţi din toate ţările, a fost nimicită la Lerima.

A uitat că de marele oraş în care cunoscuse cea mai frumoasă vară a vieţii ei şi, fără îndoială, singura, s-a ales praful, că de glorioasele lui banderole s-a ales praful, că de afişele lui roşii s-a ales praful, că de străzile lui goale s-a ales praful, la fel ca de moralul locuitorilor lui.

A uitat că în septembrie a fost semnat acordul de la München, iar Daladier a fost aclamat exact fiindcă îl semnase (Cocteau strigând: Trăiască pacea ruşinoasă! Bernanos, disperat, declarând: Pacea ruşinoasă nu e pace; Bem cu toţii, aici, cât ne ţin baierele, cu gura plină, ruşinea; O ruşine ireparabilă; Vom purta cu toţii răspunderea în faţa istoriei).

A uitat că, pe 30 aprilie, prim-ministrul Negrín[186] a constituit un guvern de uniune naţională în ideea că, de acum, nu se mai punea problema să învingă, ci să negocieze cu generalul Franco, care, bineînţeles, a refuzat.

În luna august 1938, războiul s-a apropiat periculos de regiunea în care locuia Montse. A

început bătălia de pe Ebru. Şi, în satul ei, lupta pe viaţă şi pe moarte între cele două tabere.

În februarie 1939, când El Peque, cantonierul care s-a declarat pregonero[187] a anunţat victoria franchistă, ura s-a aprins, devenind literalmente nebunie.

Revirimentul a fost brutal. Represaliile teribile.

Juan a fost executat şi cei doi tineri asistenţi ai lui Diego, care nu împliniseră optsprezece ani, torturaţi şi apoi împuşcaţi. Rosita şi Carmen, secretara primăriei, după ce li s-au crestat genunchii cu lama, au fost obligate să spele pe jos, în patru labe, podeaua bisericii în care nu mai intrase nimeni de trei ani, în hohotele de râs gros, scuipate şi înjurate de către cei care, convertiţi în ajun, strigau acum Arriba[188] Franco, Arriba España, cu braţul întins cu mândrie.

Manuel a fost închis fără judecată în închisoarea din R., împreună cu anarhişti andaluzi care l-au învăţat să cânte acele *carceleras* a căror melodie îţi sfâşie inima.

Bendición şi bărbatul ei au agăţat în cafenea o pancartă cu următoarele cuvinte: NOSOTROS NO VENDEMOS NUESTRA PATRIA AL EXTRANJERO[189]. Diego a mai avut timp să fugă pentru a se alătura celei de-a 11-a divizii a locotenent-colonelului Lister care se retrăgea cu trupele lui către frontiera franceză.

Mama, la sfatul soţului ei, a părăsit satul chiar înainte ca valul de răzbunări să înceapă să facă ravagii.

A plecat pe jos, în dimineaţa de 20 ianuarie 1939, cu Lunita într-un landou şi cu o valijoară neagră în care pusese două cearşafuri şi haine pentru fetiţă.

O însoţea o duzină de femei şi copii. Micul grup a întâlnit cohorta lungă a celor ce fugeau din Spania, încadraţi de divizia a 11-a a armatei republicane. Era ceea ce, pudic, s-a numit

Retirada[190]. O coloană interminabilă de femei, copii şi bătrâni care lăsau în urma lor o dâră de bagaje rupte, de catâri morţi, întinşi pe-o parte, de zdrenţe de murdare, aruncate în noroi, de obiecte de tot felul luate în grabă de acei nefericiţi ca nişte fragmente preţioase de acasă şi apoi părăsite în drum când însăşi ideea de acasă le dispăruse cu totul din minte, când, de altfel, toate gândurile le dispăruseră din minte. Săptămâni de-a rândul mama a mers de dimineaţa până seara, păstrând pe ea aceeaşi rochie şi aceeaşi haină care se întăriseră de atât noroi, spălându-se în apa râurilor, ştergându-se cu iarba din gropi, mâncând ce putea găsi pe drum ori pumnul de orez împărţit de soldaţii lui Lister, nemaigândindu-se la nimic altceva decât să facă un pas după altul şi să aibă grijă de fetiţa ei căreia îi impusese acel calvar.

Peste puţin timp a renunţat la landoul care ajunsese să o încurce şi a făcut dintr-un cearşaf înnodat în jurul umerilor un leagăn pentru Lunita, care devenise o parte din ea însăşi. Şi astfel a mers înainte, mai puternică şi mai liberă de când îşi ducea fetiţa lipită de propriul trup.

I-a fost foame, i-a fost frig, au durut-o picioarele şi întreg corpul, a dormit fără a dormi, cu toate simţurile alerte, cu haina împăturită pe post de pernă, a dormit direct pe pământ, pe pat de ramuri, în grajduri părăsite, în şcoli goale şi îngheţate, femei şi copii într-atât de îngrămădiţi unii în alţii, încât le era imposibil să îşi mişte vreun braţ fără a se lovi între ei, a dormit înfăşurată într-o pătură subţire, maro, care lăsa să pătrundă umezeala de pe jos (mama: pătura o ştii, e cea pentru călcat), cu fetiţa strânsă la piept, lipite într-un sigur trup, într-un singur suflet, căci fără Lunita nu ştiu dacă ar fi continuat drumul.

În pofida tinereţii, o cuprinsese o oboseală de nedescris, dar, în fiecare zi, făcea pas după pas, ADELANTE![191], cu mintea supusă unui unic gând, acela de a găsi mijloacele de a supravieţui,

aruncându-se la pământ sau într-o groapă imediat ce îşi făceau apariţia avioanele fasciste, cu faţa strivită de pământ şi cu copilul strâns la piept, împietrită de spaimă şi sufocată de lacrimi, murmurându-i copilului Nu plânge, iubito, nu plânge, puişor, nu plânge, comoara mea, întrebându-se, când se ridica acoperită de noroi, dacă avusese dreptate să îşi supună fetiţa acestei apocalipse.

Mama avea şaptesprezece ani şi ţinea să trăiască. A mers, aşadar, zile şi zile de-a rândul, cu copilul în spate, către un orizont care i se părea mai bun de cealaltă parte a munţilor. A mers, aşadar, zile şi zile de-a rândul, printr-un peisaj plin de ruine, şi a ajuns la graniţă, la Perthus, pe 23 februarie 1939. A rămas cincisprezece zile în lagărul de concentrare de la Argelès-sur-Mer, în condiţiile care se cunosc, apoi a fost îndreptată către lagărul de la Mauzac, unde l-a regăsit pe Diego, tatăl meu.

După mai multe peripeţii, a sfârşit prin a fi aruncată într-un sat din Languedoc, unde a trebuit să înveţe o nouă limbă (căreia i-a provocat ceva daune) şi un nou mod de viaţă şi de comportament, să nu plângi.

Şi unde trăieşte şi în ziua de azi.

Pe 24 aprilie 1939, Eminenţa Sa Papa Pius al XII-lea, abia ales în funcţie, a declarat: CU O IMENSĂ BUCURIE NE ÎNTOARCEM CĂTRE DUMNEAVOASTRĂ, PREAIUBIT FIU AL PREACATOLICEI SPANII, SPRE A VĂ TRANSMITE FELICITĂRI PERSONALE PENTRU DARUL PĂCII ŞI AL VICTORIEI PRIN CARE DUMNEZEU A ÎNCORONAT EROISMUL CREDINŢEI ŞI MILOSTENIEI VOASTRE.

8 februarie 2011. Mama se odihneşte în uriaşul fotoliu verde, lângă fereastra care dă spre curtea

şcolii. Relatarea verii ei de splendoare a obosit-o. Bucuria de a povesti a obosit-o.

Dintre toate amintirile, mama a păstrat-o deci pe cea mai frumoasă, vie ca o rană. Toate celelalte (cu câteva excepţii, printre care se numără şi naşterea mea) s-au şters. Toată apăsătoarea povară a amintirilor s-a şters. Şaptezeci de ani de interminabilă iarnă, într-un sat din Languedoc, s-au şters, au amuţit pe veci, din motive pe care mi-e greu să le discern, poate medicale sau (şi această ipoteză rămâne pentru mine una dintre cele mai tulburătoare) poate pentru că pur şi simplu nu au însemnat nimic.

În memoria ei nu rămâne decât această vară a lui 1936, în care viaţa şi iubirea au luat-o în braţe cu toată fiinţa, această vară în care a avut senzaţia că trăieşte din plin şi în acord cu întreaga lume, această vară a tinereţii totale, cum ar fi zis Pasolini, la umbra căreia a trăit, poate, adevărata ei viaţă, această vară pe care, presupun, a şi înfrumuseţat-o retrospectiv, din care, presupun, a creat o legendă pentru a se putea lupta mai bine cu propriile regrete, dacă nu cumva pentru a-mi fi mie mai pe plac, această vară radioasă pe care am pus-o la păstrare în siguranţă, în aceste rânduri, fiindcă şi pentru asta sunt făcute cărţile.

Vara radioasă a mamei mele, anul lugubru al lui Bernanos, a cărui amintire va rămâne înfiptă în memoria lui ca un cuţit pentru deschiderea ochilor: două scene ale aceleiaşi istorii, două experienţe, două puncte de vedere care, de câteva luni, au ajuns în nopţile şi în zilele mele în care, cu încetul, s-au infuzat.

Curtea pentru recreaţii, la care mama se uită din spatele ferestrei cu o plăcere atât de pură, tocmai s-a golit de copii.

Dintr-odată, totul a fost cuprins de o linişte imensă.

Mama se întoarce către mine.

Ce-ar fi să ne pui câte un rachiu de anason, iubito? O să ne mai ridice morala. Se zice morala sau moralul?

Moralul se zice. Moralul.

Haide, un rachiuaş, Lidia. În curgerea asta a timpului care galopează, e o precauţiune care nu-l încarcă mai mult decât poate duce, aş îndrăzni să spun.

Note

185. După numele unui militant comunist polonez, Naftali Botwin, executat cu câţiva ani mai înainte.

186. Juan Negrín (1892-1956) – medic şi om politic spaniol, personalitate extrem de controversată, şef al guvernului celei de-a doua Republici Spaniole între 1937 şi 1945 în ţară şi, mai apoi în exil.

187. pristav.

188. Trăiască.

189. Nu ne vindem patria străinilor.

190. Retragerea.

191. Înainte!

Toate mulţumirile mele pentru Sonia Doña Perez şi Annie Morvan.

Table of Contents

Să nu plângi
1
2
3

Table of Contents

Să nu plângi 3
1 5
2 102
3 192